

ΑΚΤΙΝΕΣ

ΟΡΓΑΝΟΝ ΤΗΣ "ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΕΝΩΣΕΩΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΩΝ..

ΕΤΟΣ Η'

ΙΟΥΛΙΟΣ-ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ 1945

ΑΡΙΘ. 50.

ΔΙΑ ΝΑ ΜΕΙΝΗ

Διὰ πρώτην φοράν, ὕστερα ἀπὸ τόσα χρόνια, ἡ στήλη αὐτὴ γράφεται ὑπὸ συνθήκας ὅπως δῆποτε ἡσύχους. Τὸ κανόνι δὲν ἀκούεται πλέον—ἡ Ἰαπωνία εἶναι καὶ πῶς μακρὰ—εἰρηνικά προβλήματα ἀναδιοργανώσεως τῆς κοινωνίας μετ' αὐτὴν ἢ ἐκεῖνην τὴν μορφήν ἤρχισαν νὰ μᾶς ἀπασχολοῦν, ἀπὲς τῶν πολεμικῶν ἀναζοινοθέντων. Τέλος πάντων, ὕστερα ἀπὸ τόσα χρόνια πολέμου, νὰ τὸ πρῶτον φύλλον, τὸ πρῶτον ἄρθρον ποὺ γράφεται μέσα εἰς ἀτμόσφαιραν εἰρήνης.

Βέβαια, ἡ εἰρήνη αὐτὴ εἶναι ἀκόμη βρέφος, καὶ ἡ ἐξαιρετικὴ θνησιμότης τῆς βρεφικῆς ἡλικίας φαίνεται ὅτι ἔχει καὶ ἐδῶ κάποιαν ἐπίδρασιν. Οἱ καπνοὶ τῶν ἐκρηξέων διελύθησαν, ἀλλὰ δὲν μποροῦμε νὰ ποῦμε ἀκόμη ὅτι ἐδῶκαμε τὴν ἡσυχίαν τῆς ἀδιατάρακτῆς εἰρήνης. Ἀπὸ τῆς ἡμέρας ποὺ γράφονται, μέχρι τῆς ἡμέρας ὅπου θὰ διαβασθοῦν αἱ γραμμαὶ αὐταί, τί θὰ μεσολαβήσῃ ἀρὰ γε;

Ἀλλὰ ἂς ἀφήσωμεν τὰς ἀνησυχίας καὶ ἂς ἐποδεχθῶμε τὴν περιστεράν τῆς εἰρήνης ποὺ μᾶς ἤλθε, μετ' ἀδιατάρακτον τὴν χαρὰν διὰ τὸν ἐρχομὸν τῆς. Καὶ ἂν φοβούμεθα μήπως ἡ περιστερά αὐτὴ μᾶς φύγῃ, πρὶν προφθάσῃ καὶ ἴσως νὰ ἀποθέσῃ τῆς ἐλαίας τὸν κλάδον, ἴσως τὸ καλύτερον θὰ εἶναι νὰ προσπαθήσωμεν νὰ κάμωμεν, ὅτι ἡμποροῦμεν διὰ τὴν κρα-

τήσωμεν μαζί μας τὴν περιστεράν αὐτήν.

Καὶ ἂς τὸ ἔχωμεν ἐπ' ὅψιν. Τῆς εἰρήνης ἡ περιστερά εἶναι πολεμοχαρὴς. Ἀπὸ τὸν πόλεμον θὰ μᾶς λυτρώσῃ ὁ πόλεμος. Ὁ πόλεμος τῆς δημιουργίας, ποὺ θὰ σταματήσῃ τὸν πόλεμον τῆς ἐξοντώσεως.

*

«Si vis pacem...» Ἄν θέλῃς εἰρήνην εἰσιμάζον... ὄχι! κάνε πόλεμον! Τὸν πόλεμον τῆς ζωῆς. Διότι διὰ αὐτὸς σταματᾷ, τότε ἀρχίζει ὁ ἄλλος ἐκεῖνος, τοῦ θανάτου ὁ πόλεμος. Ἡ εἰρήνη εἶναι τὸ γέρας μιᾶς νίκης, τῆς νίκης εἰς τὸν πνευματικὸν ἀγῶνα τῶν ἀνωτέρων ἀξιών, τὸν ἀγῶνα τοῦ πνευματικοῦ προσανατολισμοῦ. Ἡ περιστερά τῆς εἰρήνης, διὰ νὰ μὴ φύγῃ πρέπει νὰ ἔχῃ καὶ ποὺ νὰ σταθῇ νὰ ξαποστάσῃ. Καὶ αὐτὸ τὸ «κάπου» εἶναι τὸ πεδίον, ὅπου τὸ Πνεῦμα κυριαρχεῖ ἐπάνω εἰς τὴν ἑλὴν, τὴν ὤμην βίαν, τὸ κατώτερον ἐνστικτον. Αὐτὸ τὸ πεδίον πρέπει νὰ εἰσιμάσωμεν διὰ τὴν περιστεράν μας, ἂν θέλωμεν νὰ μείνῃ, νὰ μὴ μᾶς φύγῃ πάλιν, πρὶν καλὰ-καλὰ ἔλθῃ.

Καὶ διὰ νὰ τὸ εἰσιμάσωμεν, χρειάζεται ἀγῶν. Καὶ ὁ ἀγῶν αὐτὸς—τὸ ἐμάθαμεν τώρα ἀπὸ τὴν πείραν—μόνον μετὰ μίαν δύναμιν διεξάγεται. Τὴν δύναμιν ποὺ δίδει ἡ Πίστις εἰς ἑκείνον, χωρὶς τὸν ὁποῖον τίποτε δὲν μπορεῖ νὰ γίνῃ, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν καταστροφὴν!

ΟΙ ΝΕΟΙ ΠΟΥ ΔΕΙΧΝΟΥΝ ΤΟΝ ΔΡΟΜΟ

Μιλήσανε τελευταία για την ωριμότητα των νέων μας. Δεν έχουν άδικο. Και θα μπορούσαν περισσότερα να πουν. Ο νέος αυτής της στιγμής δεν δέχεται καμιά σύγκριση με το νέο που ξέραμε πριν από μια δεκαετία. Μέσα στις πολυποικίλες δοκιμασίες, μέστωσε ο νέος της εποχής μας. Κέρδισε την ύπαρξή του με αγώνες και με θυσίες. Πέρασε μέσα απ' το καμίνι της κατοχής, τον κυνήγησαν ανθρωπόμορφοι λύκοι, του σχίσανε το κορμί τα λουριά των βασανιστών, στάθηκε μπρός στο έκτελεστικό απόσπασμα ατρόμητα αντιμετωπίζοντας το θάνατο.

Κέρδισε τη ζωή του και την πατρίδα του, γιατί στάθηκε ικανός να συλλάβη το νόημα της θυσίας και την αξία που έχει για την προσφορά της θυσίας ή πίστη.

Πολλοί τον είχαν πλησιάσει πριν απ' τον πόλεμο. Πολλοί του είχαν μιλήσει περιφρονητικά για αξίες. Ήταν οι σειρήνες του ωφελισμού και της ατομικής καλοπέρασης απ' τη μία, που του παριστάνανε βλακεία τη θυσία. Να θυσιαστής; Να θυσιάσης έστω και κάτι το ελάχιστο απ' το εγώ σου; Μά γιατί λοιπόν, αφού ή ικανοποίηση αυτού του εγώ είναι ο μοναδικός σκοπός της ζωής σου; Κι' ήταν ο άρνητής απ' την άλλη μεριά, που του σφύριζε στ' αυτή χίλιες-δυό κατηγορίες, χίλιες-δυό βροσιές γι' αυτήν την πίστη. Ήταν περιττή, ήταν ψεύτικια, ήταν ανάξια του λογικού του, ήταν χρεωκοπημένη.

Ο νέος τ' άκουγε όλ' αυτά, δίβουλος, αμείροπος, διστακτικός. Μέσα του γινότανε μια κρίση. Κάποια φωνή ανεβαίνοντας απ' το αδιάφθορο ακόμα βάθος της υπάρξεώς του, του έλεγε πως αυτά όλα δε μπορούσε νάναι σωστά. Μά πολλές φορές

ή ασθενικά βούληση λύγιζε μπρός στον πειρασμό, οι σειρήνες υπερινικούσαν, και χιλιάδες νέοι αφήνονταν να τους πάρη το ρέμα.

Σήμερα όμως, στην έσωτερική τούτη κρίση του νέου, η ενδόμυχη φωνή έχει γίνει πολύ ισχυρότερη. Μερικές μάλιστα φορές φτάνει σάν ήχος βροντής, και χιλιάδες νεανικά αυτιά γίνονται δέκτες καινούργιου μηνύματος. Ήρθε η πραγματικότητα να δυναμώσει θαυμαστά αυτή τη μυστηριώδη φωνή. Η πραγματικότητας των τελευταίων πέντε χρόνων.

Σ' αυτά τα πέντε χρόνια, σ' αυτή την κοσμογονία του τρομαχτικώτερου απ' τους πολέμους, ο νέος άνθρωπος πλουτίστηκε με μια συμπτυκνωμένη πείρα, που δεν την είχε ίσως άλλοτε ούτε η γεροντική πολιά. Είδη μπροστά του την κενότητα του κούφιου ατομισμού. Είδη ως ποιά αφάνταστο σημείο διαφθοράς εξέλιχτηκε ο έγωκεντρισμός, πού, με το ντύμα του υπερανθρώπινου, κατώρθωσε να κατακτήση όχι μόνο το σύνολο του γερμανικού λαού, μά και τόσα προοδευτικά μυαλά στον τόπο μας. Αυτοί πετώντας τη χριστιανική πίστη για να μη φανούν καθυστερημένοι, στεκόntonταν με το στόμα ανοιχτό μπροστά σε κάθε λεζούλα που θάλεγε ένας θλιβερός τρόφιμος των φρενοκομείων.

Και οι νέοι μας, κυττάζοντας σ' όλο τον κόσμο τα έρεπια τα υλικά και τα πνευματικά—αισθητότερα τα πρώτα μά τραγικώτερα τα δεύτερα—σκέπτονται πως δεν είναι δυνατό, δεν είναι καθόλου παραδεκτό, να συνεχίσουν έναν πολιτισμό που πήρε για θρησκεία τον την παλαωμάρα και τη φρενοβλάβεια.

Έξ' άλλου η πείρα του νέου μας έχει

πλουτισθή πιά σέ βαθμό σημαντικό κι' από τις τόσες άτομικές περιπτώσεις. Υπάρχει πίσω του μιὰ γενιά όλόκληρη πού δοκίμασε, όχι μονάχα στή διεθνή πολιτική ζωή, μα και στήν άτομική, τήν εφαρμοσμένη ἄρνηση. Αὐτή ἡ περίφημη ζωή χωρίς θρησκεία καί χωρίς ἠθική, δέν εἶναι πιά μιὰ μελλοντική ὑπόθεση γεμάτη δελεαστικές ὑποσχέσεις, μα εἶναι ἤδη κι' αὐτή ἓνα πείραμα πού ἔγινε καί μιὰ πείρα πού ἔχει μείνει.

Καί ὁ νέος μας, περιεργος νά μάθῃ, καί πολὺ κριτικώτερος ἀπὸ ὅσο τὸν νομίζανε πολλοί, ἀνοίγει σήμερα τὰ μάτια του καί ξερηνητικά ἐξετάζει ὠρισμένες «λεπτομέρειες», πού ἡ φιλολογικὴ αἴγλη τις κρατοῦσε ἄλλοτε διακριτικά σκεπασμένες ἢ τις ἀποθεώνει μέσα στὰ χτυπητὰ χρώματα μιᾶς πλαστὰ μεγαλωμένης δόξας. Ἀκούει τοὺς ἀνθρώπους πού κανχίοντανε ἄλλοτε γιατί οἰκοδομήσανε τὴ νιότη τους χωρίς ἰδανικό, νά μιλᾶνε ὕστερα, σὲ στιγμὲς εἰλικρινείας, γιὰ «τὰ χαλάσματα τῆς νιότης του» ὁ ἓνας, —γιὰ τὴ «θλίβερὴ γραμμὴ τῶν στυμμένων κεριῶν. τῆς ζωῆς του πού διάβηκε μέσ' στήν ἁμαρτία», ὁ ἄλλος—γιὰ «τὰ χρόνια πού πᾶνε καί κείνα χαμένα» ὁ τρίτος—γιὰ τὴν «κρφάνια» τῆς ψυχῆς, γιὰ τὸ σκοτεινὸ δρόμο πού βαδίζουν «χωρὶς ἓνα φῶς πουθενά», γιὰ τὴν ἀτέλειωτη σειρὰ τῶν «νικημένων τῆς ζωῆς», αὐτῶν ἴσα-ἴσα πού ξεκινήσανε χωρίς ἠθική καί χωρίς πίστη γιὰ τὴν κατάκτηση τῆς εὐτυχίας.

Πολλὲς τέτοιες «λεπτομέρειες» ξεοκαίλει σήμερα ὁ νέος. Ὁ νέος πού τὸν ὥριμασε γρήγορα ἡ δυστυχία, τὸν ἔψησε ὁ πόνος καί τοῦ ἀνοίξανε τὰ μάτια οἱ χίλιοι κίνδυνοι πού τότε ζῶσανε τὸν τελευταῖο καιρὸ. Βλέπει πῶς ὅλα κείνα ἦσαν φρούαρα. Ὅμορφα λόγια τῶν σαλονιῶν, γιὰ νά περνᾷ ἡ ὥρα. Χρωματιστὲς ἀερόφουσκες γιὰ νά διασκεδάζουν τὰ μωρά. Κι' αὐτός, πού νοιώθει σήμερα μέσα του ἐπιτακτικὸ τὸ αἶτημα τῆς δημιουργίας, ζητάει κατὰ τὸ θετικὸ καί στέρεο γιὰ νά οἰκοδομήσῃ. Αὐθόρ-

μητα καί διαισθητικά ἀνακαλύπτει πῶς ἓνα εἶναι τὸ μοναδικὸ θεμέλιο γιὰ τὴν ἀνοικοδόμηση καινούργιου πνευματικοῦ πολιτισμοῦ: ἡ πίστη στὸν πνευματικὸ κόσμο.

Αὐτὴ ἡ πίστη ἦταν ὥς τώρα «ὁ λίθος ὁ ἔξουθενωμένος ὑπὸ τῶν οἰκοδομούντων». Τώρα οἱ νέοι τὸν ξαναβάζουν «εἰς κεφαλὴν γωνίας». Φρέσκοι, κεφαῖτοι, δυνατοὶ στήν αἰσιοδοξία τους καί χαρούμενοι γιὰ τὴν ἐλπίδα τους, οἱ νέοι μὲ τὴν πίστη οἰχουν τὸ σύνθημα τοῦ Χριστιανικοῦ πολιτισμοῦ. Ἡλεκτρίζονται καί ἡλεκτρίζουν. Χαρούμενοι τὸ διαλαλοῦν. Ἀπ' τὸν νεαρὸ ἄγνωστο ἐλευθερωτὴ στρατιῶτη τῶν συμμαχικῶν στρατῶν πού προσεύχεται, —καί μὲ τί συγκινητικὴ στήν ἀπλότητά της λυρική ἀνάταση—ὡς τὸ Γάλλο φοιτητὴ τῆς χριστιανικῆς φοιτητικῆς οὐάδας, πού ἔχυσε τὸ αἷμά του, ἄτρομος μπρὸς στὶς σφαῖρες τοῦ γερμανικοῦ ἐκτελεστικοῦ ἀποσπάσματος, καί πού ἓνας Μωριάς τοῦ ἐπλεξε τὸ ἐγκώμιο στὸν ἐπίσημο ἑορτασμὸ τῆς ἀπελευθερώσεως πού γίνηκε ἀπ' τοὺς πνευματικὸς ἀνθρώπους τῆς Γαλλίας, ὡς τὸν Ἑλληνα φοιτητὴ τῆς πρωτεύουσας ἡ ἐργαζόμενο νέο τῆς ἐπαρχίας ἡ μαθητὴ καί μαθήτρια πού σκορπάει τὸ μήνυμα τοῦ χριστιανικοῦ λυτρωμοῦ καί φλογίζεται ἀπ' τὸν πόθο μιᾶς Ἑλλάδας ἀναγεννημένης μέσα στὸ πνεῦμα τοῦ Χριστοῦ. Ὅλοι αὐτοὶ καί τόσο ἄλλοι στὸ πλάι τους, ἀποτελοῦν τὴν πρωτοπορεία γιὰ μιὰν ἀληθινὰ καινούργια τάξη στὸν κόσμο. Ἡ χαρὰ τους δέν εἶναι ψεύτικη κι' ἀπατηλή, ὅπως τόσες ἄλλες «χαρές», ἀλλ' ἀνάδυσμα ἀπ' τὸ πλήρωμα τῆς χαρᾶς πού τοὺς δόθηκε. Τὸ γέλοιο τους δέν εἶναι γέλοιο ἀναισθητῶν, ἀλλὰ ἡ ἐκφραση μιᾶς γερὰ θεμελιωμένης αἰσιοδοξίας. Κι' ἡ φωνὴ τους εἶναι φωνὴ τῶν νέων καιρῶν—τῶν καιρῶν μας, πού καλοῦνε ὅλους τοὺς ἀληθινὰ γερούς, δυνατούς, ζωντανούς καί ψυχικὰ ρωμαλέους ἀνθρώπους στήν ἀνοικοδόμηση μιᾶς Χριστιανικῆς Εὐρώπης, μιᾶς Χριστιανικῆς ἀνθρωπότητος.

ΕΚΕΙΝΟΙ ΠΟΥ ΔΕΝ ΕΠΡΟΣΚΥΝΗΣΑΝ

Με την συντριβή της ναζιστικής Γερμανίας και την απελευθέρωση των άλυσοδεμένων θυμάτων της αποτρόπαιης τυραννίας του Χίτλερ βγαίνουν τώρα, από τα στρατόπεδα συγκεντρώσεων των S. S. και της Γκεσταπό, σκελετωμένοι στο σώμα, μα γεμάτοι δύναμη στο πνεύμα, και οι όμολογητές. Είχαν ριχτεί στα πρακτορεία αυτά του "Αδν, τὰ δεσμοτήρια του Ναζισμού, γιατί όμολόγησαν την χριστιανική τους Πίστι, και δέν δέχτηκαν ούτε νά την άρνηθοῦν, ούτε νά την μολύνουν με συμβιβασμούς και ύποχωρήσεις. Μισημένοι και περιφρονημένοι από τή μάζα των συμπατριωτών τους, μεθυσμένοι από έναν ξεαλλο φανατισμό για τὸ εἶδωλό τους, τὸν Φύρερ, ἀποκλεισμένοι από κάθε ἐπικοινωνία με όμοπίστους τους, οι χριστιανοί αυτοί, ριγμένοι ζωντανοί στους τάφους των στρατοπέδων συγκεντρώσεως με τὰ πὸ ραφιναρισμένα βασανιστήρια, ἔμειναν ἐκεῖ, καρτερικοί όμολογητές, ἀκαμπτοι κι' ἀλύγιστοι ὡς τὸ τέλος—ένα τέλος πὸν δέν ήταν για ὅλους ἡ ἀπελευθέρωση. Κάθε μέρα τοῦ μαρτυρίου τους ἐπανελάμβαναν τὴν ἀρνήσή τους νά προσκυνήσουν τὸ εἶδωλο, τὴν εἰκόνα τὴ χρυσή πὸν εἶχε στήσει ὁ ναζιστικός παγανισμός. Καὶ τὴν ἀρνήσή τους τὴν ἐπανελάμβαναν πάντα πὸ ἐντονῇ, ὅσο ἔβλεπαν γύρω τους νά ἀπλώνεται τὸν ἐθελόδοιαν προσκυνητὸν τὸ ἔλεεινὸ πλῆθος. Μέσα σ' ἓνα παραλήρημα ἐκδηλώσεων δουλοπρεπείας ἀπίστευτης, λαϊκῆς μᾶζες μὰ καὶ τρανοὶ «ἡγέτες», Πανεπιστήμια, δικαστήρια, σοφά σωματεία, λογοτέχνες, καλλιτέχνες, ὀνόματα κοσμοξαιουμένα, ἀναμορφωτές «άνθρωπιστές» τόσοι καὶ τόσοι, πεσμένοι προῦμιτα μπροστά στο φανταχτερό εἶδωλο σὰν στὸν καιρὸν ἐκεῖνο τοῦ Ναβουχοδονόσορος. Πολλοὶ μάλιστα ἀπ' αὐτοὺς ἰκέταιν νά ἔχουν τὴν τιμὴ νά γίνουν κι' αὐτοὶ σαλπικιτές τοῦ προσκυνήματος, ὑπηρέτες πὸν θᾶφερναν στὴ ναζιστικὴ μπό-

τα δεσμώτη τὴν ψυχὴ τοῦ νεότερου ανθρώπου.

Κι' ἀνάμεσα στὸν ὄχλον αὐτὸ τὸν μεγίστων καὶ τὸν σατραπῶν τῆς νεότερης διανόησης καὶ κουλτούρας καὶ ἐπιστήμης κι' ὅλων τὸν ἄλλων παρομοίων φανταχτερῶν πραγμάτων, ξεχωρίζουν οἱ λίγοι—ὄχι καὶ τόσο λίγοι—πὸν ἔνε κατὰμιντρα στὸν τραγικὸ δικτάτορα πὸς δέν λατρεύουν τοὺς θεοὺς του καὶ δέν προσκυνᾶνε τὶς σβάστικες καὶ τὰ ἄλλα εἶδωλά του, ὅτι κι' ἂν τοὺς κοστῖση αὐτὴ ἡ ἄρνηση.

Καὶ ἡ κάμνος τοῦ πυρὸς καὶ ὁ λάκκος τὸν λεόντων, ὁ θάνατος με τὰ φρικτότερα βασανιστήρια, τὰ στρατόπεδα συγκεντρώσεως με τὶς τίγρεις τὸν S. S. γεμίζουν ἀπὸ τοὺς ἥρωες πὸν, ἐμπνευσμένοι ἀπὸ τὴν ἴδια Πίστι, τὴν Πίστι πὸν ἔδναματούργησε καὶ ἐνίκησε ὅλους τοὺς Ναβουχοδονόσορες τῆς ἱστορίας, ἐκατέρησαν καὶ ἐκράτησαν στὴν ἡρωϊκὴ τους ἀντίσταση, ἓνα, δύο, τρία, δώδεκα χρόνια, ὡς τὸ τέλος!

*

"Όποιος θὰ γράψῃ τὸ ἔπος τοῦ ἡρωϊκοῦ αὐτοῦ ἀγῶνα τῆς Πίστεως, πρέπει νά μὴν ξεχνᾷ τὰ χαρακτηριστικὰ πὸν ξεχωρίζαν τὸν ἀγῶνα αὐτό, ἀπὸ κάθε ἄλλον ἀγῶνα, τοὺς Χριστιανούς ἐγκλειστούς τὸν στρατοπέδων τοῦ Ντάχαου, ἀπὸ τὰ ἄλλα θύματα τῆς ναζιστικῆς θηριωδίας. Τρία χαρακτηριστικὰ θέλωμε ἐδῶ νά ἀναφέρουμε, μὰ βέβαια δέν εἶναι αὐτὰ τὰ μόνα.

Τὸ πρῶτο πὸν κάνει εὐγενέστερο καὶ θαυμαστότερο τὸν ἀγῶνα καὶ τὴν ἀντίσταση αὐτὴ εἶναι πὸς ἔγινε ἓνας τέτοιος ἀγῶνας, ἀπίστευτα ἄνισος, με ἀνθρώπινο ὑπολογισμὸ κυριολεκτικὰ ἀτελειστικός, μόλο πὸν ἡ ναζιστικὴ μαφία ἔδινε κάθε δυνατότητα συμβιβασμοῦ. Φανερώθηκε με προτάσεις σαγηνευτικῆς, με ὁμορφοκοιμένες καὶ χυλιόμελετημένες δυνατότητες ὑπεκρυγῶν. "Όλόκληρο ἐπιτελεῖο λιποτακτῶν «εθελόγων», ὀνόματα-φίρμες, ὅπως ὄχι μόνο

ὁ περίφημος Müller, πού ἐχειροτονήθηκε ἀπὸ τὸν Χίτλερ ἐπίσκοπος τοῦ Ράιχ» γι' αὐτὴ τὴ δουλειά, μὰ κι' ὁ σύμβουλος του ὁ Jäger κι' ὁ Zöllner κι' ἄλλοι «θεολόγοι» τῆς Γυβίγγης εἶχε συνεργασθῇ, ὥστε νὰ γίνῃ μὲ βήματα ἀνεπαίσθητα ἡ μετάβαση ἀπὸ τὸ Εὐαγγέλιο στὸν μῦθο» τοῦ Rosenberg. Καὶ τὰ βήματα αὐτὰ ἦσαν διαφορῶ- μενα λεξίδια, καθένα ἀπ' αὐτὰ συντροφευ- μένο ἀπὸ φοβερὲς ἀπειλὲς μὰ καὶ δελεαστι- κώτατες προτάσεις. Ἔτσι ἀρκοῦσε μιὰ τό- ση δὲ ἐλαστικότητα στὴ συνείδηση, γιὰ νὰ ξεριζώγῃ κανεὶς ἀπὸ τὸ φοβερὸ καμῖνι πού περιέμενε τὸν ἄκαμπτο ὁμολογητὴ τοῦ Χρι- στοῦ.

Γιατί καὶ τοῦτο ἀκόμα εἶναι τὸ σπου- δαῖο: Ὁ Χιτλερισμός, σύστημα ἀλήθεια ἀπὸ τὰ σατανικώτατα πού εἶδαμε ὡς τώρα οἱ ἄνθρωποι, ὑπνόνουμε βέβαια, ἐσάρχαζε, ἐσυκοφαντοῦσε τὸ Εὐαγγέλιο, ἐπάσχιζε νὰ τὸ ξεριζώσῃ ἀπὸ τὴν ψυχὴ τῆς νεολαίας κυρίως. Ἐβαλε ὅλες τὸν τίς δυνάμεις καὶ τὴ γνωστικὴν του συστηματοκτικότητα γιὰ νὰ ἐκτοπίσῃ τὸν Χριστιανισμό ἀπὸ τὴν Γερ- μανία καὶ νὰ βάλῃ στὴ θέση του ἕναν τύ- πο ἀρχαίας Γερμανικῆς θρησκείας μὲ τὸν Χίτλερ σὰν κεντρικὴ, προφητικὴ, θεϊκὴ προσωπικότητα (εἶναι αὐθεντικό, πὼς σὲ πολλὰ σχολεῖα ὑπῆρχαν προσευχῆς στὸν Φύρερ). Μὰ ὅλος αὐτὸς ὁ πόλεμος γινό- ταν καμουφλαρισμένος. Ὁ Χιτλερισμός, στὴν ἀρχὴ τοῦλάχιστον, σὰν κράτος, σὰν ἐξουσία, ἤθελε νὰ ξεχωρισθῇ ἀπὸ ὅ,τι ὁ ἴδιος ὁ Χιτλερισμός ἔκανε σὰν προπαγάν- δα ἡ κίνησις στὴ νεολαία. Δὲν ἐχτύπησε, λοιπόν, τὸν Χριστιανισμό καταφάνερα, ὅ- πως, νὰ ποῦμε, ἐχτύπησε τοὺς Ἑβραίους ἢ τὰ πολιτικὰ κόμματα. Ἐκύτταξε νὰ καλο- πιάσῃ τοὺς χριστιανούς, νὰ τοὺς πλανέψῃ, ἀκόμα νὰ τοὺς ὑποσχεθῇ πὼς θὰ τοὺς δώ- σῃ τὴν Γερμανία, ἂν μόνο αὐτοὶ δεχθοῦν, δίπλα στὸ Σταυρό, καὶ τὴ σβάστικα. Σὰν τὸν Σατανὰ πού ἔκανε τὴν προσφορὰ στὸν Κύριο: «Ταῦτα πάντα σοὶ δώσω ἔάν πε- σὼν προσκυνήσεις μοι».

Τὸ δεύτερο πού κάνει ἀκόμα σημαντικώ- τερο τὸ πρῶτο, εἶναι τὸ πλῆθος ἐκείνων πού ἀγκάλλιζαν σὰν σανίδα σωτηρίας τὸν ἔ- ναν ἢ τὸν ἄλλο ἀπὸ τοὺς χίλιους δυὸ ση- μβιαστικούς αὐτοὺς συνδυασμούς. Νὰ βλέ-

πῃς ἀπὸ τὴ μιὰ μεριά τὰ δόντια τοῦ φοβε- ροῦ θεριοῦ ἀπὸ τὴν ἄλλῃ τὴ λεπτοκαμω- μένη εὐγενικὰ φόρμουλα καὶ ἀπὸ τὴν ἄλ- λῃ πρόσωπα ἀξιόλογα, πρόσωπα κύρους, ὀ- νόματα μεγάλα πού τὰ διάβαζες κάθε τό- σο στὰ βιβλία, στὶς ἐφημερίδες, στὰ περιο- δικὰ νὰ δέχωνται τοὺς συμβιβασμούς αὐ- τοὺς κι' ἐσύ νὰ μπαίνῃς μέσα στὰ δόντια τοῦ θεριοῦ «φανατικός, ἀδιλλάκτος»; Για- τί, βλέπετε, ἦταν καὶ τοῦτο! Ὅλοι αὐτοὶ οἱ κύριοι οἱ συμβιβαστικοί, μιὰ κι' ἔκοναν τὴν οὐρὰ τους, ἤθελαν νὰ μὴν ἀφήσουν ἡ- συχους τοῦλάχιστον τοὺς ἄλλους. Ἐκαναν τὴν δειλία τους Φιλοσοφία—τὰ ξέρομε ἄλ- λως τε καὶ στὴν Ἑλλάδα κατὰ τέτοια— καὶ δὲν σῶναι πού λιποτακτοῦσαν, ζητοῦ- σαν ἀπὸ πάνω νὰ κατηγορήσουν καὶ ἐκεί- νους πού ἔμεναν πιστοὶ στὸν ἀγῶνα. Τί δὲν ἄκουσε ἡ περίφημη «ὁμολογοῦσα Ἐκ- κλησία», ἡ Bekenntniskirche, ἀπὸ τοὺς κυρίους Γερμανοχριστιανίζοντας, πού ἔκα- ναν περιηγητικὰ ταξίδια, σὰν «ἐπισκοποῖ» (καὶ σ' ἐμᾶς ἔδωκ πρὶν ἀπὸ τὸν πόλεμο εἶ- χε ἔλθῃ ἕνας ἀπὸ δαύτους γιὰ προπαγάν- δα) ἐπαναλαμβάνοντας τὴν «φωνὴ τοῦ κυ- ρίου τους»; Τί δὲν τοὺς εἶπαν! Ὅτι δὲν ἦσαν... καλοὶ Γερμανοί, ὅτι ἔκαναν ἀντι- πολίτευσις στὸν Φύρερ γιὰ λόγους... πολι- τικούς, ὅτι ἦσαν παλαβοὶ! Καὶ κατὰ τέτοια ἔδιναν ὅπλα στὸν ἀτιμότερο ἀντιχριστιανι- κὸ διωγμὸ πού εἶδε ἡ ἱστορία.

Τὸ τρίτο πού θ' ἀναφέρουμε, εἶναι ἡ διὰ ἡ ρ κ ε ι α τοῦ μαρτυρίου. Κατ' ἀρχὴν οἱ Χριστιανοὶ πού ἔπλετταν στὰ νύχια τῆς χιτλερικῆς μανίας δὲν ἀντίκρουζαν ἀμέσως τὸ ἐκτελεστικὸ ἀπόσπασμα. Ἀντίκρουζαν ὁ- μως τοῦ κόσμου τὰ βασανιστήρια ἀπὸ τίς ἀτέλειωτες ὀρθοδοσασίες, τὴν πείνα καὶ τὴ δίψα ὡς τοὺς θερμοὺς ἀποπνικτικούς κλι- δάνους καὶ μαζὺ μ' αὐτὰ ἔβλεπαν μπροστά τους ἕνα κομμάτι χαρτί κι' ἕνα στυλογρά- φο. Μιὰ ὑπογραφοῦλα καὶ τὸν ἀσφυκτικὸ κλίβανο διαδέχεται ἡ δυνατότης ἐνὸς πολυ- τελεστάτου ταξιδιοῦ ἀναψυχῆς καὶ ἐνὸς βίου ἄνετον. Καὶ τὸ κείμενο πού θὰ ὑπο- γραφῇ, μὴ τὸ φαντασθῇτε πὼς ἔχει καμ- μιὰ βλαστήμια εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου! Διπλωματικώτατο καὶ μὲ σοφώτατη προσαρ- μογὴ στοὺς συμβιβασμούς πού εἶδαμε πα- ραπάνω. Μὰ ἐκεῖνος πού βασανίζεται τὸ

πετάει τὸ χαρτὶ ἀνυπόγραφο, γιατί ξέρει πὼς τὸ σπουδαῖο εἶναι ὄχι τὸ κείμενο τῆς δηλώσεως μὰ τὸ γεγονὸς τῆς δηλώσεως, πὺ εἶναι πάντα ἓνα προσκύνημα στὸ θερίο.

Ναί, ἄλλὰ αὐτὴ ἡ φρικτὴ δοκιμασία δὲν κρατάει μὰ ἡμέρα οὔτε δυὸ οὔτε τρεῖς, κρατάει ἑβδομάδες, μήνες, χρόνια, καὶ τὸ τέλος δὲν φαίνεται. Καὶ πάντα τὸ φοβερὸ μαρτύριο καὶ πάντα ἡ σαγηνευτικὴ ἐκείνη δυνατότης τοῦ συμβιβασμοῦ, πάντα ἡ ἴδια πὺ ξανἀρχεται. Καὶ πάντα ἡ καρτερικὴ ἀνρητὴ! Μιὰ ἀρνητὴ ἀπίστευτὴ πὺ ὅμως εἶναι ἡ πραγματικότης. Ἡ πραγματικότης, ἡ Χριστιανικὴ Πίστις πὺ θαυματουργεῖ!

Τί νὰ πρωτοπῇ κανεῖς, τί νὰ πρωτοθανμάση, τί νὰ πρωτοαναφέρῃ; Μένουμε τώρα σὲ γενικότητες, μὰ πρέπει, πρέπει γιὰ τὸν πολιτισμὸ μας καὶ τὴ συντήρησή του, νὰ γίνῃ γνωστὸ τὸ ἔπος τῆς χριστιανικῆς ὁμολογίας μέσα στὸ φλογερὸ καμίνι τοῦ ναζισμοῦ. Ἐνα ἔπος πὺ τιμὰ τὴν ἀνθρωπότητα. Βλέποντας αὐτοὺς τοὺς ὁμολογητὲς ξαναρχίζεις νὰ καμαρώνῃς πὺ εἶσαι συνάνθρωπὸς τους, πὺ εἶσαι ἄνθρωπος, γιατί, ἀλήθεια, εἶχες ἀρχίσει ν' ἀμφιβάλλῃς γιὰ τὴν ποιότητα τέτοιον τίτλου. Καὶ πρέπει, ἀπὸ τὴν ἄλλῃ μεριά, νὰ ὁμολογηθῇ πὺ ὅλες οἱ χριστιανικὲς ἐκκλησίες ἔκαμαν τὸ χρέος τους, εἶχαν τοὺς ἡρωϊκοὺς ὁμολογητὲς τους, διεκλήρυσαν τὴν Πίστη τους ἀμόλυντὴ καὶ ἀνύγιστη. Ἡ ὁρθοδοξία, ὅπου οἱ τοπικὲς συνθῆκες ἔδωσαν ἐκδήλωση στὴν κοσμοθεωριακὴ σύγκρουση, κράτησε ψηλά τὴ σημαία, τόσο πὺ καὶ οἱ ἴδιοι οἱ Ναζῆδες στάθηκαν ἐδῶ πὺ διστακτικοί. Μέσα στὴ Γερμανία καθολικοὶ καὶ διαμαρτυρόμενοι εἶχαν, ἀπὸ τὸ 1933 ὡς τὸ 1945, τὴν ἀφορμὴ νὰ ἀγωνισθοῦν μέχρι αἵματος. Καὶ ἀγωνίσθηκαν. Ὅχι ὅλοι—εἶναι ἀλήθεια πὺ μεγάλος ἦταν ὁ ἀριθμὸς τῶν λιποτακτῶν. Ὁλιβερό θέμα αὐτὸ πὺ δίνει ἐξήγησι στὸ τραγικὸ κατάντημα τῆς Γερμανίας. Μὰ ὁ ἀγὼνας ἔγινε σκληρὸς καὶ χωρὶς συμβιβασμό. Κι' ἔπειτα τὸ μέγεθος τοῦ ἡρωϊσμοῦ ἔδανε σὲ δευτέρῃ μοῖρα τὸν ἀριθμὸ τῶν ἀγωνιστῶν. Ἐκείνη ἡ μορφή τοῦ καρδινάλιου Faulhaber, τοῦ ἀρχιεπισκόπου τοῦ Μονάχου, πὺ ἦταν ὁ ἐφιάλης

ὄχι μονάχα τοῦ Rosenberg μὰ καὶ τοῦ Χίτλερ, μὲ τὰ κηρύγματά του, τὰ βιβλία του γιὰ τὴν υπεράσπιση τῆς Γραφῆς ἐνάντια στὸν βραβευμένο ἀπὸ τὸ Ράιχ «μῦθος» τοῦ Rosenberg, κατόπιν μὲ τὰ «παράνομα» φυλλάδιά του, ἀπὸ τὴν ἄλλῃ μεριά ἡ περιφημὴ ἀπόφασις τῆς Εὐαγγελικῆς συνόδου στὸ Wuppertal-Bremen, οἱ χιλιάδες καθολικοὶ ἱερεῖς καὶ διαμαρτυρόμενοι πάστορες πὺ ἐροῦνταν στὶς φυλακὲς, πολλὲς φορὲς μὲ τὴν αἰτημὴ ρεταίνῃ πὺ τάχα ἔχουν σὺληφθῇ ὄχι γιὰ τὴν ἐμμενὴ τους στὴν Πίστι (ἂ, πᾶ, πᾶ!) μὰ γιατί ἔκαναν... λαθρεμπόριο συναλλάγματος, οἱ μυριάδες τῶν γονέων πὺ εἶχαν προσζηλῇ σὲ «δημοψηφίσματα», ἂν θέλουν τὰ παιδιὰ τους νὰ πηγαίνουν σὲ χιτλερικό-παγανιστικὸ ἢ σὲ χριστιανικὸ σχολεῖο καί, μόλο πὺ ἡ ψηφοφορία ἦταν φανερὴ (ὑπέγραψαν σὲ τούτῃ ἢ ἐκείνῃ τὴν αἴτησι) ἔβαζαν φαροδὲ ἀλατεία τὴν ὑπογραφή τους στὴν αἴτησι γιὰ τὸ χριστιανικὸ σχολεῖο, ἀντικρίζοντας τὶς καθε λογῆς διώξεις... Τί νὰ πρωτοπῇ κανεῖς; Ποιὸν νὰ ἀναφέρῃ πρῶτον; Ἄς ἀναφέρουμε μόνο τὸ ὄνομα τοῦ Niemöller. Στὰ «φυλά» τῶν ἐφημερίδων εἶδαμε πὺ ἐλευθερώθηκε ἀπὸ τὸ στρατόπεδο συγκεντρώσεως. Καὶ ὅμως δὲν ἦταν γιὰ νὰ μπῇ στὰ «φυλά»! Ἀξιοματικὸς τοῦ Ναυτικοῦ, κυβερνήτης ὑποβρυχίου μὲ φοβερὴ δράσι στὸν περασμένο πόλεμο, ὁ Niemöller εἶδε πὺ ἐκεῖνο πὺ ἡ Γερμανία χρειαζόταν, ἦταν οἱ πνευματικοὶ ἀγωνιστὲς. Μὰ καὶ δυὸ παίρνει τὴν συνέπειες, γράφεται στὴ θεολογικὴ σχολὴ ἀπλὸς φοιτητὴς. Παίρνει διπλωμα, γίνεται πάστορ, ἀρχίζει τὸ κήρυγμα. Προσωπικὸς φίλος τοῦ Χίτλερ στὴν ἀρχὴ δὲν ἀργήσε νᾶρθῇ σὲ τρομερὴ ἰδεολογικὴ σύγκρουση μαζί του. Ἀνταλλάσσει τὴν παντοδύναμη φιλία μὲ τὸ φρικτότερο στρατόπεδο συγκεντρώσεως γιὰ νὰ μὴν ἀλλοιωτῇ τόσο δὲ τὸ κήρυγμά του. Χρόνια καὶ χρόνια μένει στὸν λάκκο τῶν τίγρεων. Σκελετωμένος νικητὴς, δείχνει τώρα μαζί μὲ νέφος τῶν ὁμολογητῶν σ' ὅλες τὶς χώρες καὶ σ' ὅλες τὶς Χριστιανικὲς Ἐκκλησίες τὴν δύναμη τῆς Πίστεως. Γιατὶ ἡ Χριστιανικὴ Πίστις ἔδειξε στὴ δοκιμασία αὐτὴ τέτοιο μεγαλεῖο πὺ οὔτε καὶ οἱ πιστοὶ ἀκόμη δὲν τὸ περίμεναν. Ἦταν ἀπλούστα-

τα ἓνα θαῦμα. Γιὰ τὸν πιστὸν ἓνα θαῦμα παραπάνω. Γιὰ τὸν ἄπιστο ἓνα ἀκόμα ἐρωτηματικό—ρῆγμα στὴν ἀλυσίδα τῶν δοθολογιστικῶν συλλογισμῶν του.

*

Δὲν ἦσαν λίγοι οἱ ἥρωες αὐτοί. Μά, βέβαια, ἦσαν ἐλάχιστοι μπροστὰ στὴ μάζα τοῦ Γερμανικοῦ λαοῦ. Καὶ μάλιστα μὲ τὴν ἐκτροπὴ τοῦ πολέμου, πλήθη ἀπὸ «Χριστιανούς» ἀπέδειξαν πὼς ὁ Χριστιανισμὸς τοὺς ἦταν κάλικος, ψεύτικο ἐπίχρισμα, πού ἐφυγε μόλις ἦρθε σὲ σύγκρουση μὲ τὸν παγερμενιστικὸ σωβινισμὸ. Πέταξαν τὴ Χριστιανικὴ Πίστι, γιατί τὸ Εὐαγγέλιο τοὺς ἐμπόδιζε νὰ.... βγάλουν τὰ μάτια τους. Γιὰ τοῦτο εἶναι τὸ δραματικὸ στὸ λαὸ αὐτό. Πρέπει δυστυχῶς νὰ τὸ ποῦμε, ὅσο ἂν κι' ἓνα Χριστιανικὸ περιοδικὸ δύσκολα πέρνει τὴ θέσι τοῦ Εἰσαγγελέα σὲ κατηγορητήριο πού χτυπᾷ ὄχι ἰδέες ἀλλὰ ἄτομα καὶ λαούς. Μά πρέπει νὰ ποῦμε, δὲν μπορούμε νὰ μὴν ποῦμε τὴν ἀλήθεια: Ὁ Γερμανικὸς λαὸς ἐπῆγε στὸ γκρεμὸ μὲ ἐπίγνωση καὶ ψυχραυμία. Δὲν τοὺ ἔλειψαν οἱ μεγάλες μορφές. Δὲν τοὺ ἔλειψαν τὰ ἀληθινὰ πνευματικὰ ἀναστήματα. Δὲν τοὺ ἔλειψαν οἱ ὁδηγητές, πού τοὺ ἔδειχναν ζωντανὴ τὴ Χριστιανικὴ Πίστι. Ἄν τοὺς ἄκουε ὁ γερμανικὸς λαός! Ἀλλὰ δὲν τοὺς ἄκουσε. Τοὺς ἐγύρισε τὴν πλάτη καὶ κατόπιν τοὺς ἔβαλε, ὅσους μπορούσε, στὸ δεσποτικόν. Ἔβαλε τὸ «Μάιν Κάμπερ» στὴ θέσι τοῦ Εὐαγγελίου. Καὶ ἔβαλε—εἶναι φρίκη νὰ τὸ σκεφθῇ κανεὶς—ἓνα μανιακὸ ἐγκληματία τῆς προσηγοριεπτοῦς μορφῆς στὴ θέση τοῦ Χριστοῦ! «Εἰργατέλεις πηγὴν ὕδατος ζωῆς καὶ ὠρίζεν ἑαυτῷ φρέαρ συντετριμμένον».

*

Ἀλλὰ ἂς φύγουμε μιὰ ὥρα ἀρχήτερα ἀπὸ τὴ δραματικὴ αὐτὴ πλευρά. Δὲν ἦταν ἄλλωστε τὸ κατηγορητήριο ὁ σκοπὸς τοῦ ἄρθρου τούτου. Ὁ σκοπὸς τοῦ ἄρθρου ἦταν μόνον μιὰ εὐλαβικὴ ἀπόδοση τιμῆς. Ὅταν βλέπουμε τὸν χιτλερισμὸ, τὴ φρινατικώ-

τερη καὶ συνεπέστερη ἐφαρμογὴ τῆς φιλοσοφίας τοῦ Νίτσε (ὁ Νίτσε ἦταν ὁ κατ' ἐξοχὴν φιλόσοφος τοῦ Ναζισμοῦ) νὰ εἶναι τώρα πτώμα ἐλεεινόν, δὲν μπορεῖ, στὸ πρῶτο φύλλο τῶν «Ἀκτίνων» πού ἀκολουθεῖ τὴν κατάρρευση αὐτὴ, νὰ μὴν μποῦν δύο λέξεις εὐλαβικῆς ἀναγνωρίσεως στοὺς Χριστιανούς ἥρωες πού ἔδειξαν στὴ Γερμανία μὲ τόση λαμπρότητα ὅτι εἶχε μείνει σὰν κατώλοιπο πίστεως καὶ πολιτισμοῦ καὶ πνευματικῆς ἀνωτερότητας. Καὶ δὲν μπορούμε παρὰ νὰ ἐκφράσωμε τὴ χαρὰ μας γιὰ τὴ νίκη, τὸν εὐλαβικὸ μας θαυμασμὸ γιὰ τοὺς νικητές, καὶ πρὸ πάντων τὴν ἐγνώρισήν μας σ' Ἐκεῖνον πού ἐστάθηκε ὁ ἄρτος τους καὶ ἡ δύναμή τους σ' ὅλα ἐκεῖνα τὰ φοβερά χρόνια καὶ ἡ νίκη τους σ' ἓναν τέτοιον ἀγῶνα.

Οἱ ἥρωες αὐτοὶ βγαίνουν τώρα νικητές καὶ στὸν ἀγῶνα πού εἶχαν νὰ κάμουν μὲ τὴν ἀμφιβολία, μὲ τὴ δειλία, μὲ τὴν ἐξυπνάδα ὅλων ἐκείνων πού ἐζήτησαν νὰ ξεφύγουν. Τὰ γεγονότα δικαιώνουν τοὺς ἡρωϊκοὺς μαχητές. Βλέπομε τώρα ὅτι ἡ ἀντίστασή τους δὲν ἦταν στενοκεφαλιά, ἀλλὰ εἶχε ὑπαγορευθῇ ἀπὸ τὴ συναίσθηση σὲ ποῖο κατάντημα ὠδηγοῦσε καὶ ὁ παραμικρὸς συμβιβασμός. Ἄν τοὺς ἥρωες αὐτοὺς τοὺς εἶχαν μιμηθῇ ἡ μάζα τῶν λιποτακτῶν καὶ τῶν συμβιβαστικῶν ἴσως τώρα ἡ τύχη τοῦ κόσμου θὰ ἦταν διαφορετικὴ. Ὅπωςδήποτε, οἱ λίγοι, οἱ διαλεκτοί, οἱ ἥρωες, οἱ συνεπεῖς στὴν Πίστι τους ἔκαμαν τὸ χρέος τους. Καὶ ἡ θυσία τους δὲν πῆγε χαμένη. Κι' ἂν δὲν τοὺς ἄκουσαν οἱ συμπατριώτες τους, μὰ τοὺς ἀκούει καὶ τοὺς παρακολουθεῖ ὅλη ἡ ἀνθρωπότης. Λοκμαῖζει ἀκόμα μιὰ φορὰ τὴ δύναμη ἔχει μέσα τῆς ἡ Χριστιανικῆς Πίστεως. Καὶ νοιώθει πειά, ὅτι ἂν πρόκειται ποτὲ στὰ σημερινὰ ἐρείπια νὰ οἰκοδομηθῇ μιὰ ἀνθρωπότης πραγματικὰ καινούργια, τὸ οἰκοδόμημα αὐτὸ δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ ἔχη ἓνα καὶ μοναδικὸ θεμέλιο. Ἐκεῖνον πού εἶναι ἡ ἀκατάλυτη νίκη.

ΝΕΟΙ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΙ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗΝ ΣΚΕΨΙΝ

Ἡ παρακολούθησις τῆς συγχρόνου ἐπιστημονικῆς φιλοσοφικῆς σκέψεως παρουσιάζει ἐξαιρετικὸν ἐνδιαφέρον διὰ τὸν σημερινὸν ἄνθρωπον, τῶρα μάλιστα πού ἀρχίζει νὰ διαφαίνεται καὶ τὸ τέλος τοῦ παγκοσμίου πολέμου. Διότι ἀκριβῶς τῶρα παρουσιάζονται, μέσα εἰς τὴν ἐπιστημονικὴν σκέψιν καὶ κατευθύνουσιν, νέοι ὀρίζοντες. Καὶ μᾶς ἐνθυμίζουν οἱ ὀρίζοντες αὐτοὶ τὴν ἐποχὴν τοῦ Κοπερνίκου, τοῦ Νεύτωνος, τοῦ Καρτεσιῶ, τοῦ Πασκάλ, τοὺς χρόνους ἀκριβῶς ἐκείνους κατὰ τοὺς ὁποίους ἐτίθεντο τὰ θεμέλια καὶ αἱ βασικαὶ κατευθύνσεις τῶν φυσικῶν καὶ μαθηματικῶν ἐπιστημῶν.

Δι' αὐτὸ ἀκριβῶς ὁ προσανατολισμὸς πρὸς τοὺς νέους ὀρίζοντας παρουσιάζεται τῶρα ἐξαιρετικὰ ἀπαραίτητος, κυρίως διὰ τὴν νέαν γενεάν εἰς τὴν ὁποίαν καὶ ἀνήκει τὸ μέλλον.

Εἰς αὐτὴν λοιπὸν εἶναι ἀφιερωμένον τὸ βιβλίον «*Νόημα καὶ Σκοπὸς*» τοῦ Kenneth Walker (1) πού ἐκυκλοφόρησε τελευταίως: «*Εἰς ἐκείνους, λέγει, ἐκ τῆς νέας γενεᾶς πού ἔχουν ἐμπλακτῇ σήμερον εἰς τὸν πόλεμον καὶ θὰ γυρίσουν μετ' ὀλίγον ἀπὸ τὸ ἔργον τῆς καταστροφῆς τοῦ κόσμου εἰς τὸ ἀπείρως καὶ ἐξαιρετικὰ δύσκολον ἔργον τῆς ἀνοικοδομήσεως καὶ ἀναδημιουργίας τοῦ κόσμου*». Τὸ βιβλίον αὐτὸ στηρίζεται ἐπάνω εἰς τὰς μελέτας καὶ ἐργασίας τῶν μεγαλυτέρων ἐργατῶν τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς φιλοσοφίας, ὅπως εἶναι οἱ A. S. Eddington, J. Jeans, A. N. Whitehead, H. Bergson, Frederick Wood Jones καὶ W. Macneile Dixon, διὰ νὰ μὴν ἀναφέρωμεν ὅλην τὴν σειρὰν τῶν συγχρόνων συγγραφέων τοὺς ὁποίους συμβουλευσεται.

Αἱ θετικαὶ ἐπιστήμαι ἀσχοῦν τῶρα μίαν σοβαρὰν μορφωτικὴν ἐπίδρασιν εἰς τὴν πνευματικὴν ζωὴν τοῦ δυτικοῦ κόσμου, καὶ μάλιστα εἰς μίαν ἑκτασιν ἢ ὅποια ἄλλοτε δὲν περιελαμβάνετο εἰς τὸ πεδίου δράσεως τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν. Ἰδιαιτέρως αἱ ἐπιστημονικαὶ θεωρίαι πού ἀνεπτύχθησαν κατὰ τὸν τελευταῖον αἰῶνα, γύρω ἀπὸ διάφορα φυσικὰ καὶ βιολογικὰ φαινόμενα (ὅπως π. χ. ὁ Δαρβινισμὸς) ἐπέδρασαν πάρα πολὺ εἰς τὸν τρόπον τοῦ σκέπτεσθαι μεταξὺ τῶν μορφωμένων. Παρετηρήθη δὲ καὶ τὸ δυσάρεστον γεγονός ὅτι: πολλοὶ καθαρῶς φυσικαὶ θεωρίαι παρεξηγήθησαν εἰς τὴν διάνοιαν πολλῶν μὴ εἰδικῶν καὶ ἔτσι ἐπέδρασαν ἐπιδραστικῶς εἰς τὴν ἀτομικὴν καὶ γενικωτέραν πρόσοδον.

Ἡ μεγαλυτέρα ἐπίδρασις ἔγινεν ἐξ ἀφορμῆς τῶν νέων θεωριῶν πού ἀνεπτύχθησαν γύρω ἀπὸ τὴν σύστασιν τῆς ὕλης, τὴν θεωρίαν τῆς γενέσεως καὶ ἐξελίξεως τῶν ζωντανῶν ὁργανισμῶν, τὴν νέαν ἐπιστήμην τῆς ψυχολογίας τῆς συμπεριφορᾶς (Pawlow, Watson), καὶ τῆς ψυχολογίας τοῦ Freud. Καὶ ἡ μεγαλυτέρα βλάβη προήλθεν ἀπὸ τὴν παρερμηνεῖαν καὶ κακομεταχειρίσιν τῶν θεωριῶν αὐτῶν, εἴτε ἀπὸ τοὺς ἰδρυτὰς των εἴτε (καὶ τὸ συνηθέστερον) ἀπὸ τοὺς διαφόρους δῆθεν εἰδικούς περὶ τὰς ἐπιστήμας αὐτάς. Ἔτσι, παρατηρεῖ ὁ Walker, ὁ ἄνθρωπος τοῦ ὁποίου ἡ θρησκευτικὴ διάθεσις εἶναι ἐμφαντοῦς, ἐζήτησε νὰ ἐκανοποιήσῃ τὴν ἔφεσιν τὴν αὐτὴν προστρέχων εἰς διάφορα ὑποκατάστατα τῆς θρησκείας, ὅπως εἶναι ἡ λατρεία τοῦ σόφαισμου, ἡ λατρεία τῆς φυλῆς (ράτσας). Αἱ ψευδοθρησκείαι ὅμως αὗται—αἱ ὁποῖαι ἐζήτησαν νὰ θεμελιωθοῦν ἐπὶ δῆθεν ἀσφαλῶν ἐπιστημονικῶν δεδομένων—ἔχουν παρέλθει τῶρα εἰς τὴν θεωρίαν καὶ ὁ διανοούμενος κόσμος βαδίζει πρὸς

(1) K. Walker: *Meaning and Purpose*, London 1944, p. 6.

νέους όρίζοντας. Τό άληθινόν επιστημονικόν πνεύμα άνεκάλυψε πολλά σημεία εις την επιστημονικήν σκέψιν, τά όποια μάς επιβάλλουν νά εϊμεθα πολύ προσεκτικοί, όταν διατυπώνωμεν νόμους καί συμπεράσματα, επάνω εις τά όποια πολλάκις στηρίζεται καί ή κοσμοθεωρία μας.

Ένα από τά νέα διδάγματα της επιστήμης είναι εκείνο πού τονίζει ό Jeans, ότι δηλαδή δέν ήμπορούμεν νά όμιλώμεν τώρα μέ τούς όρους της βεβαιότητος, αλλά μόνον μέ τούς όρους της πιθανότητος. Η σημερινή επιστήμη δέν αποφθέγγεται τελεσιδικίως, αλλά απλώς διαπιστώνει, μετ' επιφυλάξεως πάντοτε, διάφορα γεγονότα. Καί πολύ όρθώς ό J. W. N. Sullivan γράφει ότι άν ήτο δυνατόν δ-λαι αι ύποθέσεις μας νά εκφρασθοϋν διά λέξεων θά έπρεπε νά χρησιμοποιούμεν πάντοτε την φράσιν «είναι λογικόν νά ύποθέσωμεν ότι τό οϊσδήποτε φαινόμενον συμβαίνει περισσότερον συχνά από όποιοδήποτε άλλο».

Άλλο χαρακτηριστικόν σημεϊον του νέου προσανατολισμού της επιστημονικής σκέψεως είναι ό σύ ν θ ε σ μ ο ς ό όποιος έπετεύχθη με τ α ξ ύ έ π ι σ τ ή μ η ς καί φιλοσοφίας, κατόπιν των νεωτέρων ανακαλύψεων των φυσικών επιστημών. Μερικοί (όπως π. χ. ό Waddington) θέλουν νά συνεχίσουν την έργασίαν των μέσα εις τό στενόν πλαίσιον πού όρίζει ή κτηθείσα παράδοσις των δύο τελευταίων αιώνων καί νά έργασθοϋν μέ τάς φυσικάς μεθόδους εις όλόκληρον τό πεδϊόν της ανθρωπίνης έμπειρίας, μολοντί αναγνωρίζουν ότι οι έπιστήμονες δέν πρέπει νά άγνοϋν επί μακρόν ακόμη κάθε πρόβλημα τό όποιον είναι μεγίστης σπουδαιότητος διά την ανθρωπότητα. Υπάρχουν όμως άλλοι επιστήμονες πού έχουν ευρύτεραν αντίληψιν των πραγμάτων, όπως ό Eddington καί ό Wood Jones οι όποιοι έφιστοϋν την προσοχήν του επιστημονικού κόσμου επί του γεγονότος ότι ή επιστημονική μέθοδος, μολοντί έχει χρησιμοποιηθή ευρέως, έν τούτοις ακόμη είναι άνίκανος νά άπαντήση εις τά έρωτήματα πού είναι πάρα πολύ ζωτικού ένδιαφέροντος διά τον άνθρωπον. Καί διά

νά επιτύχωμεν μίαν άπάντησιν εις αυτά πρέπει νά παύσωμεν νά στηριζόμεθα αποκλειστικώς εις τό πεδϊόν της γνώσεως τό όποιον καθορίζει ή επιστήμη καί νά στραφώμεν πρὸς άλλας κατευθύνσεις.

Είναι πλέον γνωστόν εις την σημερινήν εποχήν, ότι ή επιστήμη δέν είναι εις θέσιν μόνη νά δώση άπάντησιν εις τά μεγάλα προβλήματα του ανθρώπου. Έπειτα, αι διάφοροι εκδηλώσεις του ανθρώπου δέν προσδιορίζονται μόνον από την διάνοιαν, αλλά πολλάκις εξαρτώνται εξ ίσου καί από τό συναίσθημα καί δι' αυτό είναι αδύνατον ό άνθρωπος νά ζήση μόνον μέ την επιστήμην. «Η επιστήμη, τονίζει εις τό βιβλίον του ό Walker, ήμπορεί νά θεραπεύση πολλάς ανάγκας μας, όχι όμως εκείνας πού άναφέρονται εις τό πνεύμα...».

Εκθέτων την ιδίαν άποψιν καί ό άγγλος ψυχίατρος Stephen Taylor, εις τό φύλλον της 15 Φεβρουαρίου 1945 του Περιοδικού «The Listener» επί του θέματος «Επιστήμη καί ζωή», διατυπώνει πολύ ένδιαφερόσας σκέψεις. «Ο Taylor, άφου παρουσιάζει τούς σκοπούς πού επιδιώκει ή επιστήμη, διαπιστώνει ότι τά γενικώτερα εξαγόμενα αυτής είναι μάλλον ιδιωτικού χαρακτήρος καί ύπόκεινται εις διαρκή αναθεώρησιν. «Η επιστήμη, γράφει, διδάσκει ταπεινοφροσύνην, αλλά τό μάθημα τοϋτο είναι πολύ δύσκολον. Ίσως αυτό εξηγεί διατί πολλοί επιστήμονες παύουν νά είναι ταπεινόφρονες όταν εξέλθουν των εργαστηρίων των. Τότε, ώρισμένως, όταν θά παύσουν νά είναι ταπεινόφρονες, παύουν συγχρόνως νά ακολουθοϋν καί την επιστημονικήν μέθοδον». «Η επιστήμη, συνεχίζει, έχει χρησιμοποιήθη πολύ εις την πολεμικήν τέχνην, όπως επίσης καί εις την προαγωγήν του τεχνικού πολιτισμού. Έφηρμόσθη ακόμη καί εις τά προβλήματα της ανθρωπίνης κοινωνίας, αλλά δέν έχομεν ένθαρρυντικά βήματα πρὸς την κατεύθυνσιν αυτήν, διότι δέν βοηθεϊ τον άνθρωπον επί της ανάγκης της ήθικης παιδαγωγίας, αλλά μάλλον τον ένισχύει εις τό νά εκδηλώνη έμπράκτως τάς οϊασθήποτε αποφάσεις του καί διά του τρόπου αυτού, αντί νά έλαττοϋνται, αύξάνουν αι ήθικαί ευθύνη τοϋ ανθρώπου». Καί καταδεικνύει ό Taylor μέ πολλήν διαύγειαν καί

στοχαστικότητα ὅτι εἶναι καιρὸς πλέον τώρα νὰ ξεκαθαρίσουν αἱ ἀντιλήψεις καὶ ἰδέαι μερικῶν πού περιμένουν τὴν εἰρήνην τοῦ κόσμου καὶ τὴν κανονικὴν συμβίωσιν τῶν ἀνθρώπων ἀπὸ τὴν ἐπιστήμην, ἡ ὁποία ὁμοῦ ποτὲ δὲν ἔδωκε μίαν τοιαύτην ἐπαγγελίαν.

Ὅταν ὁ Planck προσεκλήθη νὰ περιγράψῃ τὸν ρόλον τῆς ἐπιστήμης εἰς τὴν ἀνθρωπίνην ζωὴν, ἀπήντησεν ὅτι ἡ ἐπιστήμη εἶναι ἓνα κατασκευασμὰ τέχνης τὸ ὁποῖον ἐκφράζει ὁρισμέναν πλευρὰς τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως. Καὶ διὰ τοῦ ὁρισμοῦ αὐτοῦ ἀναγνωρίζει ὁ Planck ὅτι ὑπάρχουν πολλὰ ἀπόψεις τῆς φύσεως τοῦ ἀνθρώπου, αἱ ὁποῖαι δὲν ἔμπορουν νὰ εὕρουν ἐκφρασιν μέσα εἰς τὴν ἐπιστήμην. Κατὰ τὸ διάστημα τῆς τελευταίας ἐκατονταετίας ἡ καλαισθητικὴ ἀποψις, ὅτι τὸ σύμπαν ἀποτελεῖται μίαν μεγалоφυσὴ ἁρμομονίαν, εἶχε περιφρονηθῇ, ἀλλ' ἡ νεωτέρα σκέψις ἐπανέρχεται πάλιν εἰς αὐτήν.

Κατὰ κανόνα ἡ ψυχρὰ ἐπιστήμη μᾶς ζωγραφίζει ἓνα κόσμον ἀπὸ τὸν ὁποῖον ἔχουν αὐθαρέτως ἀποκλεισθεῖ ὅλαι αἱ ἀξίαι. Μᾶς ἀπεικονίζει ἓνα κόσμον καμωμένον μόνον ἀπὸ ἀφαιρετικὴν ἐργασίαν καὶ δι' αὐτὸ ἔχει φύγει ἀπὸ αὐτὸν κάθε ἔννοια καὶ σημασία βαθύτερα. Ἐνας ὅμως κόσμος χωρὶς ἀξίας—καὶ αὐτὸ εἶναι τὸ βαθύτερον νόημα τοῦ βιβλίου τοῦ Walker—εἶναι ἓνας κόσμος χωρὶς σημασίαν. Εἶναι δύσκολον, ἂν μὴ ἀδύνατον, εἰς ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους, νὰ ἐννοήσωμεν ὅτι τὸ σύμπαν πρέπει νὰ ἔχῃ σημασίαν καὶ σκοπὸν. Δὲν ἔμπορουμεν νὰ πιστεύσωμεν ὅτι βλέπομεν σκέδιον, ἐκεῖ ὅπου δὲν ὑπάρχει, ὅτι ἔχομεν ἀνακαλύψει τὸ καλὸν καὶ τὸ κακόν, τὴν ὁραϊότητα καὶ τὴν ἀσχημίαν, τὴν ἀλήθειαν καὶ τὸ ψεῦδος, εἰς ἓνα κόσμον πού εἶναι ἡθικῶς καὶ αἰσθητικῶς οὐδέτερος. Καὶ ἓνα τέτοιον ψυχρὸν καὶ ἀδιάφορον κόσμον μᾶς παρουσιάζει συνήθως ἡ ἐπιστήμη.

Οἱ σύγχρονοι ὅμως κορυφαῖοι ἐρευνῆται, οἱ ὁποῖοι ἀναγκάζονται ἐκ τῶν πραγμάτων νὰ κάμουν Μεταφυσικὴν μέσα εἰς τὸ πεδῖον τῆς Φυσικῆς, θεωροῦν τὸν κόσμον ὅτι περιέχει ἀπειρον σκοπὸν, μερικὰς πτυχὰς τοῦ ὁποῖου κατὰ καιροὺς μᾶς ἀποκαλύπτει

ἡ θετικὴ ἐπιστήμη. Ὁ Whitehead π. χ. ἐπιμένει ἐπὶ τοῦ γεγονότος ὅτι ὁ κόσμος εἶναι μία ἐνότης, «ἓνα ἐν λειτουργίᾳ εὐρισκόμενον πρότυπον συμβαινόντων», ἓνα ἁρμονικὸν σύνολον τὸ ὁποῖον ἐξεταζόμενον βαθύτερον παρουσιάζει εἰς τὸν ἐρευνητὴν-ἐπιστήμονα νόημα καὶ σκοπὸν.

Ἡ θετικὴ λοιπὸν ἐπιστήμη, συνεργαζομένη μὲ τὴν πειραματικὴν φιλοσοφίαν, προσανατολίζεται τώρα πρὸς νέους ὁρίζοντας. Κατευθύνεται πρὸς ὁρίζοντας περισσότερο πνευματικούς, μολοντοὶ ἡ σκέψις μας δὲν εἶναι τόσον εὐκολον νὰ προσαρμοσθῇ πρὸς τὴν δημιουργουμένην κατάστασιν. Οἱ καλαιότεροι μάλιστα, ζυμωμένοι μὲ τὴν νοστορίαν τοῦ παρασμένου ὀλιστικοῦ καὶ τυφλὰ μηχανιστικοῦ αἰῶνος, εἶναι ἡναγκασμένοι νὰ βραδυποροῦν ἢ καὶ νὰ μείνουν διὰ παντός ὀπίσω. Οἱ νέοι ὅμως ἔμπορουν εὐκολὰ νὰ καταλάβουν τοὺς νέους προσανατολισμούς, τοὺς νέους ὁρίζοντας μέσα εἰς τοὺς ὁποῖους συναρτάται ἁρμονικώτατα ἡ βαθεῖα ἐπιστημονικὴ σκέψις καὶ διερευνήσις τῶν ὄντων καὶ τῶν πραγμάτων μὲ τὴν θερμὴν καὶ ἁθολὴν πίστιν πρὸς τὸν Θεόν. Αἱ ψευδοθηρησκίαι κατέπεσαν μετὰ πατάγου, ἢ μία μετὰ τὴν ἄλλην, καὶ ὁ κόσμος στρέφεται πρὸς τὴν αἰωνίαν πηγὴν τῆς ἀληθείας.

Ὀλίγον πρὸ τοῦ πολέμου ὁ μέγας μαθηματικὸς καὶ ἀστρονόμος E. A. Milne, δημιουργήσας ἓνα νέον βαρυτήμαντον ἐπιστημονικὸν ἔργον (2) ἐθεώρησεν ἀναγκαῖον νὰ προτάξῃ τὰ ἀκόλουθα λόγια: «Ἐὰν μὴ στραφῇτε καὶ γένησθε ὡς τὰ παιδία, οὐ μὴ εἰσέλθῃτε εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν». Καὶ τώρα, πολὺ ὀρθῶς ὁ Walker ἀπευθύνεται πρὸς τὴν νέαν γενεάν, πού καλεῖται νὰ κτίσῃ ἓνα νέον κόσμον, διὰ νὰ τονίσῃ αὐτὸ πού γράφει: καὶ ὁ Milne καὶ νὰ προσθέσῃ ὅτι ἀπαραίτητος προϋπόθεσις διὰ νὰ κατανοήσωμεν τὴν βαθυτέραν οὐσίαν τῶν ὄντων καὶ τῶν πραγμάτων, εἶναι νὰ γνωρίζωμεν τὴν ἀπλότητα τοῦ ἀγνοῦ ἀνθρώπου, ὁ ὁποῖος ἀσφαλῶς εὕρισκε τὴν ἀλήθειαν.

ΣΕΡΓΙΟΣ ΠΗΛΑΟΣ

(2) E. A. Milne: Relativity, Gravitation and World-Structure, Oxford, 1935. Βλέπε καὶ Ἀκτίες, 1939 σ. 61.

Ο ΑΓΩΝΑΣ ΓΙΑ ΤΟΝ ΦΥΜΑΤΙΚΟ ΑΝΘΡΩΠΟ

Στή σημερινή εποχή κατακτᾶ διαρκῶς και περισσότερο ἔδαφος ἡ ἐπιστημονικὴ ἀντίληψη πὼς ὁ ἀνθρώπος πρέπει νὰ ἀντιμετωπίζεται σὰν μιὰ ὁλόκληρη ψυχολογικὴ, σὰν μιὰ ἔννοια πού γιὰ νὰ θεωρηθῇ ὁλοκληρωμένη πρέπει νὰ μελετηθῇ καὶ ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τῶν σωματικῶν παραγόντων ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τῶν ψυχικῶν παραγόντων. Κορυφαῖοι βιολόγοι καὶ γιατροὶ (Carrel, Sauerbruch, Siebeck, Stern κ. ἄ.) μᾶς ἐδοῦθησαν στὰ νεώτερα χρόνια νὰ καταλάβουμε τὴν τεράστια σημασία πού ἔχει γιὰ τὸν ἄρρωστο ὁ ψυχικὸς παράγων, ἡ ἐσωτερικὴ, ἡ ψυχικὴ κατάσταση τοῦ ἀρρώστου. Κι' ἂν αὐτὸ εἶναι μιὰ βασικώτατη ἀλήθεια γιὰ κάθε ἀρρώστεια, σὲ πολὺ μεγαλύτερο βαθμὸ ἰσχύει γιὰ τὴ Φυματίωση, γιὰ μιὰ ἀρρώστεια δηλαδὴ πού καὶ σημαντικὴ ἀναστάτωση φέρνει στὸν ἄρρωστο καὶ στὸ περιβάλλον του καὶ χρόνια πολὺ διαρκεῖ συνήθως. Διάσημοι φυματιολόγοι διεπίστωσαν ὅτι ὁ ψυχικὸς παράγων, ὅχι μόνον συμβάλλει πάρα πολὺ στὴν ἐκδήλωση τῆς ἀρρώστειας, ἀλλὰ ἔχει σημαντικὴ ἐπίδραση, εὐμενὴ ἢ δυσμενὴ, στοὺς ἀρρώστους καὶ κατὰ τὴν διαδρομὴ τῆς θεραπείας τους. Ἀπὸ μακροχρόνια παρακολούθηση σὲ σανατόρια καὶ ἰδιωτικὲς κλινικὲς παρατήρησε καὶ ὁ γράφων ὅτι, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὰ διάφορα ἄλλα αἷτια πού συμβάλλουν στὴν ἐκδήλωση τῆς φυματώσεως καὶ τὰ ὁποῖα τόσο λαμπρὰ περιέγραψε ὁ Denoyelle (κίσεις, γρίπη, ψύξεις, βρογχοπνευμονικαὶ παθήσεις, διαβήτης, ὁργανικαὶ παθήσεις τοῦ στομάχου κ. ἄ.), παρατηρήσαμε ὅτι τὶς περισσότερες φορές μονάχα ψυχικὲς αἰτίες ἔγιναν ἀφορμὴ νὰ ἐλαττωθῇ ἡ ἀμυνα τοῦ οργανισμοῦ καὶ νὰ ἐκδηλωθῇ ἡ λανθάνουσα πνευμονικὴ φυματίωση.

Πρὶν ἀπὸ πολλὰ χρόνια ὁ μεγάλος λαεπνὲς στὸ κλασσικὸ του βιβλίο ἀναφέρει ὅτι «σχεδὸν ὅλα τὰ πρόσωπα πού εἶχε ἰδεῖ νὰ γίνωνται φθισικοὶ παρ' ὅλο ὅτι δὲν ἐφαίνοντο νὰ ἔχουν προδιάθεση στὸ νόσημα, ὥφειλαν τὴν ἐκδήλωσιν τῆς φυματώσεως σὲ θλίψεις ἀπ' *τὶς ὁποῖες ἐθαπνίζοντο». Μετὰ ἀπ' αὐτὸν καὶ πολλοὶ ἄλλοι κλινικοὶ τοῦ περασμένου αἰῶνος μετὰξὺ τῶν ὁποίων ὁ Dagremberg, ὁ Sabourin, ὁ Detweiller, ὁ Pidoux, ὁ Renon κ. ἄ. ἐπέμειναν στὸ σημεῖο αὐτό. Ἐπιβεβαίωση τῶν γνωμῶν τῶν παλαιῶν κλινικῶν μᾶς παρέχουν οἱ μελέτες τῶν συγχρόνων κορυφῶν τῆς φυματιολογίας καὶ ἰδιαίτως τοῦ Kuss καὶ τοῦ Rist ὁ ὁποῖος σὲ ἐξαιρετικὰ ἐνδιαφέρουσα μελέτη τοῦ ὑπεργράμμισε ἰδιαίτως ὅτι, σὲ ἀρκετὸ ἀριθμὸ ἀρρώστων οἱ θλίψεις μποροῦν νὰ θεωρηθοῦν ἐκείνες πού συμβάλλουν πάρα πολὺ στὴν ἐκδήλωση τῆς ἀρρώστειας. Ἀλλὰ καὶ πολλοὶ ἄλλοι ὅπως ὁ Dumarest, ὁ Sergent, ὁ Bezançon, ὁ Schlapper, ὁ Jessen, ὁ Kloos, ὁ Turban, ὁ Braeuning, ὁ Alexander, ὁ Kollaritz, ὁ Klemperer, ὁ Froelich, ὁ Πετιάσης κ. ἄ. ἀπασχολήθηκαν ἐνθυστα καὶ δημοσίευσαν ἀξιοσημείωτες ἐργασίες ἐπὶ τοῦ ζητήματος, ἀπὸ τὶς ὁποῖες ἀντλήσαμε κι' ἡμεῖς πολλὰ, γιὰ τὴν συγγραφή αὐτῆς τῆς μελέτης. Οἱ κυριώτεροι ψυχικοὶ λόγοι τοὺς ὁποῖους ἐσημείωσα ὑπῆρξαν, ὅπως καὶ οἱ προηγούμενοι παρατήρησαν, κατὰ τὸ πλεῖστον ἠθικοὶ καὶ ψυχικοὶ κάματοι, προσερχόμενοι ἀπὸ ἀποτυχίες στὴ ζωὴ, καθὼς ἐπίσης καὶ ἡ ἐκλυτὴ ζωὴ μὲ τὶς γνωστὲς συνέπειές της, ἐρωτικὲς περιπέτειες ἀκόμα καὶ ἡ χρεορία, ἰδιαίτερα γιὰ τὶς γυναῖκες. Στὴ μικρότερη ἡλικία, στοὺς ἐφήβους καὶ στὰ κορίτσια ἐ-

πιδρούν δυσμενώς ψυχικές αγωνίες και υπερχωπώσεις. Και ακόμη στους εφήβους, καθώς παρατηρήσαμε, καταχρήσεις κάθε είδους ως και οι αγωνίες απ' τον φόβο της αποκαλύψεως τους και οι ψυχικοί κλονισμοί, σημειώθηκαν ως άφροδές εκδηλώσεως της ψυματώσεως.

Βέβαια, στα ιστορικά τους οι άρρωστοι, κατά κανόνα, αποφεύγουν να αναφέρουν τις άτομικές υποθέσεις τους, και μόνο κατά την διαδρομή της μακρόχρονης θεραπείας τους, αφού άνακτυχή ή έμπιστοσύνη στον θεράποντα γιατρό, αρχίζουν τις έκμυστηρεύσεις τους και αποκαλύπτουν τις θλίψεις και τις αγωνίες που από καιρό τους βασανίζουν.

Και μόνο ο ψυματιολόγος γιατρός, που έξ αιτίας της μακροχρόνιας θεραπείας, βρίσκεται σε στενή έπαφή με τον ψυματικό άρρωστό του, μπορεί να έννοήσει την μεγάλη σημασία των όμοιογών του άρρώστου. Είναι όμολογίες που παρέχουν στο γιατρό σπουδαιότατη εύκαιρία ώστε, μαζί με την εύσυνειδητη έφαρμογή της κατάλληλης έπιστημονικής θεραπείας, να βοηθήσει τον άσθενή όσο μπορεί και στην θεραπεία της ψυχικής αίτίας που τόσο συνέβαλε για την εκδήλωση της άρρώστειας.

Είναι βέβαια άδύνατο να έξηγηθί με ακρίβεια ο μηχανισμός της παθαιονίας που έχει ο αντίκτυπος αυτός της ψυχικής πλεονείας πάνω στο σώμα. Ός τόσο ή επίδραση του ψυχικού παράγοντος για την εκδήλωση και εξέλιξη της ψυματώσεως είναι άναμφισβήτητη και αποτελεί πείρα όλων όσοι ασχολούμεθα με την ψυματιολογία.

Έκείνο όμως που επιθυμούμε να τονίσουμε με την μελέτη αυτή είναι ότι, έφ' όσον ο ψυχικός παράγων, άναμφισβήτητα, αποτελεί αίτία πραγματική για την εκδήλωση της άρρώστειας, δέν πρέπει να παραμεληθί κι ή θεραπεία των κακώς έχόντων από ψυχικής απόψεως, διότι ως έπί το πλείστον από αυτήν έξαστάται και ή πλήρης αποκατάσταση της υγείας του.

Άσθένεια γενική, άσθένεια χρονία ή ψυματίωση κοντεύει σχεδόν να γίνη άρρώστεια της ψυχής. Κατά πόσο λοιπόν θά ώφελούσαν όλα τα άπολύτως άναγκαία και επιβαλλόμενα θεραπευτικά μέσα, άν άφινό-

ταν ή τόσο σημαντική αυτή πλευρά στην τύχη της;

Θά συστήσουμε την υγιεινοδιαιτητική μας αναλόγως της περιπτώσεως, θά έφαρμόσουμε έπιστημονικά τον πνευμοθώρακά μας, θά συμπληρώσουμε με τις νεώτατες και πολυτιμότες χειρουργικές επεμβάσεις μας, την θεραπεία του άρρώστου μας αλλά και δέν θά ξεχάσουμε ότι ο σκοπός μας έπίσης είναι να προσφέρουμε στους ψυχικά κουρασμένους, στους άνησύχους, στους άγχώδεις, στους εύσυνκνήτους, στους άδούλους, στους άσταθείς, στους ψυχικά άδυνάτους άρρώστους μας, τη γαλήνη, την άνάπαυση, την άνακούφιση.

Μόνο με την συνδυασμένη έφαρμογή των έπιστημονικών μεθόδων και της ψυχοθεραπείας του άρρώστου μπορούμε να είμαστε ήσυχοι ότι έκτελούμε το χρέος μας άπέναντί του, χωρίς να ξεχνούμε την επιγραμματική φράση του Daremberg ότι στις περισσότερες των περιπτώσεων των άρρώστων «ο ψυματικός δέν πεθαίνει απ' την άρρώστεια του άλλ' απ' τον χαρακτήρα του», πράγμα που κι έμεις οι νεώτεροι καθημερινώς διαπιστώνουμε.

*

Σπανίως συναντά κανείς άρρώστους που να δέχονται με ήρεμία την αποκάλυψη της άρρώστειας τους. Οι περισσότεροι απ' αυτούς, για να μήν πούμε όλοι, παθαίνουν δυνατό ψυχικό κλονισμό μόλις ο γιατρός τους αναγγείλη ότι πάσχουν από ψυματίωση και τούτο γιατί σχεδόν γενικώς δέν είναι καθόλου προετοιμασμένοι για μια τέτοια «καταστροφή». Και ή αποκάλυψη της άρρώστειας συνοδεύεται με αγωνίες, γιατί κάθε τι που άόριστα γνωρίζει ο άρρωστος για τη ψυματίωση, τη στιγμή εκείνη έπιδρά δυνατά στην έξασθενημένη φαντασία του και του προσθέτει θλίψη και φόβο που επιδεινώνεται όταν μάθι ότι «αποχρόμπεται» και βακίλλους Koch και είναι ύποχρεωμένος να παίρνι προφυλακτικά μέτρα για τους άλλους.

Την στιγμή αυτή την τόσο σπουδαία για τον άρρωστο, ή θέση του γιατρού είναι

πολὺ λεπτή καὶ ὀφείλει μετὰ τὴν σύσταση τῆς κατ'ὼληλης καὶ εὐσυνείδητης ἐπιστημονικῆς θεραπείας, νὰ προσπαθῇ, ἀρουῦ μελετήσῃ τὸν χαρακτήρα, τὶς συνήθειες, τὸν ἑσωτερικὸ κόσμον τοῦ ἀρρώστου, νὰ παρασταθῇ καὶ νὰ τὸν βοηθήσῃ εὐκρινῶς, γιὰ νὰ ἀντιμετωπίσῃ μὲ περισσότερη ἡρεμία τὴν ἀρρώστεια του. Δὲν ἀρκεῖ μόνο, γιὰ νὰ ἔχῃ καλὰ ἀποτελέσματα, νὰ συστήσῃ τὴν ὑγιεινοδιατηρητικὴν ἀγωγήν, γράφοντας στὸ χαρτί τὶς ὥρες ἀναπαύσεως, τροφῆς καὶ ὕπνου. Δὲν ἀρκεῖ νὰ συστήσῃ μόνο τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ πνευμοθώρακος ἢ ἄλλης ἐπεμβάσεως ἢ καὶ νὰ τὶς ἐφαρμόσῃ εὐσυνείδητα. Ὅπως λέγει ὁ Kuss, ὁ γιατρός πού ἔφτιαξε αὐτὰ, δὲν ἔκανε παρά, κατὰ τὸ ἥμισυ τὸ καθήκον του. Τὸ δυσκολώτερο μέρος τῆς θεραπείας παραμένει ἀθίκτο. Ὁφείλει νὰ κουρασθῇ, νὰ κοπιᾷ πολὺ, νὰ καταβάλῃ κάθε προσπάθεια γιὰ νὰ ἀποσπάσῃ μὲ τὸν καιρὸ τὴν ἀπόλυτὴ ἐμπιστοσύνη τοῦ ἀρρώστου του, γιὰ νὰ κατορθώσῃ νὰ τὸν κἀνῃ πειθαρχικό, ὑποτακτικό καὶ θαρραλέο. Καὶ τοῦτο δὲν κατορθώνεται παρὰ μόνο ὅταν τοῦ δείξῃ πραγματικὸ ἐνδιαφέρον, ἐνδιαφέρον πού θέλει κόπους, ὑπομονή, πίστιν.

«Γιὰ νὰ θεραπευθῇ κανεὶς, λέγει ὁ Grancher, πρέπει πρὸ παντός νὰ τὸ θελήσῃ, νὰ τὸ θελήσῃ καλὰ, νὰ τὸ θελήσῃ πολὺ. Στὶς περισσότερες ὁμως περιπτώσεις γνωρίζομε ὅτι ἡ θέλησις ἐκ μέρους τοῦ ἀρρώστου εἶναι προσωρινή καὶ μόνο ἡ ἐπίμονή καὶ ἡ ὑπομονὴ τοῦ γιατροῦ θὰ ἐπιτύχῃ ἐκεῖνο πού ὁ ἀρρώστος ἀρνεῖται νὰ δεχθῇ γιατί δὲν ξέρει τὴ σοβαρότητα τῆς ἀρρώστιας καὶ κολλάει τόσο αὐτὸς ὅσο καὶ τὸ περιβάλλον του σὲ θεραπείας, ἀμφίβολης θεραπευτικῆς ἀξίας. Ὁφείλει λοιπὸν ὁ γιατρός πρὶν ἀπ' ὅλα νὰ κἀνῃ τὸν ἀρρώστο νὰ πιστέψῃ ἐκεῖνο πού πιστεύει ὁ ἴδιος ἀπόλυτα καὶ μόνο ἔτσι θὰ κατορθώσῃ νὰ ἐπιτύχῃ στὴ θεραπεία του. Συχνὰ ὁ ἀρρώστος δὲν θέλει νὰ ὑπακούσῃ στὶς συστάσεις τοῦ γιατροῦ, περνάει τὶς ἡμέρες του μὲ ἀγωνία, χάνει πολὺτιμο χρόνον.—Συμβουλεύεται κάθε μέρα κι' ἄλλο γιατρό.—Ἀμφιβάλλει γιὰ τὴν θεραπεία του καὶ ζητεῖ νὰ βρῇ τὸ φάρμακον πού θὰ τοῦ ἀποδώσῃ τὶς

δυνάμεις, τὴν ὄρεξιν, τὸν ὕπνον μέσα σὲ εἰκοσιτέσσερις ὥρες. Ἐχει τὴν γνώμην του γιὰ κάθε θεραπευτικὴ ἀγωγή, ἐκφράζει τὶς κρίσεις του, κρίνει τοὺς γιατροὺς του, ἀπορρίπτει τὸν ἓνα καὶ ἐγκρίνει τὸν ἄλλο. Ὁ τύπος τοῦ παραπάνω ψωματικοῦ εἶναι καὶ ὁ πῶς ἐπικίνδυνος γιὰ τὸν ἑαυτό του. Ἀλλὰ δὲν πρόκειται νὰ μποῦμε σὲ λεπτομέρειες καὶ παρατηρήσεις στοὺς διαφόρους τύπους ἀρρώστων πού συναντᾶμε καθημερινῶς ἐπάνω στὴν πράξιν. Θὰ προσπαθήσωμε νὰ ἐξετάσωμε γενικώτερα τὸ ζήτημα.

Εἶναι ἀναμφισβήτητο ὅτι μόλις γίνῃ γνωστὴ ἡ ἀσθένεια στὸν ἀρρώστο, ἔστω καὶ μὲ τὸν πῶς κατ'ὼληλο τρόπο, σημαντικὴ μεταβολὴ ἐπέρχεται στὴν καθ' ὅλου ζωὴν του. Ἀπόλυτὴ καὶ παρατεταμένη ἀνάπαυσις, ἐγκατάλειψις τοῦ ἐπαγγέλματος, οικονομικῆς δυσχέρειας. Προσωρινὴ διάλυσις συγγενικῶν καὶ κοινωνικῶν δεσμῶν, προσδευτικὴ ἐξέλιξις τοῦ αἰσθήματος τοῦ καθηκόντος. Ὑπερτροφία τοῦ ἐγὼ πού καταλήγει σὲ ἐγωκεντρισμὸ ἱκανὸ νὰ θυσιάσῃ τὰ πάντα ὄχι μόνο στὸ συμφέρον του ἀλλὰ καὶ στὶς ἰδιοτροπίαις του καὶ φαντασιопληξίαις.

Οἱ κυριώτεροι παράγοντες στὴ δημιουργία αὐτῆς τῆς καταστάσεως εἶναι ἡ ἀδράνεια καὶ ἡ μεγάλῃ διάκρισις τῆς θεραπείας. Ἡ παραμονὴ τοῦ ἀρρώστου στὴν οἰκογένειά του ἢ σὲ ἐξοχὴ μακριὰ ἀπ' τὸν κόσμον, ἔχει ὡς ἐπακόλουθα ὄχι μόνο τὴν ἀπομόνωση καὶ τὴν ἀνία ἀλλὰ καὶ τὴν θλίψιν πού γίνεται πῶς ἐντονὴ ἀπὸ τὴν θέαν τῶν ἄλλων πού μὲ τὶς συνεχεῖς φροντίδας τους, τοῦ ὑπενθυμίζουν, χωρὶς νὰ τὸ θέλουν, τὴν ἀρρώστειάν του. Ἐπίσης οἱ σκέψεις γιὰ τὸ μέλλον, ὁ φόβος τῆς μολύνσεως τῶν παιδιῶν καὶ τῶν συγγενῶν του καθὼς καὶ οἱ ἰδιωτικῆς του ἐποθέσεις πού καταθλαπτικά τὸν ἀπασχολοῦν.

Ἡ παραμονὴ στὸ σανατόριο ἐπιδρᾷ βέβαια σὲ ὠρισμένα σημεῖα δὲν ἐξαφανίζει ὅμως τὴν κατάστασιν πού περιγράψαμε. Τὸν συνηθίζει βέβαια στὸ νόσημα, ἐλαττώνει κατὰ πολὺ τὰ ἐνοχλήματα, προσθέτει ὅμως ἄλλα πού ἐπιδρῶν ἀσχημα στὴν ὑγείαν του.

*

Βέβαια δὲν παρατηροῦνται τὰ παραπάνω σ' ὅλους ἀπολύτως τοὺς ἀρρώστους.

Αὐτοὶ συναντῶνται συχνότερα, ἀλλὰ δὲν μποροῦμε νὰ παραβλέψουμε καὶ ἐκεῖνους—ἔστω καὶ λίγους—οἱ ὁποῖοι παρὰ τὴν σοβαρότητα τῆς καταστάσεώς τους καὶ πολλὰς φορὲς παρὰ τὴν ἐπίγνωσίν της, ἐκδηλώνουν ἀσθένειά, αὐταπαρνήσεως καὶ αὐτοθυσίας, ποὺ πλάνια συναντᾷ κανεὶς στὴν καθημερινήν ζωή.

Γι' αὐτὸ δεφείλομε νὰ παραδεχθῶμε ὅτι ὅλες αὐτὲς οἱ ψυχικὲς ἐκδηλώσεις δὲν εἶναι παρὰ μιὰ ἐντονώτερη ἐμφάνιση τοῦ προηγουμένου χαρακτῆρος τοῦ ατόμου.

Οἱ ἀγχῶδεις, οἱ ἐγωῖστοι, οἱ ἐγωκεντρικοί, οἱ ἀνήσυχτοι, γίνονται ἔνεκα τοῦ χαρακτῆρός τους, οἱ μεγαλύτεροι σύμμαχοι τῆς ἀσθενείας τους, οἱ φοβερότεροι πολέμιοι τῆς ὑγείας τους καὶ κατὰ συνέπεια τῆς ζωῆς τους.

Οἱ ἥρεμοι, οἱ πειθαρχικοί, οἱ καλόκαρδοι, βοηθοῦν πάρα πολὺ στὴ θεραπεία τους. Πολλοὶ εἶναι οἱ συγγραφεῖς ποὺ περιέγραψαν περιπτώσεις πολλῶν ἀρρώστων, οἱ ὁποῖοι κατὰ τὴν διαδρομὴ τῆς θεραπείας τους ἔγιναν οἱ ἴδιοι πρόξενοι ἐπιπλοκῶν, αἱμοπτυσιῶν, ἐπιδεινώσεων, ἀκόμῃ καὶ τοῦ θανάτου, ἐξ αἰτίας τοῦ ἀγχῶδους καὶ ἐγωῖστικου χαρακτῆρος τους.

Γι' αὐτὸ ἡ ἠθικὴ ὑγεία καὶ ἡ ψυχικὴ ἰσορροπία εἶναι ἀπαραίτητη γιὰ τὸν φυματικὸ. Ἀπ' αὐτὸ μπορεῖ νὰ καταλάβῃ κανεὶς πόσο ἡ προσωπικὴ ἐπιρροή τοῦ θεραπεύοντος εἶναι ἱκανὴ ὅταν δὲν λογαριάζει κόπους, νὰ ἐπιδράσῃ ὠφέλιμα στὸν ἄρρωστο του. Εἴτε κατὰ τὴ φάσιν τῆς ἀποκαλύψεως τῆς ἀρρώστειας, εἴτε κατὰ τὴν περίοδο τῆς ἀναρρώσεως καὶ τῆς κλινικῆς θεραπείας (ἀλλὰ ἀκόμῃ καὶ κατὰ τὴν ἀτυχή περίοδο τῆς μοιραίας ἐξελίξεως) ἡ ψυχοθεραπεία ἀποδεικνύεται ἓνα ἀπὸ τὰ κυριότερα ἐνεργητικὰ βοηθητικὰ μέσα τῆς κλασσικῆς ὑγειονομικῆς ἀγωγῆς καὶ τῶν διαφορῶν διὰ συμπτύξεως θεραπειῶν, καὶ μάλιστα σὲ κείνους ποὺ ἡ ψυχικὴ τους κατάσταση ἐπηρεάζεται ἐντονότερα ἀπὸ τὴν ἀσθένεια.

Ἡ ψυχοθεραπεία τῶν διαφορῶν τύπων τῶν ἀρρώστων, ἀπὸ τοῦ ἀγαθότερου καὶ τοῦ πειθαρχικοῦ μέχρι τοῦ πραγματικὰ δυστρόπου, ἐγωῖστου καὶ ἀντιδραστικοῦ, εἶναι ἐξαιρετικὰ κουραστική. Βαρὺς εἶναι ὁ

κλῆρος ἀλλὰ καὶ ἡ ἀμοιβὴ ἐξαιρετικὴ ὅταν τὸ ἔργο στεφθῇ ἀπὸ ἐπιτυχία. Ὁ γιατρός ὀφείλει νὰ ἐμβαθύνῃ στὴν ψυχὴ τοῦ ἀρρώστου καὶ νὰ ἀναζητήσῃ ὅλες τὶς ἀτομικὰς ψυχικὰς ἀντιδράσεις ποὺ ἐκδηλώνονται ἀπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς ἀρρώστειας καὶ τῆς ἐφαρμοζομένης θεραπείας.

Ἐξαιρετικὰ προσεκτικὸς σὲ κάθε τὸν ἔκφραση ὁ γιατρός θὰ σπείρῃ τὸν ἀγαθὸ σπόρο ποὺ θὰ συμβάλῃ στὴν ἀνακούφιση τοῦ ἀρρώστου καὶ σιγά-σιγά στὴν θεραπεία του.

Πόσο ἡ ξερὴ ἐξέταση, ὅσο ἐπιστημονικὴ καὶ ἂν εἶναι, ἀνεξάρτητα ἂν προέρχεται ἀπὸ προσωπικότητα ἐπιστημονικὴ ἢ ὄχι, παραμένει ἀνώφελη χωρὶς τὴν ἐξέταση τῆς ψυχικῆς καταστάσεως τοῦ ἀρρώστου, πόσο ἡ ἐφαρμοζομένη θεραπεία ἢ πῶς εὐσυνεΐδητη μένει χωρὶς ἀποτέλεσμα, ἀποδεικνύεται ἀπὸ τὴν περιπλανητικὴν ζωὴ τῶν ἀρρώστων ποὺ ἔτσι ξερὰ ἐξετάσθηκαν καὶ ποὺ γυρίζουν τὰ διάφορα ἱατρικὰ καὶ τοὺς γιατροὺς, χωρὶς νὰ ὑποβάλλονται σὲ καμιά θεραπεία καὶ στὸ τέλος ἐπιδεινώνουν τὴν κατάστασιν καὶ ὑποκύπτουν. Πόσο χαρακτηριστικὰ εἶναι οἱ διηγῆσεις τῶν ἀρρώστων ποὺ ὑπερὰ ἀπὸ μακρόχρονη περίοδο ἀμφιβολίας, ἐμπιστεύονται στὸν κατὰλληλο γιατρό, ποὺ θὰ μπορέσῃ νὰ τοὺς κερδίσῃ τὴν ἐμπιστοσύνη!

Μετὰ τὴν ἐξέταση τοῦ ἀρρώστου καὶ τὴν ὑπόδειξιν μὲ κάθε λεπτομέρεια, τῆς κατὰλληλης θεραπευτικῆς ἀγωγῆς, ὁ γιατρός πρέπει νὰ χορηγοποιήσῃ καὶ νὰ βάλῃ σὲ ἐφαρμογὴν, ὅπως λέει καὶ ὁ Kuss, τὴν ἐξαιρετικὴν ἐπίδρασιν ποὺ ἀσκεῖ στὴν ζωτικότητα τοῦ ὁργανισμοῦ καὶ σὲ ὅλα τὰ μέσα ἀμύνης του, ἡ ἐμπιστοσύνη στὴν θεραπεία καὶ ἡ πίστις στὴν ἴαση.

Οἱ δυσχέρειες ποὺ παρουσιάζονται ἀπὸ τὸν ἄρρωστο δὲν πρέπει νὰ ἀποθαρρύνουν καθόλου τὸν θεραπεύοντα.

Ὁ γιατρός θὰ ζωντανέψῃ τὶς ἐλπίδες τοῦ ἀρρώστου, θὰ ἐνθαρρύνῃ τὸν ἀπαισιόδοξο, θὰ ἡρεμήσῃ τὸν ἀγχῶδη, θὰ ἐμπνεύσῃ ἐμπιστοσύνην σ' ἐκεῖνον ποὺ ἀμφιβάλει θὰ ἐκφοβίσῃ τὸν αἰσιόδοξο. Στὸ γιατρὸ μένει νὰ κατευθύνῃ τὸν τρόπο τῆς ὁμιλίας

ποὺ θὰ χρησιμοποιήσει γιὰ καθένα ἄρρωστο τοῦ. Θὰ προσπαθήσῃ μὲ κάθε μέσον νὰ κινή τὸν ἄρρωστο συνεργάτη του. πρᾶγμα ὄχι τόσο δύσκολο, ἂν κατορθώσῃ νὰ ἀποσπᾷ τὴν ἐμπιστοσύνη του. Θὰ εὐρεθῇ πρὸ ἁρρώστων ποὺ ἀντιδρῶν συστηματικά, ἀπὸ ἄγνοια, ἀλλὰ θὰ ἐπιμείνῃ, γιατί ἀπ' τὴν πείρα ἀποδεικνύεται ὅτι καὶ οἱ πρὸ ἀνιπτότατοι ἄρρωστοι, μὲ τὴν ἐπιμονή, ἔγιναν πρότυπα ὑποκοῆς, ἄλλαξαν χαρακτηριστὰ καὶ ὁριστικὰ θεραπεύτηκαν. Γιὰ νὰ γίνῃ αὐτὸ χρειάζεται βέβαια ὑπομονή, ἐπιμονή, πολλές ἐξηγήσεις γιὰ τὴν κατάσταση τοῦ ἁρρώστου, ἀποδείξεις προσωπικῆς ἀπασχολήσεως τοῦ γιατροῦ γιὰ τὸν ἄρρωστο μὴ κ' ἀκαμψία καὶ αὐστηρότης. ὅπου ἡ ἐπιμονή στὴ συστηματικὴ θεραπεία τὸ ἐπιβάλλει.

Ἐκτὸς ὅμως ἀπ' αὐτά, τὰ τόσο ἀπαραίτητα καὶ ἀπόλυτως ἀναγκαῖα γιὰ τὴν ψυχοθεραπεία τοῦ ψυματικοῦ, ἔκεινο ποὺ κατὰ τὴ γνώμη μας εἶναι τὸ πρὸ σπουδαῖο καὶ ποὺ κανεὶς δὲν πρέπει νὰ λησμονῇ εἶναι ἡ πραγματικὴ καὶ εἰλικρινὴς ἐκδήλωση συμπαθείας πρὸς τὸν ἄρρωστο. Δὲν ἀρκεῖ μόνο νὰ ἐνδιαφερόμε γιὰ τὴν ἁρρώστεια, γιὰ τὴν πορεία της, τὴν ἐξέλιξί της, τὴν θεραπεία της. Κατὰ τὴν διάρκεια τῆς μακροχρόνιας θεραπείας ὁ ἄρρωστος πρέπει νὰ αἰσθάνεται ὅτι βρίσκεται σὲ πλήρη ψυχικὴ ἐπαφὴ μὲ τὸν γιατρό του.

Ὁ γιατρός θὰ προσπαθήσῃ νὰ ἰδῇ τὴν ψυχὴ τοῦ ἁρρώστου, πρᾶγμα ποὺ εἶναι βέβαια ἀδύνατο νὰ γίνῃ, ἂν ὁ γιατρός δὲν ἔχει πίστη στὴν ψυχὴ κ' ἂν δὲν ἔχει ξεκαθαρίσει πὼς ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶναι ἓνα, ἀσύντακτο ἢ συντεταγμένο, ἄθροισμα κινήσεων. Γιὰ νὰ μεταχειρισθῇ τὴν ἔκφραση τοῦ G. Duhamel «ἐκείνο ποὺ κἀνει τὸν ἄρρωστο δυστυχῆ, δὲν εἶναι ἡ ἀλλοίωση, δὲν εἶναι ἡ ἁρρώστεια: εἶναι τὸ πνεῦμα». Ἀλλὰ ὅταν μιλάμε γιὰ ψυχοθεραπεία, μιλάμε γιὰ πίστη. Κι' ὅταν μιλάμε γιὰ πίστη δὲν μιλάμε γιὰ μιὰ χαώδη καὶ ἀνερμάτιστη πίστη, ποὺ τὴν ἀνακαλύπτουμε ἐκείνῃ τῇ στιγμή, γιατί μᾶς χρειάσθηκε καὶ γιατί πρέπει νὰ τὰ μπαλῶσμε

ὅπως-ὅπως, ἐπειδὴ «ὁ δυστυχῆς ἀσθενὴς ὀφείλει νὰ διατηρῇ τὴν πίστην». Εἶναι καιρὸς πλέον νὰ ξεκαθαρισθοῦν αὐτὰ τὰ πράγματα. Ψυχοθεραπεία χωρὶς τὴν ἀληθινὴ, ζωντανὴ πίστη, τοῦ μόνο αὐτῇ μπορεῖ νὰ δώσῃ δύναμη καὶ ψυχικὴ ὑγεία, ψυχοθεραπεία, γιὰ κἀθε ἄρρωστο καὶ γιὰ τὸν ψυματικό, χωρὶς θετικὰ χριστιανικὴ πίστη εἶναι κενὲς ἐκφράσεις. ποὺ οὔτε ὁ γιατρός τις παίρνει στὰ σοβαρά, ἀλλὰ καὶ πολὺ περισσότερο οὔτε καὶ ὁ ἄρρωστος. Ποῦ θὰ μπορούσε νὰ στηριχθῇ ὁ γιατρός, ἀπὸ ποῦ θὰ ἀντλοῦσε τὴν πίστη ἐκείνῃ ποὺ πρέπει νὰ μεταδώσῃ ἀποτελεσματικὰ στὸν ἄρρωστό του;

Ὅσο κ' ἂν εἶναι εὐσυνείδητος, ὅσο μορφωμένος, ὅσο κ' ἂν εἶναι σοφός, θὰ περιοριζόταν σὲ ξερὲς λέξεις καὶ συμβουλές, χωρὶς νὰ μπορῇ νὰ ἐπιδράσῃ περισσότερο. Μονάχα, ὅταν ὁ ἴδιος κατανοῶντας τὴν ἀνθρώπινη ἀδυναμία, θὰ ἔβαζε, σὰν κύριο μέλημα τοῦ ἱατρικοῦ ἐπαγγέλματος τὴν θυσία τοῦ αὐτοῦ, θεωρώντας τὴν ἀσκησὴ τοῦ ἐπαγγέλματος σὰν θεῖο λειτουργημα ποὺ ἀπαιτεῖ θυσίας καὶ μόνο θυσίας, τότε μόνο θὰ κατόρθωνε νὰ ἀποκτήσῃ τὴν ἀπαραίτητη δύναμη γιὰ τὴν ψυχοθεραπεία τοῦ ἁρρώστου του. Αὐτὴ ὅμως ἡ αὐτοθυσία δὲν γίνεται ἔτσι ὅπως-ὅπως, δὲν γίνεται κατὰ παραγγελίαν. Μόνο ὁ χριστιανὸς γιατρός θὰ μπορούσε νὰ συμβάλῃ μὲ ἐπιτυχία στὴν θεραπεία τοῦ ἁρρώστου, δίνοντάς του μὲ εἰλικρίνεια καὶ μὲ τὴν καρδιά του, κάθε βοήθεια, μὲ τὴν συνείδηση ὅτι δὲν κάνει παρὰ τὸ καθήκον του ἀπέναντι στὸν Δημιουργό του.

Καὶ καταλαβαίνει καθένας ποιὸν ἀντίκτυπο θὰ ἔχῃ μιὰ τέτοια βοήθεια, στὸν ἄρρωστο, ποὺ ἔχει ἀπόλυτὴ ἀνάγκη ὄχι μόνο ἀπὸ τὰ ἐπιστημονικὰ θεραπευτικὰ μέσα, ἀλλὰ ἀπὸ ἀληθινὴ συμπάθεια, στοργὴ καὶ ἐνδιαφέρον. Ποιὸς ὅμως θ' ἀποφάσιζε τέτοιο ἔργο παρὰ μόνο ὁ χριστιανὸς γιατρός, ποὺ ξέρει καλὰ ὅτι ἡ ζωὴ του πρέπει νὰ εἶναι θυσία καὶ μόνο θυσία, ἀγάπη καὶ μόνο ἀγάπη ἀνόθευτη καὶ ἀνυπόκριτη, ἀκριβῶς γιατί ἔχει ἐπίγνωση τῆς βαρεῖας

εὐθύνης του· Μόνο ἐκεῖνος ποὺ εἶναι ἔτσι πνευματικὰ καταρτισμένος θὰ μποροῦσε νὰ δεῖξῃ, ἔξω ἀπὸ τὰ μέσα ποὺ τοῦ ἐπιβάλλει ἡ ἐπιστήμη, τὴν συμπάθεια, τὴν στοργή, τὴν ἀγάπη. Αὐτὴ ἰδιαίτερα στοὺς φυματικούς ἀρρώστους εἶναι ἡ πιὸ ἀποτελεσματικὴ βοήθεια, ποὺ ζωντανεῖ τις ἐλπίδες τους σὲ ὅλες τις φάσεις τῆς ἀσθενείας τους, ἀπὸ τὴν ἐκδήλωση μέχρι τὴν ἀποθεραπεία. Ὁ χριστιανὸς γιατρός εἶναι ὁ μόνος ποὺ θὰ νοιώσῃ τὴν ἀνθρώπινη δυστυχία, θὰ καταβάλῃ κάθε ἐπιστημονικὴ προσπάθεια χωρὶς ἐγωισμοὺς καὶ κενδοδοξίες, θὰ ἀνακουφίσῃ τὸν ἀρρώστο καὶ τὸ περιβάλλον του μὲ κάθε τρόπο.

Ἀλλὰ ἐὰν τόση ἐπίδραση μπορεῖ νὰ ἐκασκήσῃ ὁ χριστιανὸς γιατρός, ἔξ αἰτίας τῆς πίστεώς του, καταλαβαίνει κανεὶς, ποιὰ θὰ εἶναι αὐτὴ ἡ ἐπίδραση στὸν ἀρρώστο καὶ μάλιστα στὸν χριστιανὸ ἀρρώστο.

Ὁ χριστιανὸς ἀρρώστος, ἐπειδὴ ξέρεῖ καλὰ ὅτι οἱ θλίψεις καὶ οἱ δοκιμασίες στὴ ζωὴ δὲν εἶναι κατὰ τὸ ἀσυνήριστο καὶ τὸ σπάνιο, δέχεται μὲ ὑπομονὴ τὴν ἀρρώστειά, ἀκριβῶς γιὰ τὴν ἔχει πίστιν καὶ ἀντιδρᾷ ἀμέσως στὸ ψυχικὸ τραῦμα ποὺ τοῦ προκαλεῖ ἡ ἀρρώστεια, εὐθύς μόλις ἐκδηλωθῇ. Ἐπειδὴ πιστεῖ στὸν Θεό, ὑλακοῦναι στίς ἰατρικὰς συμβουλές, ἐκτελεῖ τὴν θεραπεία ποὺ τοῦ ὑποδεικνύεται κάθε φορὰ χωρὶς σὺνητήρεις καὶ διευκολύνει τὸ ἔργο τοῦ γιατροῦ του.

Ἡ πείρα ἀποδεικνύει ὅτι ἡ συνεργασία τοῦ χριστιανοῦ ἀρρώστου καὶ χριστιανοῦ γιατροῦ πραγματικὰ θαυματουργεῖ, γιατί ἀπ' τὸ ἓνα μέρος ὁ γιατρός νοσηλεύοντας μὲ πίστιν, ἐμπνέει τὴν πίστιν στὸν ἀρρώστο καὶ ἐπιδρᾷ ὠφέλιμα στὴν ψυχικὴ του κατάστασιν, ἀπὸ τὸ ἄλλο ὁ ἀρρώστος μὲ τὴν πίστιν καὶ τὴν ὑπομονὴν τοῦ ἀντιδρᾷ ἥπια καὶ ἀντιμετωπίζει μὲ ἡρεμία τὴν κατάστασίν του καὶ ἀποκτᾷ τὴν ψυχικὴ γαλήνη ποὺ

ἀποτελεῖ τὴν βάση τῆς ἐπιστημονικῆς ὑγιεινοδιατηρητικῆς ἀγωγῆς.

Ὁ χριστιανὸς ἀρρώστος εἶναι γαλήνιος, ἡρεμὸς, ἡσυχὸς σὲ ὅλα τὰ στάδια τῆς ἀρρώστειας, προσμένει μὲ πεποίθησιν τὴν θεραπεία του, ἐμπιστεύεται στὸν γιατρό του, ἀποτελεῖ δὲ τὸ πιὸ πρόσφορο ἔδαφος γιὰ τὴν καλὴ ἐπίδρασιν τῶν ἐπιστημονικῶν θεραπευτικῶν μέσων.

Ὁ χαρακτηρὸς τοῦ ἀρρώστου, ὅπως ἀναφέραμε στὴν ἀρχὴ αὐτῆς τῆς μελέτης, ὁμολογεῖται ἀπ' ὅλους, ὅτι συμβάλλει πολὺ στὴν καλὴ ἢ τὴν κακὴ ἐξέλιξιν τῆς ἀρρώστειας. Σὲ τελευταία μελέτη του μὲ τὸν τίτλο «Διευθύνει ὁ χαρακτήρ τὸν ἀγῶνα κατὰ τῆς φυματώσεως» ὁ Kollaritz, συμπεραίνει ὅτι ὁ αἰσιόδοξος καὶ χαρῶπος χαρακτηρὸς, εὐκολώτερα καὶ ἀποτελεσματικώτερα ἀνθίσταται ἐναντίον τῆς ἀσθενείας παρὰ ὁ ἀπαισιόδοξος καὶ μελαγχολικός. Ποιὸς ὅμως χαρακτηρὸς εἶναι πραγματικὰ αἰσιόδοξος παρὰ μονάχα τοῦ χριστιανοῦ, ἀφοῦ ἡ αἰσιοδοξία του ὀφείλεται στὴν θεία Δύναμιν;

Ἡ σπουδαιότης τῶν ψυχασωματικῶν ἀλληλεπιδράσεων κατὰ τὴν ἐκδήλωσιν καὶ διαισθητικὴν τῆς πνευματικῆς φυματώσεως μᾶς πείθει ἀπόλυτα ὅτι ὀφείλομε νὰ ἀποδώσωμε ἐξαιρετικὴ σημασίαν στὴν ψυχοθεραπεία τοῦ ἀρρώστου. Καὶ δὲν πρέπει νὰ διστάσωμε νὰ τὸ ποῦμε καθαρά: Τὴ συστηματικὴν ἐφαρμογὴν αὐτῆς τῆς ψυχοθεραπείας, ὁ χριστιανὸς κυρίως γιατρός μπορεῖ νὰ ἀναλάβῃ καὶ νὰ φέρῃ εἰς πᾶς ἐκ τῶν ἀποτελεσμάτων. Αὐτὸς ἔχει τὴν δυνατότητα νὰ μῇ βαθεῖα στὴν ψυχὴ τοῦ ἀρρώστου καὶ νὰ νοιώσῃ τοὺς πόθους του, τὶς ἀνησυχίας καὶ τὶς λαχτάρες του καὶ νὰ τοῦ μεταδώσῃ μὲ τὴν πίστιν του ἀνεκτίμητες καὶ αἰώνιες ἀλήθειες, ποὺ θὰ θρέψουν πραγματικὰ τὴν ψυχὴ καὶ θὰ κάνουν τὸν ἀρρώστο νὰ φανῇ καὶ νὰ γίνῃ ἀνώτερος τῆς ἀρρώστειας.—«Medicus pius —res miranda!—

Ο ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΛΥΡΙΣΜΟΥ

Είχε τελειώσει μόλις τη μακρότατη δημιουργία του ο «ἐμβριθέστατος εκπρόσωπος των θετικών και ἐφηρμοσμένων ἐπιστημῶν» ἐκείνο τὸ ἀλχημικόντο ἀπόγευμα, ἐδῶ και πενήντα χρόνια. Τέλειωνε ὁ δέκατος ἑνα-τος αἰώνας. Τὰ γυαλιὰ τοῦ ὁμιλητῆ εἶχαν κατεβῇ ὡς τὴν ἄκρη τῆς μύτες. Λίγο ἄ-κόμα καὶ θὰ πέφτανε. Κι' οἱ τورνεμένες καὶ βαρύγδουπες δοτικές ἀχνίζανε ἀκόμη στὰ στεγνὰ μὰ λαλίστατα χεῖλια του:

«Καὶ τυφλῶ δὴλον, κύριοι, ὅτι σήμερον τὰ ὑπερκόσμια καὶ τὰ μεταφυσικά παρήκ-μασαν, ὠχρίασαν, ἀπέθανον καὶ ἐδαλσα-μύθησαν, καὶ μόνον οἱ ζῶντες νεκροὶ τῆς ἐπιστήμης δύνανται λόγῳ συγγενείας νὰ συναναστρέφονται μετὰ τοιούτων πτωμά-των ἐν τοῖς μουσεῖοις τῆς ἱστορίας. Κύριοι! ἡ περὶ ἐνότητος τοῦ ἐγὼ καὶ τῆς συνειδή-σεως πεποίθησις τῆς ἀνθρωπότητος, εἶ-ναι πλάνη καὶ φρεναπάτη καὶ ψευδαίσθη-σις. Δεῖξον ἡμῖν ἀνώτερόν τι τῶν μαθη-μάτων τούτων, δηλαδὴ ἀληθέστερον!»

Ἐφερε τὸ χεῖρι στὸ πεντάσκληρο κολλά-ρο πού τὸν ἐπνιγε, τέντωσε τὸ λαϊμό του γιὰ λίγο ἀγέρα, καὶ κάθησε. Στὸ βῆμα τὸν διαδέχεται ἄλλος «ἐμβριθέστατος» σύνε-δρος. Μιά καινούργια ἡρωϊκὴ ἐξόρμησις ἐνάντια στὰ «τοιαῦτα πτώματα», πού δὲν τὰ γλυτώνει ἀπ' τὸ ἡρωϊκὸ μένος τοῦ ἀγορητῆ οὔτε τὸ ὅτι εἶναι πτώματα! Ἔστερα ἀπὸ πολύωρο καταιγισμό μὲ δοτικές καὶ μετα-χές, τὰ «μεταφυσικά» εἶχαν γίνει σμπαραλία..

*

Ἀλχημικόντε, μακάριε καὶ ἀγύριστε Γιώ-τα-Θῆτα! Αἰώνας τῆς μονοκοντυλίας καὶ τῆς ἀφέλειας, ρητορικώτατε καὶ θριαμβολόγε! Θὰ τὸν θυμᾶστε ἀσφαλῶς. Μερικοὶ ἀπὸ προ-σωπικὴ γνωριμία. Πολλοὶ ἄλλοι ἀπ' τὰ βι-βλία. Τὰ ἀναρίθμητα, ὀγκωδέστατα, βερ-μπλιστικά, καὶ γι' αὐτὸ χαριτωμένα, βιβλία τῶν ἀνθρώπων του, τῶν ἀνθρώπων τῆς μα-τεριαλιστικῆς διανόησης ἐκείνου τοῦ καιροῦ.

Μιά φορά κι' ἔναν καιρό!... Τὸ παρα-μῦθι εἶναι ἐφιαλτικὸ, γιατί δὲν εἶναι πα-ραμῦθι: ξετυλίχτηκε πραγματικά, μέσα στὸ φῶς ἀναρίθμητων ἡμερῶν, στὶς χώρες τὶς πολιτισμένες, μὲ τὰ πολλὰ πανεπιστήμια καὶ τὶς πολλὲς ἀκαδημίες. Στὰ χρόνια τὰ μελλοντικά, οἱ γιαγιάδες πού θὰ διηγούν-ται ἀνατριχιάζοντας αὐτὸ τὸ παραμῦθι, θὰ λένε πὼς στὰ νιάτα τους ἡ τραγικὴ του συνέχεια ἐξακολούθησεν ἀκόμη. Καὶ τὰ ἐγγονάκια, ἔμπνώντας ἀπὸ ἓνα ἐφιαλτικὸ ὄνειρο, ὅπου τὰ εἶχαν βυθίσει οἱ ἀφηγήσεις τῆς γιαγιάς, θὰ κάνουν τὸ σταυρὸ τους καὶ θὰ βοξάζουν τὸν καλὸ Θεό, γιατί δὲν ζού-σανε στὰ μυῦρα χρόνια τοῦ παραμυθιοῦ.

Τί νὰ ποῦμε ὅμως ἐμεῖς, πού ζοῦμε μέσα σ' αὐτὰ τὰ χρόνια; Καὶ τί νὰ πῇ ὁ ποιητής, ὁ ταλαίπωρος ὁ ποιητής, ἡ τραγικὴ αὐτὴ μορφή τῆς ἐποχῆς μας;

Θυμᾶται κι' αὐτός. Θυμᾶται τὶς θριαμ-βολογίες τῶν ἐπιστημονόπληκτων. Μὲ τί περιφρόνηση, Θεέ μου, μὲ τί περιφρόνηση μιλούσανε τότε γι' αὐτὸν καὶ γιὰ τὴν ποί-ησιν καὶ γιὰ ὅ,τι δὲν ἦταν θετικὴ ἐπιστή-μη! Θυμᾶται κείνον τὸν καθηγητὴ τῶν μα-θηματικῶν, πού ἀφοῦ διάβασε κάποιο ποί-ημα, γύρισε σὲ κείνους πού τοῦ τῶχαν δώ-σει, καὶ τοὺς ρώτησε ξερά: «Ε, καὶ τί ἀ π ο δ ε ι κ ν ῶ ε ι αὐτὸ τὸ ποίημα;»

Ὁ ποιητὴς τὸ θυμᾶται, κι' ἀνατριχιάζει. «Ὅλα τότε εἶχανε πεταχτῇ στὸ καλάθι τῶν ἀχρήστων. Σ' ἓνα πελώριο καλάθι πού βρι-σκόταν στὰ γραφεῖα τῶν ὀλισθῶν. «Ὅλα—ἐκτὸς ἀπ' τὶς πέντε αἰσθήσεις. Μὲ τὸν ὀλι-στή εἶχε συμμαχήσει τότε κι' ὁ θετικιστὴς κι' ὁ αἰσθησιοκράτης. Ἀκόμα κι' ὁ ὀρθο-λογιστής, κι' ἂς μὴν ἤθελε ἴσως νὰ παρα-δεχτῇ, πὼς ἐκεῖ κατέληγε σὲ τελευταία ἀ-νάλυση ὅλη του ἡ ἀρνητικὴ φιλολογία γύ-ρω στὰ βασικά προβλήματα τῆς γνώσης καὶ τοῦ κόσμου. Ὁ «ὀρθὸς λόγος» ἦταν τὸ πᾶν. Τὸ ἀνθρώπινο λογικὸ ἦταν μέτρο στὰ

πάντα. Βοημοί στον ὀρθό λόγο ὑψώνονταν. Ὁ ἐγκέφαλος, ἡ γνώση, ἡ θετική ἐπιστήμη, νὰ οἱ μοναδικοί πόλοι τῆς ὑπαρξῆς μας. Ἡ παρατήρηση καὶ τὸ πείραμα, νὰ οἱ μοναδικές πηγές τῆς γνώσης. Ἡ γνώση τὸ πᾶν. Ἀκόμα καὶ πολλοὶ θεολόγοι τρέχουν ἀσθμαίνοντας καὶ κραυγάζουν τὸ μοντέρνο σύνθημα: «Αναγωγή τῆς πίστεως εἰς γνώσιν!» Ὁ ψυχολόγος πασχίζει νὰ κάμῃ ψυχολογία χωρὶς ψυχή, γιὰ ν' ἀρέσῃ στὴν αἰσθησιακρατία. Ὁ ἀνθρωπολόγος γίνεται κτηνολόγος. Ὁ φυσιολόγος γίνεται νεκροθάφτης. Ὁ θεολόγος κάνει θεολογία χωρὶς Θεό—κι' ὁ Ροδῆς θυμιάται τὴ σκαρδαλιὰ χωρὶς σκόρδο!

*

Διχτατορία τοῦ μυαλοῦ. Καὶ μάλιστα τοῦ μυαλοῦ, ποῦ τὸ μετρούσανε μὲ τὸ ζῦγι! Τόσα γραμμάρια τὸ μυαλὸ τοῦ ἀνθρώπου, τόσα τὸ μυαλὸ τοῦ οὐρακτοτάγκου, τόσα τὸ μυαλὸ τοῦ πατεινοῦ.

Καὶ τ' ἀποτελέσματα: Ἀλλοίμονο στὸν ἄνθρωπο ποῦ εἶναι μόνο κεφάλι—εἶχε πῆ ὁ Πατσάλ. Ἀν ζοῦσε σήμερα, θάδρισκε τὸ δίκιο του πολὺ εὐκολώτερα. Ὁ ἄνθρωπος ποῦ λάτρεψε τὸ κεφάλι του, τὸ «λογικόν» του, μπήκε σ' ἓνα κλουδί. Ἀντὶ νὰ γίνῃ πανελθέροτος, καθὼς τὸ πίστεψε, δέθηκε ἀπ' τὰ σκοινιά μιᾶς φανταστικῆς ἐμπειρίας. Ὁ κύκλος τώρα στένεψε ἀφόρητα. Πέντε τοῖχοι ὠρθώθηκαν ψηλοί, μουντοί, ἀδιαπέραστοι. Ἦταν οἱ πέντε αἰσθήσεις. Κι' ὁ καταγάλανος ὀρίζοντας χάθηκε. Ἀπαγορεύεται ἡ διάβασις! Αὐτὴ τὴν πινακίδα βάλανε καὶ ποῦ ἀρχίζε ἡ περιοχὴ τοῦ ἔξω ἀπ' τὴν ἀψὲ καὶ τὴν ὄρασι πραγματικῆς. Πόσο μίκρυνε ὁ κόσμος!

Κι' ὁπόσο, οἱ πνευματικὲς ἐπιστῆμες χαμήλωσαν ὡς τὸν ἀφανισμό. Ποῦ νὰ τολμήσουν νὰ ξεμυτίσουν! Ἡ Ἠθικὴ καὶ ἡ Ὁρησκεία βρεθῆκανε σὲ μιὰ βαθεῖα περιφρόνησι. Τίς ἔδωλαν «ὅπὸ ἐκκαθάρισιν». Ἡ Ὁρησκεία τῆς Ἐπιστήμης θὰ ἀντικαταστήσῃ καὶ τὴ Ὁρησκεία καὶ τὴν Ἠθικὴ—φωνάζει ὁ Ρενάν. Καὶ τριβοῖ ἐνθουσιασμένος τὰ χέρια του ὁ «προφήτης» ποῦ βλέπει ἔτσι λαμπρὸ τὸ Μέλλον τῆς ἐπιστήμης. Ἡ Ἠθικὴ; λέει ὁ Οὐγκώ. Ἀ, ἡ Ἠθικὴ δὲν μᾶς χρειάζεται. Ἀρκεῖ ἡ μάθησι. Ἀνοίξετε σχολεῖά, πολλὰ σχολεῖά. «Ὅσα σχολεῖα ἀ-

νοίγατε, τόσες φυλακὲς κλείνετε!». Κι' ἀνοίξανε γιὰ γατῆρι τοῦ ἀναρρίθμητα σχολεῖά. Μὰ οἱ φυλακὲς; Κρίμα ποῦ δὲν ζῇ ὁ Οὐγκώ σήμερα, νὰ μᾶς τὴς μετρήσῃ, καὶ τὴς φυλακὲς καὶ τὰ σχολεῖά, καὶ νὰ μᾶς κάμῃ τὸ λογαριασμό. Μὰ θάπρεπε νὰναι γερὸς στὰ Μαθηματικά....

Κι' ἦρθε τὸ τρίτο ἀποτέλεσμα: Ἡ ἀχαρηζοῦς ζωὴ μας. Σὰν μᾶς στενέψανε τὸν κόσμον τόσο πολὺ, σὰν μᾶς στερήσανε τὴς χαρὲς τῶν ἡθικῶν ἀγωνισμάτων καὶ τῆ λυτρωτικῆς ἀνάτασι τῆς προσευχῆς, θετήκαμε σὰ ζωντανά, στὸ μάγγανο τῆς γνώσης. Καὶ γυρίζουμε, ὁλοένα γυρίζουμε, μὲ τὴς δυὸ παρωπίδες πλάι στὰ μάτια. Κι' ἡ ψυχὴ μας φοβισμένη τρέχει μέσα στὸ κενό, κυνηγώντας τὴν ἐλπίδα, ὅπως τῶλεγε γιὰ τὸν ἐκυτό του ὁ Alfred de Musset. Ὁ δυστυχισμένος δεσμιώτης πῶς νὰ χαρῇ μὲς στὸ φρικτὸ κάτεργο ποῦ τὸν ἔχουν κλείσει;

Μεγάλα καὶ ὑψηλὰ τριγύρω μου ἔκτισαν τείχη! φωνάζει ἀπελπισμένος ὁ Καδάφης. Δὲν ἔχει τίποτ' ἄλλο νὰ κυττάξῃ, παρὰ μόνο τοίχους καταθλιπτικούς.

Καὶ κάθομαι καὶ ἀπελπίζομαι τώρα ἐδῶ. Καὶ τὸ ρῶς ὁλοένα καὶ λιγοστεύει. Οἱ κάμαρες σκοτεινιάζουν ἀπελπιστικά. Κι' ἀδικα φάγνουν—ὁ δεσμιώτης μὲ τὸν Καδάφη—γιὰ κανένα παράθυρο! Χάμω τὸ πάτωμα εἶναι γεμάτο ἀπὸ κομένα φτερά. Φτερὰ ψυχῶν ἦσαν αὐτὰ κάποτε. Τώρα κυλοῦνται στὴς λάσπες. Δυστυχισμένε Λαπαθιώτη, καλὰ τῶχες μοιρολογῆσαι κάποτε ποῦ σὲ πῆρε τὸ παράνοιο,—καὶ σ' ἐπαίρνε συχνὰ τὸ παράνοιο:

Λυπήσου αὐτοὺς ποῦ, μὰ φορὰ, μὲ φτερά ζοῦσαν καὶ τὰ χάνουν.

Καὶ δὲν τοὺς μένει ἄλλη χαρὰ, παρὰ ἡ χαρὰ πῶς θὰ πεθάνουν....

Ἀλλοίμονο! Ἡ ψυχὴ δὲν φτερουγίζει πιά, γιατί φτερά δὲν ἔχει. Κοντεύει νὰ πάψῃ καὶ νὰ ζῇ. Γιατί τὸ λογικὸ δὲν τὴν πιστεύει. Κάτω ἀπ' τοὺς βάνους δγκους τῆς ὕλης ὅλα βουβάθηκαν. Ἐσῆγε τὸ αἶσθημα. Ἐπαψε τὸ καλᾶθημα τῶν πουλιῶν μέσα στοὺς ἀνθρώπους. Μία κοσμοθεορία ξερακιανή, σὰ γρητὰ ξεθοντιασμένη, μᾶς ἐπιβλήθηκε, στ' ὄνομα τῆς ἐπιστήμης. Ἐνα δέντρο ἀφυλό, ἄχαρο, σκουληκοφαγωμένο. Κι' ἡ καρδιά ἐπαψε νὰ χτυπᾷ μέσα μας.

Δύο καὶ δύο κάνουν τέσσερα. Τί χρειάζον-
ται ὅλα τ' ἄλλα; Διχτοτορία τοῦ ψαλοῦ.
ἀφόρητος δασκαλισμός, νούμερα καὶ πάλι
νούμερα!

*
"Ἔτσι σκοτώθηκε ὁ λυρισμός.

«Τί ἀποδεικνύει αὐτὸ τὸ ποίημα;» ρω-
τοῦσε ὁ «σιαντίσταρ», ὁ στενοκέφαλος μα-
θηματικός. Κι' ἐπειδὴ τὸ ποίημα δὲν ἀπο-
δεικνύει ὅτι «τὸ ἄθροισμα τῶν γωνιῶν παν-
τὸς τριγώνου ἴσους εἶναι καὶ τὰ λοιπὰ», γι' αὐ-
τὸ τὸ ποίημα πετάχθηκε στὸ τεράστιο κα-
λάθι τῶν ἀχρήστων.

Ἡ «ἐπιστήμη» ἔφαγε τὸ ποίημα!

Ἡ θετική «ἐπιστήμη» κατάντησε στὸν
ὕλισμό. Τὴν καταντήσανε; Τὸ ἴδιο κάνει.
Ἡ ἱστορία τοῦ πνεύματος θὰ δικάσῃ κι' αὐ-
τοὺς καὶ κείνην. Αὐτῶν θὰ καταμετρήσῃ
τὸ ἐγκέλιμα. Ἐκείνης θὰ βυθομετρήσῃ τὴ
δυστυχία. Καὶ θὰ προσθέσῃ τὴν τελικὴ
φάση:

Ὁ ὕλισμός σκοτώσε τὸ λυρισμό.

Κάποτε στὴν Εὐρώπῃ ἔνας τεράστιος ὀ-
δοστρωτήρας πέρασε—θὰ λένε οἱ μελλού-
μενες γενιές. Τσάκισε τὰ φτερά τῶν ψυ-
χῶν, ἔλυσε τις καρδιές τῶν ἀνθρώπων,
σκότωσε μέσα τους τὸ αἶσθημα, καὶ ποτα-
ποίησε τὴν ὑπαρξή τους. Τότε σταιρέφανε
οἱ πηγές τοῦ λυρισμοῦ. Γιατί οἱ ἄνθρωποι
μείνανε χωρὶς ψυχὴ καὶ χωρὶς Οὐρανό.

Ὁ ὀδοστρωτήρας αὐτὸς ἦταν ὁ ὕλισμός...

*

Κι' ὁ ποιητής; Τί ἔκαμε ὁ ποιητής; Πα-
ραγκωνισμένος, παραγνωρισμένος, παρα-
πεταγμένος, ἔφαξε γιὰ κανένα σινιδὶ σω-
τηρίας. Καὶ τὸ βρῆκε!

Ποῦ ἦταν αὐτό; Ἡ μέθοδος «τῆς λαμ-
πρῆς ἀπομονώσεως». Ὁ ποιητὴς κλειδωθή-
κε στὸ φιλολογικὸ σαλόνι. Καὶ τὸ σαλόνι γί-
νηκε μαντεῖο γρίφων. Γιὰ ἐμπνευστὴ μαρ-
τοῦσε φύλλα πικροδάφνης. Κι' ἡ ποίησή
του γίνηκε «φύλλα» ἢ «τατράδια», γιὰ τοὺς
λίγους, γιὰ τὸν «κύκλο» τῶν μυημένων. Ὁ
ποιητὴς εἶχεν ἐξοφλήσει. Τόδελεπε, πῶς
πάει γιὰ σόσυμο.

Βρέθηκε ὁμως κι' ἡ «μέθοδος τῆς συμ-
μορφώσεως». Ἐπιστήμη θέλετε σεις; Κι' ἐ-
γὼ «ἐπιστήμη»; Κοσμογονίες καὶ ὀλγονόες
σας ἐνδιαφέρουν ἐσάς; Κι' ἐμένα τὸ ἴδιο.
Γράφω τὴν Ἠλιογέννητη, γράφω γιὰ τοὺς

ἀστερισμούς καὶ τὰ πλανητικὰ συστήματα.
βάζω μέσα Λαπλάς, Χαίκελ, Μπύκνερ, Ρε-
νάν, καὶ φτιάνω τις ἀπέραντες σαχάρες τῆς
«ἐπιστημονικῆς» παλαμικῆς ποίησης. Ἔ-
τσι ὁ ποιητὴς δὲν ἔστυσε, μὰ φεύτισε. Κι'
ἔμεινε ἀληθινός, μόνο ὅταν δὲν ὑποδουλώ-
νότανε στὴ «μέθοδο τῆς συμμορφώσεως».
Μόνο ὅταν ξέφυγε ἀπ' τὰ βρόχια τῆς ἐπι-
στημονοπληξίας. Τότε θὰ τοῦ μιλοῦσε στὴν
ψυχὴ κι' ὁ Ἀλλοιός, γιὰ νὰ τοῦ πῇ ἱσως
πῶς ἡ δική του ποίηση δὲ θυμίζει που-
θενὰ «θετικῆς ἐπιστήμης»!

Μὰ πολλοὶ ποιητὲς βρῆκανε ἀπ' τὴν
πρῶτη κιόλας στιχητὴ μιὰν ἄλλη μέθοδο—
τὴν εὐκολότερη καὶ τὴν ἀπλούστερη ἀπ' ὅ-
λες. Ἦταν ἡ «μέθοδος τοῦ ὄχ' ἀδεσφά!».
Γιατί νὰ πάῃ ἀντίθετα πρὸς τὸ ρεῦμα ὁ
ποιητής; Ἐξαίρεση θ' ἀποτελοῦσε αὐτός;

Κι' ἔτσι ὁ ὕλισμός μπῆκε μέσα στὸν ποι-
ητὴ. Στὴ ζωὴ τοῦ ποιητῆ πρῶτα, κι' ὕστε-
ρα καὶ στὴν ποίησή του. Ζωὴ χωρὶς Θεό,
ποίηση χωρὶς Θεό. Ἡ ἀγάπη ἔπαψε νὰ θερ-
μαίνει τὴν ψυχὴ τοῦ ποιητῆ. Τὸ φῶς δὲν
τοῦ ἐρχόταν πιά ἀπ' τὰ οὐράνια. Οἱ χρυ-
σογάλλες κορδέλλες τῆς αἰωνιότητος χά-
θηκαν πίσω ἀπὸ μαύρους καπνοὺς βιομη-
χανικῆς στιχουργίας. Οἱ πηγές τοῦ λυρι-
σμοῦ ἔπαψαν ν' ἀρδεύουν τὸν κήπο τῆς ζω-
ῆς καὶ τῆς ποιητικῆς δημιουργίας. Τὰ γε-
ράνια, τὰ γαρούφαλα, οἱ μενεξέδες, γέρ-
νουν μαραχμένα, ξερά. Καὶ πνεῦμα Θεοῦ δὲν
ἐπιφέρεται ἐπάνω τῆς ἀδύσου. Γιατί τὰ
νερά σάπισανε, καὶ τὰ βούρκα σιεπάζουν
τὶς περιοχές, τὶς κισρινιάρικες κι' ἀρρωστη-
μένες. Τὸ πνεῦμα ἔφυγε ἀπ' τοὺς ποιητὲς,
καὶ γινήκανε σάρκες. Κι' εἶπε ὁ Θεὸς ἄλ-
λη μιὰ φορά γιὰ τοὺς ποιητὲς τὰ λόγια τῆς
ἀποδοκιμασίας, καθὼς τὸ εἶπε κάποτε γιὰ
τοὺς Σοδομίτες: «Οὐ μὴ καταμείναι τὸ
πνεῦμα μου ἐν τοῖς ἀνθρώποις τούτοις, διὰ
τὸ εἶναι αὐτοὺς τάρκα!» Κι' ἡ σαρκοποι-
ησι, ἀσπονδὸς ἐχθρὸς τοῦ λυρισμοῦ, σκου-
λῆκε τῆς ἐμπνεύσεως, ἐπέδαλε πιά τὴ τυχα-
μερὴ τυραννίαν τῆς στὴν ποίηση. Ἐφυγε ἡ
ζωὴ μας ἀπ' τὴν ποίηση, κι' ἡ ποίηση ἀπ'
τὴ ζωὴ μας. Ὁσιὴ χωματίλας, ὀσιὴ τά-
φων ἀναδίνεται. Κάποις πτόμα σαπίζει ἐδῶ
μέσα. Καὶ τὸ πτόμα εἶναι ὁ ποιητής.

«Λάζαρε, δεῦρο ἔξω!»

Η ΤΕΧΝΙΚΗ ΚΑΙ Ο ΣΗΜΕΡΙΝΟΣ ΚΟΣΜΟΣ

Στο άρθρο του κ. Η. Μελίτη «Ένας άρνητικός πολιτισμός» (Άκτινες τεύχος 48 σελ. 42 και έπ.) έδόθησαν στοιχεία για τó ρόλο που έπαιξε στη διαμόρφωση του σημερινού άρνητικού πολιτισμού ή τεχνική. Και τó πρόβλημα της τεχνικής είναι τόσο ένδιαφέρον, ώστε να μην είναι άσκοπο να επανέλθω κανείς σ' αυτό άλλη μιá φορά. Η σημερινή πρωτοφανής στην ιστορία της ανθρωπότητας καταστροφή, που συντελείται με τόσο εύκολία και σε τόσο μεγάλη έκταση χωρίς στα τελειότατα σύγχρονα τεχνικά μέσα, γίνεται αίτια να ξανασκεφθώ κανείς τις διάφορες αντίληψεις και απόψεις που διατυπώθηκαν κατά καιρούς και ιδιαίτερα μετά τόν πρώτο παγκόσμιο πόλεμο, σχετικά με την αξία που αντιπροσώπευε ή τεχνική πρόοδος.

Οι περισσότεροι από όσους καταπιάσθηκαν με τó θέμα αυτό, λησιμονούν ένα βασικό παράγοντα του προβλήματος: Τó δημιουργό και χειριστή του τεχνικού όπλου, τόν άνθρωπο. Η μηχανιστική αντίληψη της ζωής μας κάνει ώστε συνεχώς να τόν ξεχνάμε στους ύπολογισμούς μας, και έτσι περιμένουμε πάντα από έξωτερικά αίτια τή σωτηρία μας ή τήν καταστροφή μας. Άλλα δέν είναι ανάγκη να είναι κανείς πολύ δευδεροκής παρατηρητής για ν' αντιληφθώ ότι άποφασιστικός παράγων για τόν πολιτισμό δέν είναι τόσο ή ίδια ή τεχνική πρόοδος όσο ó τρόπος που ή ανθρωπότητα χρησιμοποιεί τήν πρόοδο αυτή, άνάλογα με τήν πνευματική της δυναμικότητα.

Ο σύγχρονος τεχνικός αιών αρχίζει κυρίως με τήν εφεύρεση της άτμομηχανής από τόν James Watt. Έκτός από τή λύση

σπουδαιότατων προβλημάτων της εποχής εκείνης, όπως ήταν λ. χ. τó πρόβλημα της αντίλησεως τών υδάτων στα άγγλικά μεταλλεία, τó πρόβλημα της παροχής τροφής και εργασίας στόν πληθυσμό που διόένα και γίνονταν περισσότερο πυκνός, ή άτμομηχανή έφερε μαζί της σπουδαιότατα εφευρητήματα για τόν άνθρωπο και γι' αυτό με τó δίπιο του ό μεγάλος εφευρέτης της άναπαύεται στο Westminster ανάμεσα στις μεγάλες φυσιογνωμίες του άγγλικού έθνους.

Η άτμομηχανή ειδικώτερα και γενικώτερα ή μηχανή απήλλαξε τόν άνθρωπο από βαρύτατες και καταθλιπτικώτατες εργασίες που του ήταν άληθινά άγχος. Ο άνθρωπος κινητήρ έγινε πιά περιττός και χιλιάδες όλόκληρες δούλων μπόρεσαν να αντικατασταθούν με μιάν απλή μηχανή. Μα εκτός απ' αυτό ή μηχανή άνοιξε στόν άνθρωπο τεράστιες δυνατότητες που δέν άργησαν πολύ έκτοτε να γίνουν πραγματικότητες και να αλλάζουν έτσι τήν έξωτερική τολλάχιστον όψη του κόσμου. Με σημείο έκκινήσεως τήν εφεύρεση της άτμομηχανής ή σύγχρονη τεχνική προχωρεί με γιγαντιαία βήματα προς τήν άπόλυτη κυριαρχία και αξιοποίηση τών ανεξαντλήτων αποθεμάτων ενεργείας της φύσεως, και οι κατακτήσεις της παρουσιάζουν κάτι τó άπίθανο και φανταστικό, κάτι που ήταν ασύλληπτο σε προηγούμενους καιρούς. Και οι κατακτήσεις αυτές γίνονται όχι όπως άλλοτε έμπειρικά, αλλά με βάση τήν ένσυνείδητη συστηματοποιημένη και έξαιρετικά έκτεταμένη έπιστημονική πειραματική έρευνα. Χάρις στην άλματώδη αυτή τεχνική εξέλιξη έξασφαλίστηκε για τήν ανθρωπότητα ένα τεράστιο ποσό ενεργείας, που ύπολογίζεται (ή μάλλον ύπολογίζόταν προπολεμικά) για όλόκληρη τήν επιφάνεια του πλανήτη σε ένα δισεκατομμύριο ίππων. Αυτό σημαί-

ναι ὅτι τὸ ἔργο πὺν παράγεται σήμερα σὲ ὅλο τὸν κόσμον ἀπὸ τῆς μηχανῆς ἰσοδυναμεῖ μὲ τὴν ἐργασία 30 δισεκατομμυρίων ἀνθρώπων. Ἔτσι, χάρις στὴν μοντέρνα τεχνική, εἶναι σὰν νὰ ἔχη ὁ κάθε κάτοικος τῆς γῆς καὶ ἀπὸ δέκα πέντε δούλους τῆς ἀρχαίας ἐποχῆς.

Δυνάμεις λοιπὸν ἀπίθανες καὶ φανταστικές μιλῶν στὰ χέρια τοῦ μοντέρνου ἀνθρώπου. Δυνάμεις ἱκανὲς νὰ τοῦ ἐξασφαλίσουν ἓνα βαθμὸ εὐημερίας καὶ ἀνέσεως ἐξαιρετικό. Γι' αὐτὸ καὶ οἱ συνεχεῖς θορυβοὶ τῆς τεχνικῆς ἐπροκάλεσαν ἀληθινὴ φρενίτιδα ἐνθουσιασμοῦ στὰ τέλη τοῦ προηγούμενου αἰῶνος.

Οἱ ἐλπίδες γιὰ τὸ μέλλον ὑπερέβαιναν τότε κάθε προσδοκία. Πιστεύτηκε πὺς ἔνας καινούργιος χρονοῦς αἰὼν θὰ ἀνέτελλε γιὰ τὴν ἀνθρωπότητα. Οἱ τεχνικοὶ ἦσαν ὑπερήφανοι γιὰ τὸ ἔργο τους. Οἱ ἐπιστήμονες ἔδλεπαν τὰ ὄνειρά τους νὰ πραγματοποιοῦνται. Μία κραυγὴ θορύμβου ἀπλώνονταν παντοῦ καὶ ὁ ἄνθρωπος ἔδλεπε τὸν ἑαυτὸ του μὲ τὴ δύναμη τοῦ λογικοῦ νὰ ἀνεβαίνει συνεχῶς νὰ ἀπαλλάσσεται ἀπὸ τὴν τυφλὴ ἀναγκαιότητα τῶν φυσικῶν νόμων, νὰ ἐπιβάλλῃ τὴ θέλησί του στὴν ἄψυχὴ φύσι καὶ νὰ δημιουργῇ ἓνα δικό του καινούργιο κόσμο.

Ταυτόχρονα ὅμως μὲ τὴν ἐξαιρετικὴ αὐτὴ πρόοδο σημειώνονταν καὶ ἡ πνευματικὴ ἐξέλιξη τῆς ἀνθρωπότητος· ἐξέλιξη κάθε ἄλλο παρὰ ἐλπιδοφόρα, πὺν ἔκανε ὥστε κ' ὅλας ἀπὸ τότε νὰ γίνονται αἰσθητοὶ ὠρισμένοι φόβοι σὲ ὅσους ἔδλεπαν κάπως βαθύτερα τὰ πράγματα. Οἱ καινούργιες δυνατότητες φαίνονταν σὰν νὰ παίρουν δικὸ τους δρόμο, ἀνεξάρτητο ἀπ' τὴ θέληση τοῦ ἀνθρώπου. Ἐνα κῆμα βιομηχανοποίησης εἶχε ἀρχίσει νὰ κατακλύζῃ ἀσφυκτικά ὅλες τῆς μορφῆς τῆς ζωῆς. Τὸ μοντέρνο τεχνικὸ οἰκοδόμημα ὑψώνονταν ὁλοένα καὶ καταθλιπτικώτερο. Κι' ἀκόμα μιὰ ἀόριστη ἀπειλὴ πλανιόταν ἀπάνω στὸν κόσμο. Τί θὰ γίνονταν ὅλη αὐτὴ ἡ τεχνικὴ δραστηριότης ἔάν, ἀντίθετα μὲ τῆς ἐπαγγελίες τῶν τότε προφητῶν τῆς αἰωνίας εἰρήνης, ἀρχίξῃ ἓνας πόλεμος;

Καὶ οἱ φόβοι δὲν ἄργησαν νὰ γίνουν πραγματικότητες. Ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ εἰκο-

στοῦ αἰῶνος ἀρχίζουν νὰ ἐκδηλώνονται οἱ συνέπειες μιᾶς τεχνικῆς προόδου πὺν ἡ ἀνθρωπότης δὲν εἶχε τὴν ἀνάλογη πνευματικὴ δύναμη νὰ τὴν δεσμεύσῃ καὶ νὰ τὴν κατευθύνῃ γιὰ τὴν ἀληθινὴν τῆς εὐημερίας. Τὰ μεγάλα βιομηχανικά καὶ τεχνικά συγκροτήματα κάνουν ἀμείλιζτο πόλεμο ἀναμεταξύ τους. Ὁ ἀγαλίνωτος ἀνταγωνισμὸς τους μαζὺ καὶ μὲ ἄλλα αἴτια γεννάει τὴν τάση γιὰ ὁλοένα καὶ μεγαλύτερη ἀντικατάστασις ἐργατικῶν χειρῶν μὲ μηχανικά μέσα, πρᾶγμα πὺν φέρνει ὡς ἀποτέλεσμα τὴν ἀνεργία, μιὰ ἀπ' τῆς μεγαλύτερες πληγῆς τῆς ἐποχῆς μας, ἀληθινὰ ἐξουθενητικὴ τόσο γιὰ τὸ σῶμα ὅσο καὶ γιὰ τὴν ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου. Ταυτόχρονα ἡ ὑπερπαραγωγὴ πλημμυρίζει τῆς ἀγορῆς μὲ προϊόντα χωρὶς νὰ ὑπάρχῃ ἡ ἀνάλογη ζήτησις, καὶ οἱ παραγωγοὶ τους προτιμοῦν νὰ τὰ καταστρέφουν παρὰ τὰ τὰ πωλήσουν σὲ χαμηλὲς τιμῆς.

Μὰ ἡ τεχνικοποίηση καὶ βιομηχανοποίηση διασπᾷ καὶ ὅλες τῆς μορφῆς τῆς ἐργατικῆς κοινωνίας. Ἀντὶ γιὰ τὴν συντεχνία πὺν θὰ ἀποτελοῦσε τὸ θεμελιὸν καὶ ζωογόνο περιβάλλον μέσα στὸ ὁποῖο θὰ ἀναπτύσσονταν σὰν ἐλεύθερη καὶ αὐτόνομη προσωπικότητα, ὁ ἐργάτης βρίσκεται τώρα ἀπέναντι στὴν ἐχθρικὴ μορφή τῆς μεγάλῃς βιομηχανικῆς ἐπιχειρήσεως, στὴν ὁποία καὶ εἶναι παροδομένος χωρὶς καμμιὰ οὐσιαστικὴ προστασία. Ἀλλὰ καὶ ἡ προσωπικότητα τοῦ βιοτέχνη, πὺν βάζει τὴ δική του ἀτομικὴ σφραγίδα καὶ τὸ δικό του μόχθο στὸ δημιούργημα τῶν χειρῶν του καὶ ἔτσι ἀπολαμβάνει ἐπάνω στὴ δουλειά του τὴν ἰδιαίτερη χαρὰ τῆς δημιουργίας, κ' ἡ προσωπικότητα λοιπὸν τοῦ βιοτέχνη ἐξαφανίζεται. Στὴ θέσις του μπαίνει ὁ ἐργάτης-ἐξάρτημα τῆς μηχανῆς, πὺν, ἐκτελώντας ἐντελῶς τυφλὰ καὶ μηχανικά τὴν ἴδια κίνησι ἀπειράριθμης φορῆς τὴν ἡμέρα, χάνει κάθε αἰσθημα αὐτεργείας ἡ δημιουργικότητος. Ἔτσι ἡ ἐργασία παύει νὰ ἀποτελῇ ὅπως εἶναι τὸ φυσικό, οὐσιαστικὸ κομμάτι τῆς ζωῆς του. Ἡ ζωὴ ἀρχίζει γι' αὐτὸν τὴν ὥρα πὺν θὰ ἐγκαταλείψῃ τὸν τόπο τῆς δουλειᾶς. Ὅλο του τὸ ἐνδιαφέρον στρέφεται στὸ πῶς θὰ μπορέσῃ νὰ διασκεδάσῃ καλύτερα τῆς ὥρες πὺν τοῦ μένουν ἔξω

ἀπὸ τῆ μηδενιστικῆς ἀτμόσφαιρας τοῦ ἐργοστασίου. Καὶ πολὺ δίκαια, ἀφοῦ ἔχει χάσει ὁ ἐργάτης τὴν προσωπικότητά του ποὺ θὰ τὸν ἀνέβαζε σὲ ἀνώτερο πνευματικὸ ἐπίπεδο.

Ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος ἡ ὑγιεινὴ καὶ ἡ νοσοκομειακὴ περίθαλψη, ἡ φαρμακευτικὴ καὶ ἡ χειρουργικὴ οφείλουν στὰ σύγχρονα τεχνικὰ μέσα προόδους ἀληθινὰ μεγάλες. Μὰ παρ' ὅλα αὐτὰ ἡ ὑγεία τῆς μέσης στάθμης τῶν ἀνθρώπων δὲν ἔχει βελτιωθῇ. Ὁ μεγάλος βιολόγος τοῦ αἵματος μας Carrel ὁμολογεῖ ὅτι παρ' ὅλα τὰ τεχνικὰ μέσα στὴν ἱατρικὴ ἐπιστήμη τὰ νοσήματα αὐξάνουν σὲ ἐπικίνδυνον βαθμὶ καὶ μάλιστα τὰ νοσήματα τὰ ἐκφυλιστικά (καρκίνοι, ψυχικὰ νοσήματα κλπ.). Αὐτὸ εἶναι ἓνα ἐπικίνδυνον σημεῖο γιὰ τὴν ἐξέλιξη τοῦ ἀνθρώπινου γένους. Κι' οὔτε ἀπὸ τὴν ἄλλῃ μεριά, ὁ μέσος ὅρος τῆς ζωῆς τοῦ συγχρόνου ἀνθρώπου ἔχει ἀνεθῇ. Ἡ μηχανοποίησις ἐπιβάλλει στὴ ζωὴ ἓνα ρυθμὸ ἐξωφρενικὸ στὸν ὁποῖο ὁ ἀνθρώπινος οργανισμὸς εἶναι δύσκολο νὰ ἀνταποκριθῇ. Κι' αὐτὸ ἔχει συνέπεια τὸν τόσο μεγάλο πολλαπλασιασμὸ τῶν ψυχικῶν νοσημάτων ποὺ ἀποτελοῦν τὸ κύριο χαρακτηριστικὸ τῆς καταστάσεως τῆς ἐποχῆς μας στὸν τομεῖα τῆς υγείας.

*

Μὰ καὶ γενικώτερα ἡ ζωὴ τοῦ εἰσοστού αἰῶνος ἐνεφάνισε πολὺ ἐκδηλὰ τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς ἀνισοροπίας. Ἐνας ὁλόκληρος κόσμος κινεῖται, τρέχει οπισθοδικὰ μὲ μιὰ ἐξημιμένη δραστηριότητα, μὲ ὅλη τὴν ταχύτητα ποῦ τοῦ ἐπιτρέπει ἡ μοντέρνα τεχνικὴ, πρὸς ὅλες τὶς διευθύνσεις· ἓνα διαρκὲς πηγαινέλα, μὰ κανεὶς δὲν ξέρει ποῦ τείνει, ποῦ κατευθύνεται, γιατί δημιουργεῖ, ποιὸς εἶναι ὁ σκοπὸς ὅλου αὐτοῦ τοῦ πυρετοῦ. Ἡ ζωὴ γεμίζει ἀπὸ μηχανικὰ σύμβολα. Στὸ τέλος πιστεῖναι ὁ ἀνθρώπος, πὺς ὅλα λειτουργοῦν μηχανικά, χωρὶς νὰ ἐξαιρεῖται οὔτε ὁ ἴδιος ὁ ἀνθρώπος, κι' αὐτὸ ἀδηγεῖ σὲ μιὰ ἐξαιρετικὴ διανοητικὴ καὶ πνευματικὴ σύγχυση. Ἦταν πιά σαφές πὺς ἡ κρίσις δὲν θὰ ἀργοῦσε νὰ ἐκδηλωθῇ μέσα ἀπὸ ὅλη αὐτὴ τὴν ἔλλειψη βάρους καὶ ἰσοροπίας. Καὶ ἔτσι καὶ ἔγινε ὅπως τὸ εἶδαμε δὴ στοὺς δύο πολέμους ποὺ περάσα-

με. Μέσα σ' αὐτὸ τὸ χάος, πολλοὶ οἰχτήκαν κατὰ τὴν περίοδο τοῦ μεσοπολέμου στὴ σοβαρώτερη ἐξέτασι τοῦ προβλήματος. Θέλησαν νὰ ξεκαθαρίσουν τὴν εὐθύνη τῆς τεχνικῆς γιὰ τὸ τραγικὸ κατάντημα, νὰ ἰδοῦν πὺς συνέβη ὥστε νὰ ξεφύγῃ αὐτὴ ἀπὸ τὰ χέρια τοῦ ἀνθρώπου, νὰ ἐμβαθύνουν στὴ μελέτῃ τοῦ ρόλου ποὺ παίζει στὴ διαμόρφωση καὶ τὴν ἀνάπτυξη τοῦ πολιτισμοῦ.

Ἀπὸ τὴν κριτικὴ αὐτὴ τῆς τεχνικῆς προῶν προέκυψαν δύο κυρίως βασικὲς ἀπορίαι. Ἡ μία, ἀπαισιόδοξη, (ποῦ τὴν ἐκπροσωποῦν φιλόσοφοι τοῦ μεσοπολέμου σὰν τὸν Spengler) καταλήγει στὸ συμπέρασμα ὅτι ἡ τεχνικὴ πρόοδος ἀποτελεῖ ἓνα διαρκὲς κίνδυνον γιὰ τὸν πολιτισμὸ, γι' αὐτὸ καὶ ὁ πολιτισμὸς ἐκεῖνος ποὺ θὰ τὴν κρατᾷ γιὰ βασικὸ στοιχεῖο του θὰ εἶναι προσωρισμένος νὰ καταλῇ στὴ διάσπαση καὶ τὴν καταστροφή. Ἐννοεῖται πὺς τὸ συμπέρασμα ποὺ διατυπώνεται στὴν ἀπαισιόδοξη αὐτὴ ἀντίληψη, ἡ ἐπιστροφή στὴ φύσι, χωρὶς μηχανές, τὸ συμπέρασμα αὐτὸ εἶναι, ὥστερα ἀπὸ τόσες προσπάθειες καὶ ἀγῶνες γιὰ τὸν πολιτισμὸ, τοῦλάχιστο ἀρελές. Ἡ τεχνικὴ, ὅπως εἶδαμε καὶ προηγουμένως, ἔχει πιά ἀποτελέσει ἓνα ἀναπόσπαστο στοιχεῖο τοῦ νεώτερου πολιτισμοῦ καὶ κάθε προσπάθεια ὑπαναχωρήσεως εἶναι ἐκ τῶν προτέρων καταδικασμένη σὲ πλήρη ἀποτυχία. Ὑστερα καὶ ἡ ἀπορία δὲ ἡ τεχνικὴ πρόοδος φέρει μαζί της ἓνα διαρκὲς κίνδυνον καταστροφῶν γιὰ τὴν ἐξέλιξη καὶ τὴ διαμόρφωση τοῦ πολιτισμοῦ δὲν στέκεται. Δὲν ἀποτελεῖ ἡ ἀποψη αὐτὴ παρὰ τὴν ἔμμεση ὁμολογία τῆς ἡττας ποὺ ὑπέστη ὁ σύγχρονος ἀνθρώπος ἀπὸ τὸ ἴδιο του τὸ δημιουργημα.

*

Τὸ αἴτιο τῆς καταστροφῆς δὲν ὑπῆρξε ἡ τεχνικὴ πρόοδος ἀλλὰ τὸ ἀρνητικὸ πνεῦμα τοῦ τεχνικοῦ αἰῶνος. Τὸ γεγονὸς τῆς συμπτώσεως τῆς ἀρνητικῆς ἐξελίξεως τῶν ἰδεῶν μὲ τὴν ἀμαρτωδὴ τεχνικὴ ἀνάπτυξη ὑπῆρξε καταστροφικὸ γιὰ τὸν μοντέρνο πολιτισμὸ. Ἡ ἀρνησις οἰκειοποιήθηκε τὴν τεχνικὴ γιὰ νὰ πραγματοποιήσῃ μὲ αὐτὴν τὰ ἰδανικά της ποὺ ἦταν ἡ δημιουργο-

γία μᾶς καθαρὰ ὕλικὴς εὐημερίας καὶ πού ἐπιγοσμιματικά ἐκφράζονται στὰ φονσκαμένα λόγια τοῦ «φιλοσόφου τῆς δυνάμεως καὶ τοῦ ὑπερανθρώπου» πού ἦταν ὁ πατριάρχης τῆς ναζιστικῆς φιλοσοφίας. «Σὰς ἐξοριζῶ, ἀδελφία, μέινετε στὴ γῇ ἀφοσιωμένοι καὶ μὴν πιστεύετε ἐκείνους πού σὰς μιλᾶν γιὰ ὑπερογίνες ἐλπίδες». Ἄν στὴν ἐπιστήμῃ ἀνατέθηκε ὁ ρόλος νὰ ἀποδείξῃ (κατὰ διαταγὴν) ψεύτικες τὶς ὑπερογίνες αὐτὲς ἐλπίδες, στὴν τεχνικὴ δόθηκε ἀπὸ τὴν ἄρνηση ἡ ἀκόμα δυσκολώτερη ἀποστολὴ νὰ νικήσῃ ὅ,τι ἀφαιρεῖ ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο τὴν εὐτυχία στὴ ζωὴ αὐτῇ, νὰ νικήσῃ τὴ θλίψη, τὴν ἀρρώστια καὶ τὸ θάνατο ἀκόμα! Αὐτὰ τὰ ἐμπόδια ἔπρεπε νὰ ὑπερνικηθοῦν, γιατί, σύμφωνα μὲ τὴ γνώμῃ τῆς ἀρνήσεως, αὐτὰ εἶναι πού κάνουν τὸν ἄνθρωπο νὰ στραφῇ πρὸς τοὺς «αἰδανικούς» κόσμους τῆς θρησκείας». Ὁ τεχνικός θείαμβος, ἡ δημιουργία τοῦ ἐπιγείου παραδείσου, θὰ λύτρωνε τὸν ἄνθρωπο τελειωτικά ἀπὸ τὴν ἐπίγεια δυστυχία, καὶ μαζὺ μ' αὐτὴν ἀπὸ τὶς «μεταφυσικὲς προλήψεις», πρὸς τὶς ὁποῖες ἡ δυστυχία αὐτὴ τὸν ἀναγκάζει νὰ στραφῇ, χαρίζοντάς του τὴν ὁλοκληρωμένη, τὴν ἀπλὴ τῆς ἐδῶ ζωῆς ὕλικὴ εὐτυχία.

Ἔτσι ἡ τεχνικὴ πῆρε ἓνα μεταφυσικό στοιχείο μέσα της καὶ σιγά-σιγά ὑψώθηκε στὴ θέσῃ τοῦ εἰδώλου ἀπὸ τὴ σύγχρονη σκέψη. Στὴ θέσῃ τῶν ἀξιών ἐκείνων πού πίστεψαν καὶ λάτρεψαν οἱ αἰῶνες μῆτε τὸ εἶδωλο τοῦ 20οῦ αἰῶνος ἡ μηχανή. Παντοῦ ἀντήχησε ἡ φωνὴ «θεός μας εἶναι ἡ μηχανή». Καὶ τὰ δημιουργήματα τῆς μοντέρνας τεχνικῆς ἐξελλέζεον λατρευόμενα σὰν νὰ ἦσαν τὰ καινούργια ἱερὰ τῆς ἀνθρωπότητος. Προόδος θεωρεῖται κάθε τι τὸ ἐξωτερικό. Τὸ ἀεροπλάνο, ὁ σιδηρόδρομος, τὸ δακτυλόσφο σπῆτι, ἡ μεγαλοῦς πόλιν μὲ τοὺς μεγάλους δρόμους καὶ τὸν ἅπτετο φωτισμὸ τῆς «κάθε τι πού» ὅπως γράφει ὁ Paul Bourget «βρίσκεται ἔξω ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο, μὲ ἐξάρτηση μόνο τοῦ ἰδίου τοῦ ἀνθρώπου, ὥστε ἂν αὐτὸς ἔχει μένει βάρβαρος — ὁ τραγικὴ εἰρωνία νὰ καταλήξῃ στὸ νὰ βάλῃ στὴ διάθεσίν του ἓνα ὄργανο πού κάνει τὴ σκληρότητά του πρὸς ἀπειλητικὴ καὶ τὴ βαρβαρότητά του

ἀκόμα πρὸ βάρβαρος» (*). Καὶ γιὰ νὰ ἐπιτύχῃ αὐτοῦ τοῦ εἶδους τὰ ἰδανικά καὶ αὐτοῦ τοῦ εἶδους τὴν πρόοδο ὁ μοντέρνος ρηχὸς τύπος τοῦ ἀνθρώπου τοῦ τεχνικοῦ πολιτισμοῦ, πού «κάτω ἀπ' τὴ δικτατορία τοῦ ὁράτου καὶ τοῦ ἀπτοῦ κάνει μιὰ ζωὴ ρηχὴ, ἐπιφανειακὴ, χωρὶς πνεῦμα καὶ Θεό», εἶναι ἔτοιμος νὰ θυσιάσῃ καὶ τὶς λίγες πνευματικὲς καὶ ἠθικὰς ἀξίες πού τοῦ ἔχουν ἀπομείνει. Τὶ τὸ περίεργο λοιπόν, ἂν, μέσα σὲ ὅλη τὴν πνευματικὴ αὐτῆς ἀγαστρία, τὰ ἐπιστημονικά ὀργανωμένα τεχνικά μέσα διατέθηκαν ὄχι γιὰ τὴν ὠφέλεια τοῦ συνόλου, ἀλλὰ χρησιμοποιήσαν γιὰ τὴν ἐξυτηρέτησιν συμφερόντων πολὺ ταπεινῶν; Τὶ τὸ περίεργο ἂν, ὠδοῦμενοι ἀπὸ τὸν ἀχαλίνωτο ἐγωισμό, κι' ἀπὸ τὴ δίψη τῆς δυνάμεως καὶ τῆς ὕλης πού τοὺς δίδαξε ἡ ἀρνητικὴ ὕλιστικὴ σκέψη, ἀτομικοὶ καὶ λαοί, ὠδηγήθηκαν στὴν τραγικώτερη καταστροφὴ;

*

Βέβαια, εἶναι πολὺ εὐκόλο στὴν ἀρνητικὴ διανόησιν, ἀφοῦ πρῶτα ὑποδέχθηκε μὲ φωνὲς χαρᾶς καὶ λατρείας τὴν τεχνικὴν πρόοδο, χαίροντάς τιν τὴν σὰν ἀληθινὴ λύτρωσιν τοῦ ἀνθρώπου, νὰ φορτώσῃ τώρα σ' αὐτὴν ὅλες τὶς καταστρεπτικὰς συνέπειες γιὰ τὶς ὁποῖες μονάχα ἡ ἀρνητικὴ καὶ ὕλιστικὴ ἀντίληψις τῆς ἐποχῆς εἶναι ὑπεύθυνη. Μὰ κάθε λογικὰ σκεπτόμενος ἄνθρωπος δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ συμφωνήσῃ μὲ τὸν Engelhardt πού γράφει ὅτι «ὁ κίνδυνος τῆς τεχνικῆς δὲν ἐγκτεται στὶς ἀποδεσμευόμενες φυσικὰς δυνάμεις πού μποροῦν σὲ ὠρισμένες περιστάσεις νὰ ξεφύγουν ἀπὸ τὰ χεῖρα τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλὰ βρίσκεται στὶς ἀχαλίνωτες δυνάμεις τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς». Κι' ἀπὸ τὶς δυνάμεις αὐτὰς καίμια τεχνικὴ δὲν μπορεῖ νὰ τὸν ἐλευθερώσῃ. Ἡ τεχνικὴ μπορεῖ νὰ ἀπαλλάξῃ μονάχα ἀπὸ τὸ φυσικὸ κακὸ, ἀπὸ τὴν τυφλὴ ἀναγκαιότητα τῶν φυσικῶν νόμων, ἀπὸ τὴν πείνα, τὴν ὕλικὴ ἔνδεια, τὴν ἀρρώστια, κι' αὐτὸ μονάχα ὡς ἓνα ὠρισμένο ὄριο. Ἀλλὰ καὶ τὸ σκολὸ τῆς αὐ-

(*) Paul Bourget: «Nouvelles Pages de Critique et de Doctrine», σελ. 226.

ΕΝΑΣ ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΣ

ΟΙ ΕΛΒΕΤΟΙ ΦΟΙΤΗΤΑΙ ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΕΛΛΗΝΑΣ ΣΥΝΑΔΕΛΦΟΥΣ ΤΩΝ

Τὰ μέλη τῆς Χριστιανικῆς Φοιτητικῆς Ἐνώσεως Ἑλβετίας συνήλθαν τὴν ἀνοιξὴ στὴ Λωζάννη, γιὰ ν' ἀνταλλάξουν τὴς σκέψεις τοὺς ἐπάνω στὸ βασικώτατο γιὰ τὴν ἐποχὴ μας ζήτημα τῆς ἀποστολῆς ποὺ ἔχουν οἱ χριστιανοὶ σπουδασταὶ μέσα στὸ σημερινὸ κόσμον. Στὸ τέλος τῶν συζητήσεων οἱ Ἑλβετοὶ χριστιανοὶ φοιτηταὶ συνέταξαν καὶ ἔστειλαν τὸ παρακάτω χαιρετιστήριον γράμμα πρὸς τοὺς Ἑλληνας συναδέλφους τῶν τῆς «Χριστιανικῆς Φοιτητικῆς Ἐνώσεως» Ἑλλάδος, γιὰ τὴν ὁποία τοὺς εἶχε δώσει πληροφορίαις ἀπ' τὴν Ἀθήνα ὅπου βρίσκεται τώρα ὁ Dr. Fr. Houge. Γραμματεὺς τῆς Παγκοσμίου Χριστιανικῆς Φοιτητικῆς Ὁμοσπονδίας.

Ἀγαπητοὶ φίλοι,

Στὸ Συνεδρίδιό μας ποὺ εἶχαμε τώρα τὴν ἀνοιξὴ γιὰ νὰ σκεφθοῦμε πάνω στὴν ἀποστολὴ τῶν χριστιανῶν σπουδαστῶν μέσα στὸν σημερινὸν κόσμον, ἀποφασισμένοι νὰ μεταφράσωμε σὲ πράξιν τὰ λόγια τῆς πίστεώς μας, στρέψομε τὴ σκέψιν μας ἰδιαίτερα σὲ σὰς, ποὺ γιὰ πολὺν καιρὸ τώρα εἶχατε γιὰ ἀποστολὴν σας τὴ χριστιανικὴ μαρτυρία. Ἀναλογιζόμεστε τὴ σκληρὴ πάλη, ποὺ τόσο σὰς κόστισε, καὶ τὴ σταθερότητα ποὺ

δείξατε παρ' ὅλες τὶς δυσκολίας. Αἰσθανόμεστε ὅτι μὲ τὸ πνεῦμα εἴμαστε κοντά σας καὶ χαίρομε γιὰ τὰ νέα σας, ποὺ πήραμε μέσον τοῦ κ. Fr. House, ἐλπίζοντας ὅτι μόλις εἶναι δυνατόν θὰ ἔχομε ἀμεσώτερη ἐπαφή.

Ἡ Χριστιανικὴ Ἐνωσις Φοιτητῶν

Γενεύη.

τὸ θὰ τὸν πετύχῃ μόνο ὅταν δοθῇ στὰ χεῖρα ἀνθρώπων μὲ ὁλοκληρωμένη πνευματικὴ προσωπικότητα καὶ μὲ βαθειὰ ριζωμένο τὸ συναίσθημα τῆς μεγάλης καὶ βαρεῖας εὐθύνης ποὺ ἀπέναντι στὴν ἀνθρωπότητα συνεπάγεται ἡ διαχείριση τέτοιων δυνατοτήτων.

Ἡ τεχνικὴ λοιπὸν δὲν ἀποτελεῖ εἰδωλὸ βραχυανικό, ἀπ' τὸ ὁποῖο νὰ προέλθῃ ὡς διὰ μαγείας, ἡ σωτηρία. Ἡ τεχνικὴ πρέπει νὰ γίνῃ ἓνα μέσο ὑποταγμένο στὸν ἀνθρώπινον νοῦ καὶ στὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα. Πρέπει νὰ τονισθῇ ὅτι μονάχα μὲ τεχνικὴ πρόοδο, ὅσοδήποτε μεγάλη καὶ ᾗν τὴν φανταστούμε, δὲν μπορεῖ νὰ δημιουργηθῇ πραγματικὸς πολιτισμὸς, ἔστω καὶ ἂν ἔχοιμε ταυτόχρονα τὰ ἰδεωδέστερα οἰκονομικὰ συστήματα καὶ τὶς ὀρθολογιστικώτερες ὁργανώσεις τῆς παραγωγικῆς ἐργασίας. Ἡ τεχνικὴ πρέπει νὰ πάρῃ τὴ θέσιν της μέσα στὸ γενικὸ πλαίσιο τῶν ἀξιῶν τῆς ζωῆς. Οἱ ἴδιοι οἱ τεχνικοὶ θὰ πρέπει πρῶτοι νὰ τὸ διαλαλή-

σουν: Ἡ ἐπιτυχία ἢ ἡ ἀποτυχία τῶν προσπαθειῶν τοὺς θὰ ἐξαρτηθῇ τελικὰ μονάχα ἀπὸ τὸν πνευματικὸν προσανατολισμὸν ποὺ θὰ πάρῃ στὸ μέλλον ὁ πολιτισμὸς. Μὰ ἂν, παρ' ὅλα αὐτά, ἂν παρ' ὅλες τὶς καταστροφὰς καὶ τὶς ἐρημώσεις ἡ ἀνθρωπότης δὲν θελήσῃ νὰ θεμελιώσῃ τὸ καινούργιον της οἰκοδόμημα ἐπάνω στὸ ἀσάλευτον αὐτὸ πνευματικὸν βάθος, δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ εἶναι προφήτης κανεὶς γιὰ νὰ ἰδῇ ὅτι οἱ κόποι τῆς ἀνοικοδομήσεως θὰ πᾶνε γιὰ μιὰ ἀκόμῃ φορὰ χαμένοι καὶ ὁ καινούργιος πύργος τῆς Βαβέλ θὰ καταρρεύσῃ καὶ πάλι γιὰ νὰ θάψῃ αὐτὴ τὴ φορὰ ὀριστικὰ κάτω ἀπὸ τὰ ἐρείπια του κάθε ἐλπίδα ἐπιβίωσης τοῦ πολιτισμοῦ. Μὰ ἡ στρεφὴ στὶς πνευματικὰς ἀξίες ποὺ παρατηρεῖται σ' ὁλοκληρὸν τὸν κόσμον μὲ τὴν ἐμπνευστὴν τοῦ χριστιανικοῦ πολιτισμοῦ καλεῖται νὰ σώσῃ καὶ τὴν τεχνικὴν πρόδοον.

ΤΑ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΑ ΜΑΣ ΚΕΝΤΡΑ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑΝ

Α.

Μία από τὰς πρώτας καὶ συνεχεῖς φροντίδας τῆς Ἐκκλησίας μας ἀπὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Κων/πόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων καὶ ἐντεῦθεν ὑπῆρξε καὶ ἡ μόρφωσις τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους. Πολυάριθμα σιγίλλια καὶ συνοδικαὶ ἀποφάσεις μαρτυροῦν τρανὴν τὰ ἀδιάπτωτον αὐτὸ ἐνδιαφέρον τῆς Ὁρθόδοξου Ἐκκλησίας. Οὕτω π. χ. ἡ κατὰ τὸ 1593 ἐν Κων/πόλει συνεληθούσα σύνοδος διὰ τοῦ Ζ' κανόνος αὐτῆς ὑπεχρέωσεν ἕκαστον ἐπίσκοπον ἐν τῇ ἑαυτοῦ παροικίᾳ φροντίδα καὶ δαπάνην τὴν δυναμένην ποιεῖν, ὥστε τὰ θεῖα καὶ ἱερὰ διδάσκεισθαι γράμματα. Ὁ ἱστορικὸς ὁ μελετῶν τὴν ζωὴν τοῦ ἔθνους κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους μένει ἐκπληκτὸς πρὸ τῆς ἀναπτυχθείσης δραστηριότητος καὶ τῶν ἐπιτευχθέντων θαυμαστῶν ἀποτελεσμάτων, τοσούτῳ μᾶλλον ἀξιολόγων καθόσον τὸ πλῆθος τῶν λογίων εἶχεν ἀποδημήσει εἰς ἄλλας χώρας.

Η ΜΕΓΑΛΗ ΤΟΥ ΓΕΝΟΥΣ ΣΧΟΛΗ

Πρῶτον καὶ ἄριστον παράδειγμα μεριμνῶντος ποιμένος ὑπῆρξεν ἀπ' ἀρχῆς ὁ σοφὸς Πατριάρχης Γενάδιος Σχολάριος. Αὐτός, ἀμέσως ἀπὸ τοῦ ἐπομένου ἔτους τῆς ἀλώσεως, συνεκέντρωσεν ὑπολειφθέντας τινὰς λογίους καὶ μετὰ τῶν ὀφικιούχων κληρικῶν ἀπήρτισε τὸν πρῶτον ἐκπαιδευτικὸν πυρῆνα. Συγχρόνως ἔδρυσεν τὴν Πατριαρχικὴν Σχολήν, τὴν ἀποκληθεῖσαν τότε Φροντιστήριον, γνωστὴν δὲ ἀκολούθως ὑπὸ τὸ ὄνομα Μεγάλης τοῦ Γένους Σχολῆς. Ἀσπῆμος αὐτῇ καὶ πτωχῇ, ἀνευ μέσων καὶ περιορισμένη κατ' ἀρχάς, μὲ ὀλιγάριθμον διδασκτικὸν προσωπικόν, ἐξειλιχθη, χάρις εἰς τὴν προστασίαν τῆς Ἐκκλησίας, παρὰ τὰς ἀμέσους καὶ ἐμμελῆς ἀντιδράσεις πολλῶν, εἰς λαμπρὸν πνευματικὸν κέντρον. Ἐσχε μεταξὺ τῶν διευθυντῶν καὶ διδασκάλων αὐτῆς κληρικοὺς καὶ λαϊκοὺς εὐρείας μορφώσεως καὶ ἐξόγου ἀρετῆς, θαρραλέους πνευματικοὺς ἡγέτας, μετὰ θαυμαστῆς εὐσυνειδησίας καὶ θυνάμιως ἀσχοῦντας τὸ

μορφωτικὸν αὐτῶν ἔργον. Τοιοῦτοι ὑπῆρξαν, ὁ σοφὸς Ματθ. Καμαριώτης (1454), ὁ πρωτονοτάριος τῆς Μ. Ἐκκλησίας Ἰωάννης Ζυγομαλάς (1555-1580) γνωστῆς τῆς Ἑλληνικῆς, Λατινικῆς καὶ Ἰταλικῆς, ὁ ἱεροδιάκονος Συμεὼν Καδάσιλας ὁ ἐξ Ἀκαρνανίας, «φημιζόμενος ἐπὶ ἀληθεὶ σοφία», εἰδικευμένος εἰς τὰ φυσικομαθηματικὰ καὶ τὰ ἀνατομικὰ ὁ Θεόφιλος καὶ μετὰ τὴν εἰς ἱερὰ χειροτονίαν του, Θεοδόσιος ὁ Κορυθαλλεύς (1621-1623, 1629-1639), ὁ Γερμανὸς ὁ Αἰτωλὸς, (1663-1665) ἀνὴρ «σοφώτατος, πεπαιδευμένος τὴν τε θύραθεν σοφίαν καὶ τὴν θεολογίαν, φιλόσοφος καὶ φιλόλογος» καὶ μετὰ τὴν σχολαρχίαν αὐτοῦ μητροπολίτης Νύσσης. Ἀλέξανδρος ὁ Μαυροκορδάτος ὁ ἐξ ἀπορρήτων, (1663-1671), φιλόσοφος καὶ πολιτικὸς ἐκ τῶν ἐλαχίστων Γεράσιμος ὁ Ἀκαρναν, (1682-84, 1691-702) «πεπαιδευμένος τὴν τε θύραθεν φιλοσοφίαν καὶ τὴν θεολογίαν» ὁ ἱερομόναχος Καλλίνικος Νάξιος (1704-1711), καὶ εἰτα μητροπολίτης Φιλίππουπόλεως, ὕστερον Ἡρακλείας καὶ ἀκολούθως (1726) οἰκουμενικὸς πατριάρχης ὁ ἐκ Χίου ἱερομόναχος Ναθαναὴλ Καλονάρης (1744-1748), εἰτα μητροπολίτης Ἀγγιᾶλου καὶ ὕστερον Ἐφέσου.

Ὁ πολὺς Εὐγένιος Βούλγαρις, (1760-61) διάκονος καὶ ρεφερενδῆριος τῆς Μ. Ἐκκλησίας, ὕστερον δὲ ἀρχιεπίσκοπος Σλαβονίου καὶ Χερσῶνος, κάτοχος πολυμερῶν ἐπιστημονικῶν γνώσεων, «μέγα παρὰ πᾶσι κλέος ἄρᾶμενος ἐπὶ φιλοσοφίᾳ καὶ ἐπιστήμῃς, ἐπὶ φιλολογίᾳ, ἐπὶ θεολογίᾳ, ἐπὶ ρητορικῇ καὶ ποιητικῇ, πρὸ πάντων δὲ ἐπὶ νοῦς δξύτητι καὶ μεγέθει φρονήματος... καὶ ἀρετῆς κάλλει καὶ εὐσεβείας θερμότητι» (*), ὁ ἱερομόναχος Χρυσάνθος ὁ Αἰτωλὸς (1769-1774), ὁ ἐκ Φουρνᾶ τῆς Εὐρυτανίας φιλό-

(*) Βλ. καὶ ἄρθρον Δ. Κ.: «Οἱ εἰσηγηταὶ τῶν Φυσικῶν ἐπιστημῶν εἰς τὴν Ἑλλάδα». Ἀκτῖνες 1943 σελ 92 ἐπ.

σοτος Σέργιος ὁ Μακρῆς ἢ Μακραῖος, (1777-1793), βαθυστόχαστος καὶ ἐκυστακὸς εἰς τὴν διδασκαλίαν του, δι' ὃ καὶ συνέτρεχον ὅσοι ἐν ἐκκλησιαστικαῖς τάξεσιν, ἐν τε ἐπαγγέλμασι διδασκάλων, ἐν ἀρχιερατικοῖς ἔτι βαθμοῖς ἔδρουντο... ἐπ' ἀκρόασι τῶν κατὰ νεωτέραν θεωρίαν φιλοσοφικῶν μαθημάτων ἀπὸ τε τῆς Λογικῆς καὶ τῶν βαυτερίων· ὁ ἐκ Χίου ἀρχιμανδρίτης Διόδωρος ὁ Πρώτος, (1804-1807), ὁ μετὰ ταῦτα Μητροπολίτης Φιλαδεφείας καὶ κατόπιν Ἀδριανουπόλεως, ἐθνολόγος μαρτυρήσας τῷ 1821, ὁ Στέφανος Λογάδης (1830-1835) ὁ περίφημος συνεργάτης τῆς «Κιβωτοῦ», τοῦ Λαζαρίου δηλαδὴ τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης, καὶ πλήθος ἄλλοι ἐπιφανῶν διὰ τὴν παιδείαν καὶ ἀρετὴν ἀνδρῶν.

Τὰ διδασκόμενα ἀπὸ τῆς συστάσεως τῆς Σχολῆς μαθήματα δὲν εἶναι ἀκριβῶς κατ' ὄνομα καὶ κατ' ὄλην γνωστὰ. Σχολαρχήσαντος τοῦ Ἰωάννου Ζυγομαλά ἐδιδάσκοντο ἐκτὸς τῶν ἄλλων ἡ διαλεκτικὴ, ρητορικὴ, ἐρμηνεία Ἑρμηνείας, Ἀρμονίον καὶ Ἡσιόδου ἴσως δὲ καὶ τὰ Φυσικομαθηματικά. Ἐπὶ Νικηφόρου τοῦ Κρητός (1639-1645) εἶναι γνωστὸν ὅτι ἐδιδάσκοντο ἐκτὸς τῆς «ἑξῶν σοφίας, ἐρμηνείας τῆς Ἀγ. Γραφῆς καὶ Δογματικῆς τῶν ἁγίων Πατέρων». Πάντως τὰ διδασκόμενα μαθήματα ἀνεφέροντο εἰς τὴν Θεολογίαν, τὴν Φιλοσοφίαν, τὴν Ἀρχαίαν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ φιλολογίαν, εἰς τὴν Μαθηματικὴν καὶ Φυσικὴν.

Πρὸς χρῆσιν τῶν μαθητῶν ἐξεδίδοντο μερίμνη τῆς Ἐκκλησίας ἔργα τῶν διδασκόντων, συνεκεντρουμένη δὲ καὶ ἕτερα πρόσφορα εἰς σπουδὴν βιβλία εἰς τὴν βιβλιοθήκην τῆς Σχολῆς. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθές ὅτι πτωχότητι ὑπῆρξε κατ' ἀρχὰς ἡ βιβλιοθήκη, ἀλλὰ τοῦ χρόνου προτόνως ἐπλουτίσθη δι' ἱκανῶν βιβλίων, χάρις εἰς τὸ ἐνδιαφέρον τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῶν διδασκόντων ἔτι δὲ καὶ ἀπὸ δωρεὰς φιλομούσων ὁμογενῶν. Μεταξὺ τῶν τελευταίων ἀξιόλογος δωρητὴς ὑπῆρξεν ὁ μ. διερχομῆς Νικ. Σούτσος, ὅστις τῷ 1769 ἀνέθετο τῇ Σχολῇ, εἰς ὠφέλειαν τοῦ γένους καὶ μνημόσυνον αὐτοῦ διηγεαῖς, τὴν αὐτοῦ ἅπασαν βιβλιοθήκην, βιβλίον ἀξιολόγων ἀπάντων. Κατὰ δὲ τὸ 1805 ὁ πολὺς Νικηφόρος Θεοτόκης κατέλιπεν εἰς τὴν Σχολὴν δόξαληπον τὴν πλουσίαν του βιβλιοθήκην.

Ἡ διδασκαλία ἐγίνετο κατὰ τὰς καλυτέρας τότε μεθόδους. Τὸ δὲ ἄξιον προσοχῆς εἶναι ὅτι ἤσχοοντο οἱ μαθηταί, καθοδηγούμενοι ὑπὸ τῶν διδασκάλων, καὶ εἰς φρον-

τιστηριακὰς ἀσκήσεις, εἰς ἀναπτύξεις θεμάτων καὶ εἰς διαλέξεις πρὸς ἀλλήλους. Κατὰ πᾶν δὲ Σάββατον ἐγίνοντο ἐλευθεραὶ συζητήσεις καὶ λύσεις ἀποριῶν, καὶ ὅς ἀνεπτύσσοντο ἡ πρωτοδουλία, ἡ ἐτοιμότης καὶ ἡ κρίσις τῶν μαθητῶν. Ἐπὶ πλέον ἐνεθαρρύνοντο οἱ μαθηταί εἰς συγγραφὴν δοκιμῶν ἐπιστημονικῶν. Κατεβάλλετο δὲ συνεχῆς προσπάθεια ὥστε οἱ διδάσκαλοι νὰ παρέχουν «ισοπάλως καὶ ἰσοσταθμῶς, ὁσῶς καὶ ἀνεπιλήπτως κοινὴν τὴν διδασκαλίαν» εἰς ὅλους τοὺς μαθητάς (συγγίλιον 1691), καὶ ἀποφεύγουν ἐπιμελῶς τὴν εἰς ὀρισμένον κύκλον μαθητῶν ἰδιαιτέραν διδασκαλίαν. Ὁ χρόνος τῆς φοιτήσεως δὲν εἶναι ἀκριβῶς γνωστός. Πάντως δὲν ἦτο μικρότερος τῶν πέντε ἐτῶν, ἀλλ' οὔτε καὶ μακρότερος τῶν δέκα.

Ἡ Σχολὴ ἐπεχορηγεῖτο ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας καὶ πολλὸν εὐσεδῶν καὶ φιλομούσων Ἑλλήνων. Ὡςτὺς ἀπὸ συγγίλιον τοῦ 1691 πληροφοροῦμεθα ὅτι διατίθεντο ἐτησίως ὑπὲρ αὐτῆς γρόσια 350 ἀπὸ τὰ «ἐμβάτικια» τῆς Παναγίας τῆς Γοργοεπηκόου. Εἶναι δὲ ἐξ ἄλλου γνωστὸν ὅτι ἀπὸ τοῦ Κορυδαλλέως καὶ ἐντεθεν διατίθεντο ὁμοίως τὰ εἰσοδήματα μὲς τῶν ἐν Κοντοσκαλίῳ Ἐκκλησιῶν. Ἀπὸ τοῦ 1748 παρείχοντο ἐπὶ πλέον ἐκ μὲν τοῦ Ἱ. Ν. ἁγ. Νικολάου γρόσι, 600, ἐκ δὲ τοῦ Ἱ. Ν. τῆς Θεοτόκου συνοικίας Βελιγραδίου γρόσι, 150 καὶ ἐξ ἄλλων ἐκκλησιῶν ἄλλαι εἰσφοραί. Ἀπὸ δὲ τοῦ 1777 παρείχοντο ἐτησίως ἀξιόλογος ἐπιχορηγήσεις παρὰ πάντων τῶν ἀρχιερέων. Μεταξὺ τῶν ἄλλων δωρητῶν αὐτῆς σπουδαῖος ὑπῆρξεν ὁ ἐκ Καστορίας Μανουλάκης, ὁ καταβάλλων ἀνελλιπῶς τὸν μισθὸν ἐνὸς διδασκάλου καὶ προκοδοῦσας τὴν Σχολὴν μὲ ὁμολογίαν ἀξιολόγου χρηματικοῦ ποσού, καὶ ὁ Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάτος, ὁ καταθέσας κεφάλαιον 2500 γρόσια ἵνα οἱ τόκοι αὐτῶν κατανέμονται ἀνὰ 200 ἀσπρα μηνιαίως εἰς τοὺς πτωχοτέρους ἀλλὰ σαιμνοτέρους καὶ εὐφρεστερότερους τῶν μαθητῶν.

Ἡ Σχολὴ, παρὰ τὰς ἐκάστοτε παρουσιαζομένας δυσχερείας, κατώρθωσε κατὰ τὸ μακρὸν διάστημα τῆς δουλείας νὰ ἀναδείξῃ ἐξόχως διὰ τὴν ἀρετὴν καὶ παιδείαν ἄνδρας, οἵτινες διεκρίθησαν ὡς συγγραφεῖς, κατέλαβον τὰ ὄψιστα εἰς τὴν Ἐκκλησίαν καὶ τὴν Πύλιν ἀξιώματα καὶ ποικιλοτρόπως ὠφέλησαν τὸ δουλεῖον Ἑθνος. Ἀνδρας τῶν ὁποίων ἀγνοεῖ τις, τί μᾶλλον νὰ θαυμάσῃ, τὴν φιλοπατρίαν εἰς τοιοῦτους χαλεποὺς χρόνους, ἢ τὴν μεγίστην ἱκανότητα,

τὴν ὁποίαν ἀνέπτυξαν, καὶ ἑαυτοὺς τιμῶντες καὶ τὸ ἔθνος αὐτῶν κατὰ διαφόρους περιστάσεις ἀνυπολόγιστον δεινῶν ἀπαλλάξαντες. Κάτοχοι τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσας εἰς τὸν ἀνώτατον βαθμὸν, εἰδήμονες τῶν κυριωτέρων Εὐρωπαϊκῶν καὶ Ἀσιατικῶν γλωσσῶν, κάτοχοι τῆς φιλοσοφίας καὶ τῶν ἐπιστημῶν κατέλειπον διάφορα συγγράμματα, εἰς τὰ ὁποῖα δὲν διαλαμβάνει μόνον ἡ μάθησις, ἀλλὰ καὶ ἡ φιλοπατρία, ἡ εὐσέβεια, ἡ ἀρετή. Αὐτοὶ δὲ ἔδρυσαν εἰς πολλὰ μέρη ἀξιόλογα σχολεῖα καὶ μεταλαμβάνουσιν τὸ φῶς τῆς πίστεως καὶ μορφώσεως εἰς ὁμοεθνεῖς καὶ ἄλλοεθνεῖς, ἀναδείξαντες οὕτω τὴν Μεγάλην τοῦ Γένους Σχολὴν ἐκδιέλαμπρον φάρον τῆς Ἀνατολῆς.

ΑΘΩΝΙΑΣ

Πολλὰ ἀμφισβητήσεις ἠγγέρθησαν περὶ τοῦ ἂν ἐκαλλιεργήθησαν ὅσον ἔπρεπε τὰ γράμματα εἰς τὸ "Αγ. "Ορος. Πολλοὶ ἀπὸ τοῦ ἀσχολληθέντος μετὰ τὴν ἱστορίαν τοῦ "Αγ. "Ορους γράφουν ὅτι ἐλειτουργοῦν ἀμέσως μετὰ τὴν ἄλυσιν ὀλίγα σχολεῖα, μορφώσαντα ἀρκετοὺς μοναχοὺς. Πάντως τὸ ἀληθές καὶ ἀναμφισβήτητον εἶναι ὅτι ἀπὸ τῆς ἀλώσεως καὶ ἐντεσθεν κατέφευγον εἰς τὸ "Αγ. "Ορος εὐσεβεῖς λόγιοι, διὰ τὴν ἀποφυγὴν τὴν τυραννίαν τῶν Τούρκων καὶ διὰ τὴν ἐπιδοθεὶν ἡσύχως εἰς μελέτας καὶ συγγραφάς. Φαίνεται δὲ ὅτι οἱ λόγιοι αὐτοὶ συνεκέντρωνον μερικὸς φιλομαθεῖς μοναχοὺς, τοὺς ὁποῖους καὶ ἐδίδασκον. Τοιοῦτοι λόγιοι διδάσκαλοι ἐμόρφωσαν τοὺς εἰς τὸ "Αγ. "Ορος καταλθόντας Ἰδῆρας καὶ Σέρβους μοναχοὺς, καὶ συνετέλεσαν εἰς τὸ νὰ ἀναδειχθοῦν αἱ μοναὶ Ἰδῆρων καὶ Χιλιανδαρίου ἐξαίρετοι πνευματικαὶ ἐστίαι. Οἱ οὕτω δὲ μορφωθέντες ἄλλοεθνεῖς μοναχοὶ μετέφρασαν εἰς τὰς γλώσσας τῶν ἑλληνικῶν συγγράμματα λειτουργικοῦ, θρησκευτικοῦ καὶ ἠθικοῦ περιεχομένου.

Εἶναι ἐξ ἄλλου γνωστὸν ὅτι ὁ εὐσεβὴς καὶ δραστήριος μοναχὸς Ἀγάπιος Λάνδος ἐκάλεε τοὺς μοναχοὺς εἰς τὸ καλλίον του, τοὺς ἐδίδασκε καὶ τοὺς παρεκίνηε νὰ διδάσκουν τοὺς Ἑλληνόπαιδας τὰ ἱερὰ γράμματα, ὁσάκις δι' ἐράνους ἐξήρχοντο εἰς τὰς πόλεις καὶ τὰς κώμας. Πάντως μίαν στοιχειώδη ἂν μὴ καὶ κάπως εὐρύτεραν μόρφωσιν ἀπέκρινον οἱ μοναχοί, διότι ὡς ἐκ τῆς ζωῆς τῶν εἰς τὰς μονὰς ἦσαν ὑποχρεωμένοι νὰ ἀναγινώσκουν ὅχι μόνον τὰς πολλὰς ἀκολουθίας, ἀλλὰ καὶ Πατέρας τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἄλλα θρησκευτικὰ βιβλία. Ἐξ

ἐπιστολῆς δὲ τὴν ὁποίαν ὁ διδάσκαλος τῆς Σχολῆς Πάτριος Μακάριος ἔγραψε τῇ 1730 πρὸς τοὺς ἐν "Αγ. "Ορει, πληροφοροῦμεθα ὅτι ἀρκετοὶ φιλομαθεῖς μοναχοὶ ἀπῆρχοντο εἰς ἄλλας πόλεις πρὸς σπουδὴν. Ἀλλὰ πρὸ τῆς ἐποχῆς καθ' ἣν ἐγράφη ἡ ἐπιστολὴ αὐτῇ φαίνεται ὅτι ὑπῆρχε κάποια σχολὴ εἰς "Αγ. "Ορος, διότι ὁ Τούρκος περιηγητὴς Κατζί-Κάλφας, ὁ περιηγηθεὶς τὴν Μακεδονίαν καὶ ἀποθανὼν τῇ 1658 ἀναφέρει εἰς τὴν Γεωγραφίαν του τὴν ὑπαρξὴν Σχολὴν εἰς "Αθῶνα. Κατὰ δὲ τὸ 1710 ἀναφέρονται ὡς διδάσκαλοι Σχολῆς ἐν "Αθῶ Ἰωσήφ ὁ Βατοπεδινὸς καὶ ὁ Κύριλλος. Μέχρι τοῦ 1749 ὁ μοναχὸς Νεόφυτος Κανσοκαλυβίτης, ὁ σπουδάζας προηγουμένως εἰς Κων/πολιν καὶ Πάτριον καὶ Ἰωάννινα, ἐδίδασκεν εἰς τὴν σκῆτην τοῦ ὀλίγου τινὸς μοναχοῦ.

Μεσοῦντος τοῦ ΙΗ' αἰῶνος, τῇ ἐντόνῳ προτροπῇ τῆς Μ. Ἐκκλησίας, καὶ μάλιστα τοῦ τότε Πατριάρχου Κυρίλλου τοῦ Ε', ἀνιγέρθη πλησίον τῆς Μονῆς Βατοπεδίου, ἐπὶ θαυμασίῳ καταρτύῳ παραλίῳ λόφου, μεγαλοπρεπὴς Σχολή, τῆς ὁποίας πρῶτος διευθυντὴς διορίσθη ὁ Νεόφυτος Κανσοκαλυβίτης ὁ «plenissimus et eruditissimus commentarius». Ἡ Σχολὴ ἔγινε γνωστὴ ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἀθωνιάς Ἀκαδημία. Ἀπὸ συγκρίλλον τοῦ Κυρίλλου τοῦ Ε' τῇ 1753 ἐξάγεται ὅτι ἡ Σχολὴ ἦτο «φροντιστήριον ἑλληνικῶν μαθημάτων, παιδείας τε καὶ διδασκαλίας παντοδαπῆς ἐν τε λογικαῖς, φιλοσοφικαῖς τε καὶ θεολογικαῖς ἐπιστήμαις. Εἰς αὐτὴν εἶχον τὸ δικαίωμα νὰ φοιτοῦν ὅχι μόνον οἱ τῆς μονῆς Βατοπεδίου ἀλλὰ καὶ ὅσοι ἄλλοι ἤθελον λαῖκοί ἢ κληρικοί, ἐκ τοῦ "Αγ. "Ορους ἢ καὶ ἐξ ἄλλων μερῶν.

Κατὰ τὸ ἔτος 1753 ὁ Κύριλλος Ε' ἔστειλεν ὡς διευθυντὴν τῆς Σχολῆς τὸν πολὺν Εὐγένιον Βούλγαριν, μὲ τὸν ὑπέρογκον διὰ τὴν ἐποχὴν ἐκαίνην ἐτήσιον μισθὸν τῶν 1000 γροσίων, καὶ ὡς διδάσκαλον τὸν Κυπριανόν, τὸν μετὰ ταῦτα πατριάρχην Ἀλεξανδρείας. Μαζὶ μὲ αὐτοὺς ἐδίδασκον ὁ Νεόφυτος Κανσοκαλυβίτης καὶ ὁ Παναγιώτης Παλαμᾶς, ὁ μετὰ ταῦτα ἱερωτὴς τῆς Παλαμιάδας Σχολῆς τοῦ Μεσολογγίου. Ἐπὶ τῆς διευθύνσεως τοῦ Βουλγάρεως ἡ Σχολὴ εἶδεν ἡμέρας δόξης. Οἱ μαθηταὶ τῆς ὑπερέβησαν τοὺς 150. Διηρέθη εἰς δύο τμήματα, τὸ κατώτερον καὶ ἀνωτέρον, ἕκαστον τῶν ὁποίων περιελάμβανε τέσσαρας τάξεις, καὶ εἶχεν ἴδιον κύκλον μαθημάτων, στοιχειωδῶν τὸ πρῶτον, ἀνωτέρων τὸ δεύτερον. Ὁ Σέργιος ὁ Μακρᾶτος ὠνόμασεν αὐτὴν

«μεῖζον τι Ἀκαδημίας ἢ Λυκείου», ὁ δὲ Κοραῖς «εἶδος Πανεπιστημίου». Ὁ Meyer ἐθελοκρίνατο ὅτι κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν ὁ Ἀθῶς ὑπῆρξεν ἡ κορωνίς τῆς πνευματικῆς κινήσεως τοῦ Ἑλλ. Γένους, διότι ἐν αὐτῷ ἐδιδάσκοντο Ἑλληνικά, Λατινικά, κλαστικοὶ συγγραφεῖς, ὁ Locke, ὁ Leibniz ὁ Christian Wolff καὶ ἄλλοι. Ἐκτὸς ὅμως τῶν μαθημάτων αὐτῶν ἐδίδασκεν ὁ Βούλγαρις Λογικὴν, Μεταφυσικὴν, Γεωμετρίαν, τὸ περὶ τοῦ συστήματος τοῦ παντός καὶ ἄλλα.

Ἄλλ' ἡ Σχολὴ ἐπολεμήθη φανερώς καὶ κρυφίως ὑπὸ τῶν ἀντιφρονούντων καὶ ὑπενομιεῦθη ὑπὸ τῶν μαθητῶν, διαιρεθέντων, τῇ ὑποκινήσει τῶν ἔξω, εἰς πατρίδας ἀλληλομαχομένας. Λόγω τοῦ πολέμου αὐτοῦ ὁ Βούλγαρις ἐγκατέλειπε τὴν Σχολὴν τῷ 1758, ἀφ' οὗ πρῶτον ἔγραψεν ἀπολογία πρὸς τὸν ἐν Ἀγ. Ὅρει ἐφηγουμένον τότε Κύριλλον, ἐν τῇ ὁποίᾳ μὲ τὰ μελανώτερα χρώματα διεξετραγώδεις τὴν ἀθλιότητα εἰς τὴν ὁποίαν εἶχε καταπέσει ἡ Σχολή. Τὸν Βούλγαριν διεδέχθη εἰς τὴν διευθύνσιν τῆς Σχολῆς διὰ μικρὸν διάστημα Ἀθανάσιος ὁ Πάριος, ἀνὴρ σοφώτατος, λίαν ἐργατικὸς καὶ φιλόανθρωπος, συγγραφεὺς καὶ ρήτωρ, διευθυντὴς ἀκολούθως τῆς Σχολῆς Χίου. Αὐτὸν μετὰ ἐν ἔτος διεδέχθη, ὑπὸ τοῦ Πατριαρχείου ἀποσταλεῖς, ὁ ἐκ Μετσόβου, ἐξαιρέτου μορφώσεως ἀνὴρ, Νικόλαος Τζερεζούλης (1759-1761). Μετ' αὐτὸν ἐδίδασκεν ἐν τῇ Σχολῇ Χριστόφορος ὁ Προδρομίδης, ὁ ἐκ Φουρνᾶ Ἀγράφων ἱερομόναχος Κύριλλος, ὁ διὰ τὴν ἀρετὴν καὶ σύνεσιν αὐτοῦ ὁρισθεὶς κοινὸς πνευματικὸς τοῦ Ἀγ. Ὅρους, ὁ πολὺς Σέργιος Μακραιός, ὁ Κυπριανός, ὁ Γρηγόριος καὶ ἄλλοι τινὲς ἀριστεῖς διδάσκαλοι. Δυστυχῶς ὅμως ἡ Σχολὴ δὲν κατέστη δυνατὸν νὰ ζήσῃ ἐπὶ πολὺ. Τῷ 1783 φαίνεται ὅτι ἐλειτούργει ἀκόμη, διότι ὁ Σέργιος Μακραιὸς ἀπηθύνεν ἐκ Κων. πόλεως ἐπιστολὴν «τοῖς λογικωτάτοις διδασκάλοις τῆς ἐν τῷ Ἀγ. Ὁρει Σχολῆς». Πάντως δὲν εἶχεν ἐπὶ πολὺ προχωρήσει ὁ 10' αἰὼν, ὅτε ἡ Σχολὴ ἐγκατελείφθη ἑντελῶς καί, τοῦ χρόνου προϋόντος, μετεβλήθη εἰς ἐρείπια, διατραγωδῶντα θλιβερώς τὸ φθοροποιὸν ἔργον τῆς εὐτελοῦς ἀνθρωπίνης ἀντιζηλίας.

Διὰ τὴν συντήρησιν τῆς Σχολῆς ἐμερίμνησεν ἡ Μ. Ἐκκλησία. Οὕτως ἀπ' ἀρχῆς

διέθεσε τὰ ἐκ τῆς Ἐπισκοπῆς Ἱερισσοῦ καὶ Ἀγ. Ὅρους δικαιοῦματά της, ἀνερχόμενα εἰς 24.000 ἀσπρα. Συνέστησεν εἰς τὰ Πατριαρχεῖα ἐπιτροπὴν ἀπὸ ἀρχιερεῖς καὶ λαϊκοὺς πρὸς διενέργειαν ἐράνων. Διέταξε καὶ ἀνηρτήθησαν κυτὰ εἰσφορῶν εἰς τοὺς Ναοὺς τῆς Κων. πόλεως. Τῷ 1782 ὤρισε νέαν εἰσφοράν, τὸ ποσὸν τῶν 250 γρ. Τῷ 1800 ἔστειλεν εἰς Ἀγ. Ὅρος ἑξαρχον τὸν ἐπίσκοπον Σταγῶν Παῖσιον διὰ τὴν ἐξεύρεσιν πόρων ὑπὲρ τῆς φθινοῦσης Σχολῆς. Ὁ πατριαρχικὸς ἑξαρχος συνέλεξε ὑπὲρ τὰς 4.000 γρόσια ἀπὸ εἰσφορὰς κυρίως τῶν πτωχοτάτων Σκητιωτῶν καὶ τῶν ἀπογειροδωτῶν Καλλιωτῶν. Τῷ 1805 ὁ Εὐγένιος Βούλγαρις κατέλιπε διὰ διαθήκης του 1000 ρούβλια ὑπὲρ τῆς Σχολῆς. Τῷ 1809 ὁ Ζῶης Καπλάνης κατέθηκεν ἐν Μόσχᾳ 5.000 ρούβλια ὑπὲρ αὐτῆς. Καὶ ἄλλοι κληρικοὶ καὶ λαϊκοὶ ἄλλας εἰσφορὰς προσέφεραν.

Φθινοῦσης τῆς Ἀθ. Ἀκαδημίας συνεστήθη τῷ 1784 ὑποτυπώδης τις Σχολὴ εἰς Καρυάς. Ἄλλ' ἡ Ἐκκλησία, ἐνδιαφερομένη διὰ τὴν κατὰ τὸ δυνατόν ἱκανοποιητικὴν μόρφωσιν τῶν μοναχῶν, συνέστησεν ἑκμίσθως τὴν ἰδρυσιν πραγματικῆς Σχολῆς καὶ πρὸς ἐξαναγκασιμὸν ἀπηγόρευσε τὴν χειροτονίαν ἀπαιδευτῶν μοναχῶν εἰς τὸν βαθμὸν τοῦ διακόνου καὶ τοῦ πρεσβυτέρου. Ἡ Ἱερὰ Κοινότης, τῇ ὁμοθυμῇ συγκαταθέσει τῶν Μονῶν, ἐνῆργησε καὶ ἀνυποδομήθη κατάλληλον κτίριον τῷ 1844, ἀνοήθην τῆς θύρας τοῦ ὁποίου ἐνετειχίσθη μαρμαρινὴ πλάξ μὲ τὴν ἐπιγραφήν: «Κεντρικὴ Ἀθωνιάς Σχολή, 1844. Δράξασθε παιδείας, ὅτι σοφίας οὐ κατισχύσει ποτὲ κακία». Νέοι δωρηταὶ προσέδωκαν εἰς νέας πρὸς τὴν ἀρειστέστατον Σχολὴν δωρεάς, ἐν οἷς καὶ ἀνώνυμοι τις, ὅστις ἐδωρήσε τὸ σεβαστὸν ποσὸν τῶν 50.000 γροσίων. Ἡ Σχολή, παρὰ τὰς ἐκάστοτε ἀναφυόμενας δυσχερείας καὶ ἀντιδράσεις, ἐλειτούργησε μέχρι τοῦ 1816 σχεδὸν κανονικῶς. Μολοντόν δὲ περισσότερα θὰ ἡδύνατο νὰ συνεισφέρει τὸ Ἀγ. Ὅρος εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς παιδείας ἐν αὐτῇ καὶ ἐκτὸς αὐτοῦ, ἐν τούτοις καὶ ὅσα κατῴρθωσε δὲν εἶναι μικρᾶς ἀξίας διὰ τὸ Ἀγ. Ὅρος καὶ διὰ τὸ ἔθνος.

Ι. ΚΑΣΣΙΑΝΟΣ

(Συνεχίζεται)

ΑΠΟ ΤΗΝ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΝ ΤΩΝ ΘΕΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

Αί ἔρευναι περὶ τῶν ἀρχῶν, τῶν ὁρίων καὶ τῶν ἀντικειμένων τῶν ἐπὶ μέρους ἐπιστημῶν, ἀποτελοῦν τὸ κοινὸν φῶμα τῶν ἐπιστημονικῶν ἐκζητήσεων, ἀλλὰ καὶ τὸ ἀπαραίτητον συμπλήρωμα αὐτῶν πρὸς ὁλοκλήρωσιν τῆς ἐπιστημονικῆς γνώσεως.

Κάθε ἐπὶ μέρους ἐπιστήμη ἔχει ἴδιον ἀντικείμενον τὸ ὁποῖον ἐρευνᾷ, ἀλλὰ καὶ ἰδίαν μέθοδον διὰ τῆς ὁποίας ἐπιδιώκει τὴν συνεχῆ ἐπαύξησιν τῆς γνώσεως τοῦ ἀντικειμένου της. Δὲν εἶναι ἀρκετὴ ἡ ἐκλογὴ ἑνὸς ἀντικειμένου ἐκ τοῦ ὅλου ἐπιστήμης, διὰ νὰ λάβῃ γένεσιν μία ἐπιστήμη. Ἀπαιτεῖται καὶ ἡ ἐξεύρεσις τῆς μεθόδου, ἡ ὁποία ἀρμόζει διὰ τὴν ἔρευναν τοῦ ἀντικειμένου αὐτοῦ. Συνήθως δὲν εἶναι ταυτόχρονος ἡ ἐκλογὴ ἀντικειμένου καὶ μεθόδου, ἀλλὰ μεσολαβεῖ, κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον, μακρὸν χρονικὸν διάστημα, αἰῶνων πολλάκις. Κατὰ τὸ μακρὸν αὐτὸ χρονικὸν διάστημα ἡ φιλοσοφία μεριμνᾷ διὰ τὴν πρώτην γνωριμίαν μετὰ τὸ ἀντικείμενον, μέχρις ὅτου ἀνακαλυφθῇ ἡ προσήκουσα μέθοδος δι' ἐκάστην ἐπιστήμην.

Εἰς τὰς φυσικὰς ἐπιστήμας μόλις τὸν 13ον αἰῶνα εἰσηγείται ὁ μοναχὸς Roger Bacon τὴν ἀρμόζουσαν δι' αὐτὰς μέθοδον, δηλ. τὴν παρατήρησιν καὶ τὸ πείραμα⁽¹⁾. Ἡ μέχρι τότε χρησιμοποιουμένη μέθοδος ἦτο ἡ τοῦ Ἀριστοτέλους, ὅστις ἐπεχείρει νὰ λύσῃ τὰ προβλήματα τῆς φυσικῆς διὰ μόνης τῆς νοήσεως. Ἡ χειραφέτης ὁμῶς τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν ἀπὸ τῆς φιλοσοφίας ἐπετεύχθη ὑπὸ τῶν Descartes, τοῦ Newton καὶ πλήρως ὑπὸ τοῦ R. Boyle, ἰδρυτοῦ τῆς ἀναλυτικῆς χημείας, ὁ ὁποῖος

ἐτόνισεν ἰδιαίτερος τὴν ἀξίαν τοῦ πειράματος εἰς τὴν ἐπιστήμην⁽²⁾.

Τὰ μαθηματικά καὶ αἱ φυσικαὶ ἐπιστήμαι λαμβάνουν ὑπόστασιν ἀπὸ τῆς στιγμῆς, κατὰ τὴν ὁποίαν διαπιστώνει ὁ ἐρευνητής, ὅτι τὰ γεωμετρικὰ μεγέθη ἢ τὰ ἀριθμητικὰ ποσὰ ἢ τὰ φυσικὰ φαινόμενα ἐξαρτῶνται ἀπ' ἀλλήλων, κατὰ τρόπον σταθερόν. Αἱ σταθεραὶ αὗται ἀλληλεξαρτήσεις λέγονται νόμοι τῆς φύσεως. Ὁ νόμος μᾶς ἐπιστήμης ἀποτελεῖ τὸ κύτταρον, δηλαδή τὸ ἐλάχιστον στοιχεῖον τοῦ ὅλου οργανισμού της. Ἡ ἀνάπτυξις τῆς ἐπιστήμης συνίσταται εἰς τὴν ἐπαύξησιν τῶν κυττάρων της, δηλαδή τῶν νόμων της, οἱ ὁποῖοι δὲν εἶναι ἀνεξάρτητοι ἀπ' ἀλλήλων, ἀλλ' ἀποτελοῦν ὀργανικὸν ὅλον⁽³⁾.

Ἡ ἀνακάλυψις τῶν νόμων τῆς φύσεως παρέσχε εἰς τὸν ἄνθρωπον τὸ ἐρῶδιον νὰ ἐπιτυγχάνῃ ἐν πολλοῖς τὴν πρόβλεψιν φαινομένων, ἀλλὰ καὶ νὰ ἀμύνεται ἐκ τῶν ἐπικειμένων κινδύνων (ψυχικῶν καὶ σωματικῶν). Ἐὰν τὰ φαινόμενα δὲν ὑπέκειντο εἰς ἀλληλεξάρτησιν, ὅπου καὶ ὁ νόμος δὲν θὰ ἐκυριόρχει εἰς τὴν φύσιν, οἱ κίνδυνοι θὰ ἦσαν ἀναπόφευκτοι, ἡ δὲ ἐπιδιώξις σκοποῦ θὰ ἀπετελεῖ χαρακτηριστικὸν παρὰφροσύνης. Κατὰ δὲ τὸν καθηγητὴν Δ. Αἰγινίτην «τὸ αἰώνιον θαῦμα εἶναι, ὅτι δὲν συμβαίνουν ἀπαύστως θαύματα. Ἐὰν ὁ κόσμος ἐκυβερνᾶτο ὑπὸ τῆς ἰδιοτροπίας, τί θὰ μᾶς ἐδείκνυνεν ὅτι δὲν διέπεται ὑπὸ τῆς τύχης;»⁽⁴⁾.

(2) Κ. Ζέγγελη: Ἀπὸ τὴν ζωὴν καὶ τὴν φύσιν, Ἀθήναι 1931, σ. 39.

(3) Π. βλ. σχετικῶς ἄρθρον: Ἡ ἔκτασις τοῦ κύρους τῶν ἐπιστημονικῶν προτάσεων, «Ἀκτίνας» 1942, σ. 57.

(4) Δ. Αἰγινίτης: Λόγος κατὰ τὴν πανηγυρικὴν συνεδρίαν τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, 26 Δεκεμ. 1929, σ. 26.

(1) Κ. Matthews: British Philosophers, London, 1943 p. 13.

Οὗτο π. χ. ἡ εἰκὼν, τὴν ὁποίαν ἡ φυσικὴ ἐπιστήμη μᾶς παρῆγε μέχρι πρό τινο, βάσιν εἶχε τὴν διαστολὴν τῶν δυο ὄντο-
τήτων τοῦ χώρου καὶ τοῦ χρόνου, αἱ ὁποί-
αι ἐξελαιδύοντο ὡς οὐδὲν κοινὸν ἔχον-
σαι. Κατὰ τὴν κλασσικὴν μηχανικὴν ὁ χρό-
νος ἔχει μίαν μόνον διάστασιν. Εἰς αὐτὴν
ἔχει ἀπὸλυτον ἰσχύν ἡ διακρίσις τοῦ πα-
ρελθόντος καὶ τοῦ μέλλοντος, τὰ ὁποῖα χω-
ρεῖται τὸ κατὰ μίαν διεύθυνσιν συνεχῶς τρέ-
χον παρόν. Ἀντιθέτως ὁ χώρος ἔχει τρεῖς
διαστάσεις. Ἐνα χρονικὸν διάστημα εἶναι
πάντοτε τὸ αὐτὸ δι' οἰονδήποτε παρατηρη-
τὴν καὶ ὑπὸ οἰαδήποτε συνθήκας παρατη-
ρήσεως. Ἡ νέα ὁμως μηχανικὴ μᾶς παρέ-
χει τὴν ἔννοιαν τοῦ «τοπικοῦ χρόνου».

Ἰδοὺ μία ἀπὸ τὰς πολυκρότους νεωτέ-
ρας ἀνακαλύψεις ἀλληλεξαρτήσεων τῶν
περὶ ἡμᾶς φαινομένων, ἡ σχέση τοῦ
χώρου καὶ χρόνου. Αἱ τρεῖς δια-
στάσεις τοῦ χώρου καὶ ἡ μία τοῦ χρόνου
εἶναι τέσσαρες συντεταγμέναι μὲς ἔννοι-
ας τοῦ χωροχρόνου ἢ τοῦ χρονω-
χώρου. Ἡ θεωρία αὕτη προπαρεσκευά-
σθη ὑπὸ τοῦ ὀλλανδοῦ φυσικοῦ Lorentz,
ἀνεπτύχθη εἰς πλήρη θεωρίαν ὑπὸ τοῦ
Einstein καὶ βραδύτερον ἔλαβε τὴν μαθη-
ματικὴν αὐτῆς μορφήν ὑπὸ τοῦ μαθηματι-
κοῦ Minkowski. Ὁ χώρος λοιπὸν ἐξα-
τάται ἐκ τοῦ χρόνου καὶ τὰνάπτειν.

ΤΑ ΟΡΙΑ ΤΗΣ ΚΑΤΑΝΟΗΣΕΩΣ

Τὴν ἀλληλεξάρτησιν χώρου καὶ χρόνου
μᾶς ὑπεχρέωσε νὰ τὴν δεχθῶμεν τὸ πείρα-
μα καὶ ὁ μαθηματικὸς λογισμὸς. Ἐν τού-
τοις ἡ ἀνθρωπίνη διάνοια εἶναι ἀνίσχυρος
νὰ τὴν διανοηθῇ, διότι δὲν ἔχει ἀνάλογον
ἐκ τῶν προτέρων ἐφόδιον. Τὴν αἰτιώδη ἐ-
ξάρτησιν τῶν φαινομένων δυνάμεθα νὰ
νοήσωμεν, διότι εἰμεθα προικημένοι με-
τὴν ἐκ τῶν προτέρων ἱκανότητα πρὸς κα-
τανόησιν αὐτῆς. Ὅσα λοιπὸν εἶδη τοιού-
των ἱκανοτήτων τῆς διανοίας ἔχομεν ἐκ
τῶν προτέρων, τόσα μόνον εἶδη σχέσεων
δυνάμεθα νὰ νοήσωμεν. Ἡ ἀπαίτησις νὰ
νοήσωμεν μίαν ἀλλήθειαν, τῆς ὁποίας ἡ δι-
αρθρωσις δὲν ἔχει ἀντίστοιχον τύπον εἰς τὰ
ὀλίγα γνωστικά στοιχεία τῆς διανοίας, ὁ-
μοιάζει μετὰ τὴν ἀπαίτησιν τοῦ αἰτιοῦ νὰ ἀ-

κούσῃ ἄχρον, ὁ ὁποῖος δὲν ἀντιστοιχεῖ εἰς
χερδὴν τοῦ δεγάνου τοῦ Corti.

Οἱ ἐρευνῆται λοιπὸν ἀνακαλύπτουν κα-
τὰ καιροὺς καὶ νέας ἐπιστημονικὰς ἀληθεί-
ας πλείστα ὅμως, ἐξ αὐτῶν, ἂν καὶ καθί-
στανται γνωσταί, παραμένουν ἀδιανό-
ητοι. Πόσον λοιπὸν ἀμαθὴς εἶναι ἐκεῖ-
νος, ὁ ὁποῖος δὲν ἀναγνωρίζει ἀληθείας ὑ-
πὲρ λόγον! Ἐάν-δε πρόκειται περὶ ἐπιστή-
μονος, οὗτος θὰ εἴ-ῃ ἡ εἰς τὸν τροπαρελ-
θόντα αἰῶνα.

ΠΩΣ ΔΙΑΜΟΡΦΟΥΝΤΑΙ Ο ΦΑΙΝΟΜΕΝΙΚΟΣ ΚΟΣΜΟΣ

Οἱ σημερινοὶ μαθηματικοὶ ἔπαισαν νὰ
ὁμιλοῦν περὶ «ἐννοίας τοῦ τριγώνου», δι-
ότι δέχονται ὅτι ἡ ἰδέα, τὴν ὁποίαν ἔχομεν
περὶ τριγώνου δὲν ἐξήχθη, καθὼς διδά-
σκει ἡ λογικὴ, ἐκ τῆς παρατηρήσεως πολ-
λῶν τριγώνων, ἐκ τῶν ὁποίων ἔγινεν ἡ λο-
γικὴ ἀφαίρεσις τῶν κοινῶν γνωσισμάτων,
διὰ τὰ διημισουργητῇ ἡ ἐξιδανικευμένη ἔν-
νοια τοῦ τριγώνου. Ἀντὶ τούτου δέχονται
ὅτι ἡ διάνοιά μας ἔχει ἐκ τῶν προτέρων
τὴν ἰδέαν τοῦ τριγώνου καὶ τὴν ἀποδίδει
εἰς ἐκεῖνα τὰ ἀντικείμενα, τὰ ὁποῖα εἶναι
δεκτικά τῆς ἰδιότητος ταύτης. Ὁ ὅρος λοι-
πὸν «ἐννοια τοῦ τριγώνου» ἀντικατεστάθη
ὑπὸ τοῦ ὅρου «ἰδέα τοῦ τριγώνου». Αἱ μα-
θηματικαὶ αὐταὶ ἰδέαι ἀνομοιάζονται ὑπὸ
τοῦ ὀλλανδοῦ μαθηματικοῦ Brouwer μα-
θηματικὰ ὄντα.

Ἐπειδὴ τὰ μαθηματικὰ ὄντα καὶ τὰ γε-
ωμετρικὰ ἀξιώματα εὗρισκονται εἰς τὴν δι-
άνοιαν ἐκ τῶν προτέρων, δύναται ὁ γεωμέ-
τρης νὰ ἐρευνήσῃ ἐκ τῶν προτέρων τὸ ἀν-
τικείμενον τῆς ἐπιστήμης του, χωρὶς νὰ
προστρέξῃ εἰς τὴν ἐμπειρίαν. Ἡ γεω-
μετρία λοιπὸν δὲν εἶναι ἐμ-
πειρικὴ ἐπιστήμη. Ὁ αἰσθητὸς
κόσμος συντελεῖ εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς γε-
ωμετρίας κατὰ τοῦτο μόνον, ὅτι παρέχει
ἀφορμὰς πρὸς ἐρευναν τῶν γεωμετρικῶν
θεμάτων, τὰ ὁποῖα ἐπιδύονται διὰ μόνης τῆς
διανοίας. Τοῦτο συνετέλεσεν ὥστε ἡ γεω-
μετρία ἀνέκαθεν νὰ θεωρῆται ὡς ὑπόδει-
γμα ἀκριβοῦς ἐπιστήμης.

Ἡ διάνοια ἔχει ἐκ τῶν προτέρων πλοῦ-
τον μαθηματικῶν νοημάτων, τὰ ὁποῖα
ἀφοῦ συνειδητοποιήσῃ ὁ μαθηματικὸς, τὰ

ἐκφράζει διὰ προτάσεων, ἐπὶ τῶν ὁποίων θεμελιούται τὸ μαθηματικὸν οἰκοδόμημα. Τὰ μαθηματικὰ νοήματα καὶ τὰ μαθηματικὰ ὄντα, ἀποτελοῦν τὴν μαθηματικὴν οὐσίαν. Τότε δὲ μόνον δικαιούμεθα νὰ εἰσαγάγωμεν εἰς τὰ ἥδη ὑπάρχοντα μαθηματικὰ σύμβολα ἓνα νέον, ὅταν πρόκειται νὰ συμβολίσωμεν δι' αὐτοῦ μαθηματικὴν οὐσίαν, εἴτε νόημα εἶναι αὕτη, εἴτε ὄν (5).

ΔΙΑ ΤΗΝ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΗΝ ΤΑΚΤΟΠΟΙΗΣΙΝ

Ἡ σχολὴ τοῦ Brouwer συνιστᾷ ἀντὶ τῆς εὐχερείας, μὲ τὴν ὁποίαν μερικοὶ εἰσάγουσιν σύμβολα, τὴν ἐπίδοσιν εἰς τὴν ἀνίχνευσιν τῆς μαθηματικῆς οὐσίας, ἐκ τῆς ὁποίας βροῖται ἡ διάνοια καὶ ἐκ τῆς ὁποίας ἐλάχιστον μόνον μέρος κατώρθωσαν οἱ μαθηματικοὶ νὰ συνειδητοποιήσουν. Ἄς στραφοῦν οὗτοι πρὸς τὰ ἔσω, ἐπιδιώκοντες νὰ διαμύσουν τὸν πλοῦτον τοῦ ἐν τῇ διανοίᾳ μαθηματικοῦ ὕλικου. Μόνον δὲ τὴν ἐκείνотε κατακτωμένην μαθηματικὴν οὐσίαν δικαιοῦνται νὰ συμβολίσουν δι' ἰδίων συμβόλων, τὰ ὁποία τότε θὰ ἐξεικονίζουσιν τὸ αὐτοτελὲς μαθηματικὸν στοιχεῖον. Μόνον τότε θὰ ἐλπίζωμεν νὰ ἐξέλθῃ νικηφόρος ἡ μαθηματικὴ ἐπιστήμη ἀπὸ τὴν μεγάλῃν αὐτὴν κρίσιν. Ἡ ὑπόδειξις αὕτη ἀποτελεῖ μίαν προσπάθειαν, διὰ νὰ ἀρθοῦν αἱ ἀντινομίαι. Παρὰ ταῦτα δὲν ἐπετεύχθη εἰσέτι ἡ τελεία ἐξομάλυνσις.

Ἡ μέθοδος αὕτη, τὴν ὁποίαν ὑποδεικνύει ὁ Brouwer, πρὸς πραγματικὴν τακτοποίησιν τῆς ἀναστατώσεως, ἡ ὁποία ἐπλήθην ἐξ ἀφορισμοῦ τοῦ νέου μαθηματικοῦ κλάδου τῆς θεωρίας τῶν συνόλων τοῦ Cantor, δὲν δύναται νὰ παράσῃ συντόμως ἀποτελέσματα. Πρέπει πρῶτον νὰ γίνῃ κατεδάρισις τῶν κτισθέντων χωρὶς θεμέλια καὶ κατόπιν νὰ ἀρχίσῃ ἐκ νέου ἡ οἰκοδομήσις τοῦ μαθηματικοῦ οἰκοδομήματος μὲ ὕλικον, τὸ ὁποῖον πρέπει νὰ ἀναζητήσωμεν εἰς τὴν διάνοιαν διὰ μαθηματικῆς, οὕτως εἰπεῖν, ἐνδοσκοπήσεως. Ἐξ αὐτοῦ φαίνεται ὅτι δὲν πρέ-

πει νὰ περιμένωμεν ἀπὸ τῆς πλευρᾶς αὐτῆς συντόμως τὴν ἀνόρθωσιν τῆς μαθηματικῆς ἐπιστήμης. Διὰ τοῦτο ὑπάρχον καὶ ἄλλαι σχολαί, αἱ ὁποῖαι ἐπιδιώκουν τὴν ἔστω τυπικὴν τακτοποίησιν τῶν ἐσωτερικῶν ἀνωμαλιῶν τῆς ἐπιστήμης αὐτῆς.

ΤΥΠΙΚΗ ΤΑΚΤΟΠΟΙΗΣΙΣ

Ὁ ὅρος «τυπικὴ τακτοποίησις» μᾶς ὑπενθυμίζει τὰς διαχειριστικὰς ἀνωμαλίας τῶν ταμείων, τὰς ὁποίας ἐπιδιώκουν νὰ συγκαλύψουν μὲ ἔκδοσιν πλαστῶν ἀποδείξεων πρὸς δικαιολογίαν τοῦ ἑλλείματος. Κατ' ἀνάλογον τρόπον καὶ εἰς τὰ μαθηματικά, σύμβολα καὶ τύποι, οἱ ὁποῖοι κακῶς ἐχρησιμοποιήθησαν χωρὶς νὰ γνωρίζωμεν ποῖον εἶναι εἰς τὴν πραγματικότητα τὸ συμβολιζόμενον, πρέπει νὰ περιβληθῶν νομιμότητα, ἔστω καὶ τυπικῇ, ἥτοι ἀρκεῖ νὰ μὴ ἔρχονται εἰς σύγκρουσιν πρὸς τὰ λοιπὰ μαθηματικὰ σύμβολα καὶ τύπους. Τὰ σύμβολα αὐτὰ ὁμοιάζουν πρὸς τοὺς πλεονάζοντας ὑπαλλήλους ἐνὸς ὀργανισμοῦ, οἱ ὁποῖοι διωροσίσθησαν, χωρὶς νὰ ὑπάρχῃ ἀνάλογος ἐργασία πρὸς τυπικὴν δὲ τακτοποίησιν ἀποδίδονται εἰς αὐτοὺς κατ' ὄνομα δικαιοδοσίαι ἐπὶ ἀνυπάρχοντων ὑπηρεσιῶν.

Ἀκριβῶς κατ' ἀνάλογον ἐπιχειροῦν μερικοὶ ἐκ τῶν σχολῶν, αἱ ὁποῖαι προσπαθοῦν νὰ ἐπαναφέρουν τὴν μαθηματικὴν ἐπιστήμην εἰς τὴν παλαιὰν τῆς δόξαν. Ἐπιχειροῦν λοιπὸν τυπικὴν τακτοποίησιν. Ἡ σπουδαιότερα τῶν σχολῶν τούτων εἶναι ἡ λεγομένη Ἀξιοματικὴ Σχολὴ τοῦ Hilbert.

Ὁ μέγας αὐτὸς μαθηματικὸς διεῖδεν, ὅτι δὲν δυνάμεθα νὰ εἰμεθα ταχεῖς ὅσον θέλωμεν, προκειμένοι νὰ ἀνακαλύψωμεν τὸ ἀπαιτούμενον μαθηματικὸν ὕλικον εἰς τὸν βυθὸν τῆς διανοίας. Διὰ τοῦτο μεταθέτει οὗτος τὸ ἀντικείμενον τῶν μαθηματικῶν ἀπὸ τὸν βυθὸν τῆς διανοίας εἰς τὴν ἐπιφάνειαν, δηλ. ἀντὶ νὰ μελετήσῃ τὸ σχῆμα καὶ τὸ μέγεθος, καθὼς τὰ ἀντιλαμβάνεται ἡ διάνοια, ὑποχρεώνει τὴν διάνοιαν νὰ τὰ νοήσῃ ὅπως αὐτὸς θὰ τὰ ὀρίσῃ. Ἐν ἄλλοις λόγοις, ἐπειδὴ ἡ διάνοια βραδύνει νὰ μᾶς δηλώσῃ ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ πῶς νοεῖ κατ' οὐσίαν μίαν ἐκάστην μαθηματικὴν ὄντοτητα καὶ τὰς ιδιότητας αὐτῶν, διὰ τοῦτο τὴν ὑποχρεώωμεν νὰ νοήσῃ αὐτάς, καθὼς ἡμεῖς θὰ τὰς

(5) Βλ. Σ. Μύλλερ-Οϊκονόμου: Αἱ τρεῖς βασικαὶ κατευθύνσεις πρὸς θεμελίωσιν τῆς Μαθηματικῆς Ἐπιστήμης, Δελτίον Ἑλλην. Μαθημ. Ἑταιρ. Τομ. ΚΑ' (1941) σ. 67-103 καὶ A. H e y t i n g: Mathematische Grundlagenforschung, 1934.

ὀρίσωμεν, ἀρκεῖ οἱ ὀρισμοὶ οἱ ὁποῖοι θὰ τεθοῦν νὰ μὴ ἀλληλοσυγκρούονται. Τότε ὁμῶς δὲν μελετῶμεν τὸ μαθηματικὸν ἀντικείμενον, δηλ. τὴν μαθηματικὴν οὐσίαν, ἀλλὰ τὸ ἀντικείμενον τὸ ὁποῖον διακαθορίζουν αἱ κατὰ σύμβασιν γινόμεναι δεκταὶ μαθηματικαὶ προτάσεις. Ὡστε κατὰ τὴν μέθοδον αὐτὴν θεωροῦμεν ὡς μαθηματικὸν ἀντικείμενον αὐτὸ τὸ ὁποῖον μᾶς παρέρχουν τὰ ἀξιώματα, τὰ ὁποῖα εἶναι συμβάσεις. Ἡ τοιοῦτοτρόπως δὲ θεμελιωμένη ἐπιστήμη λέγεται ἀξιωματικὴ ἐπιστήμη. Ἰσως ὁμῶς τότε νὰ μὴ πρέπη νὰ ὀνομασθῇ ἡ ἐπιστήμη αὐτὴ μαθηματικὴ, ἀλλ' ἐπιστήμη τοῦ λογικοῦ αὐτοῦ κατασκευάσματος.

Εἶναι πράγματι θαυμαστὸν τὸ δημιουργικὸν ἔργον τοῦ Hilbert. Ἡ ἀξία δὲ τοῦ ἔργου τούτου δὲν συνίσταται μόνον εἰς τὸ ὅτι εἶναι θαυμαστὸν, ἀλλὰ κατὰ τὸν Hilbert ἡ μέθοδος αὕτη πρὸς θεμελίωσιν τῶν μαθηματικῶν εἶναι ἡ μόνη ἀρμόζουσα εἰς τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα, διότι μόνον τότε σκεπτόμεθα ἐνσυνειδήτως. Διὰ τῆς μεθόδου αὐτῆς ἐξομάλυνεν οὗτος κατὰ πολὺ τὰ ἀκανθώδη μαθηματικὰ προβλήματα, θαυμαστὴν ὁμῶς ἐφαρμογὴν ἐπέτυχεν εἰς τὴν Γεωμετρίαν, καθὼς ἀναπτύσσει εἰς τὸ ἔργον τοῦ «Grundlagen der Geometrie».

Δὲν πρέπει νὰ ὑποθέσῃ τις ὅτι ἡ κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον θεμελίωσις τῶν μαθηματικῶν στερεῖται βάθους. Κάθε ἄλλο· ἡ ἀξιωματικὴ ἰδρυσις οἰασθῆποτε ἐπιστήμης ἀπαιτεῖ κόπους καὶ ἐμβριθεῖς ἐπιστήμονας.

Ἡ ἀξιωματικὴ θεμελίωσις δύναται νὰ ἐφαρμοσθῇ καὶ εἰς ἄλλας ἐπιστήμας, ἀρκεῖ νὰ ἐγκαταλείψωμεν τὴν οὐσίαν ἐκείνην, ἥτις ἀποτελεῖ τὸ ἀντικείμενον τῆς καὶ νὰ δεχθῶμεν ὡς τοιοῦτον τὸ νοητὸν κατασκεῦσμα, τὸ ὁποῖον θὰ προσδιορίζεται ἀπὸ ἓνα τεθέντα ὄρισμόν.

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΑ ΕΙΔΩΛΑ

Τὴν κρίσιν, λοιπόν, τὴν ὁποίαν διέρχονται τὰ μαθηματικά, διέρχονται καὶ ἄλλαι ἐπιστήμαι. Ἡ κρίσις αὕτη ἔχει τὴν αἰτίαν τῆς εἰς τὴν ἀδυναμίαν τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας. Πιστεύομεν λοιπόν εἰς τὴν ὑπαρξιν τῶν καθ' αὐτὸ ἀντικειμένων τῶν ἐπιστημῶν τούτων, ἀλλ' ἡ δυσχέρεια τῆς συνλή-

ψεως τῶν μᾶς ἀναγκάζει νὰ δημιουργῶμεν εἰδῶλα καὶ ἀπεικασματα αὐτῶν, τὰ ὁποῖα ἀναγορεύομεν ὡς ἀντικείμενά των. Τοῦτο ἀποτελεῖ τὴν οὕτως εἰλεῖν, εἰδωλολατρείαν εἰς τὰς ἐπιστήμας.

Καὶ ἡ φυσικὴ ἀνεκλήρυξεν ὡς ἀντικείμενόν της ἓνα νοητικὸν πλάσμα, ἓνα εἰδῶλον, διότι ἐδέχθη κατόπιν αὐθαίρετον ὄρισμόν. ὅτι τὰ φαινόμενα τοῦ ἀντικειμένου της (τῆς φύσεως) διέπονται μόνον ὑπὸ τοῦ νόμου τῆς αἰτιότητος. Ἐν τούτοις ἐπὶ αἰῶνας ἠγνόει ἡ κλασσικὴ φυσικὴ, ὅτι ἐμελέτα εἰδῶλον καὶ ὅτι τὸ καθ' αὐτὸ ἀντικείμενόν της εἶχε διαφύγει τὴν σύλληψίν της. Ἐκ τῆς σπουδῆς ὁμῶς τοῦ ὕλικου ἀτόμου, ὑπὸ τῆς συγχρόνου ἐπιστήμης, πρὸς συμβιβασμὸν τῶν περὶ ἀκτινοβολίας θεωριῶν, ἀνεκαλύφθη τοῦτο τὸ ἀπροσδόκητον: Ὅτι ἡ ἀρχὴ τῆς αἰτιότητος δὲν ἔχει γενικὴν ἰσχύν. Ὁ Heisenberg, ἰδρυτῆς τῆς Κβαντομηχανικῆς, ἀπέδειξεν ὅτι εἰς τὰ συστήματα τῆς ἀτομικῆς κλίμακος δὲν ἰσχύει ἡ ἀρχὴ τῆς αἰτιότητος, ἀλλ' ἡ ἀρχὴ τῆς ἀπροσδιοριστίας, δηλ. αἱ αὐταὶ ἀρχαὶ συνηθῆκα δὲν φέρουν πάντοτε τὸ αὐτὸ ἀποτέλεσμα.

Ἡ ἀρχὴ τῆς αἰτιότητος δύναται νὰ θεωρηθῇ ὅτι ἰσχύει κατὰ μέσον ὅρον εἰς τὰ συστήματα τῆς ἡμετέρας κλίμακος, δηλαδή εἰς τὰ μακροσκοπικὰ συστήματα. Οἱ φυσικοὶ νόμοι ἰσχύουν μόνον εἰς μέσας τιμὰς. Ἡ θεωρητικὴ φυσικὴ ὁμῶς δὲν εἶναι εὐκόλῳ ἀμέσως νὰ μεταβάλλῃ τὸν τρόπον τοῦ διανοεῖσθαι, μετὰ τὸν ὁποῖον ἔχει ἐπὶ αἰῶνας ἐξοικειωθῇ. Διὰ τοῦτο οἱ ἐπιστήμονες μετὰ δυσκαμψίαν συμμορφοῦνται βαθμὴδὸν πρὸς τὰς νέας ἀντιλήψεις τῆς φυσικῆς. Μερικοὶ μάλιστα ἐπιχειροῦν νὰ διασώσουν τὴν γενικότητα τοῦ νόμου τῆς αἰτιότητος, δεχόμενοι ὅτι ὁ αἰσθητὸς κόσμος εἶναι ἐκδήλωσις ἐνὸς ἄλλου κόσμου ὑπεραισθητοῦ, εἰς τὸν ὁποῖον κυριαρχεῖ πλήρης ἑτεροαρχία. Τὸ ὅτι δὲ εἰς τὴν φύσιν δὲν ἔχει γενικὴν ἰσχὴν ὁ νόμος τῆς αἰτιότητος, ὁφείλεται εἰς τὸ ἀκατόρθωτον τῆς μεταφορᾶς τῶν γενότων τοῦ ὑπεραισθητοῦ αὐτοῦ κόσμου εἰς τὸν αἰσθητὸν. Ὁ ἐπινοηθεὶς αὐτὸς κόσμος, ὁ ὑπὸ τὸν φυσικὸν κείμενος, ἀποτελεῖ τὸ εἰδῶλον τῆς φυσικῆς ἐπιστήμης, τὸ λεγόμενον φυσικὸν κοσμοεἶδῶλον.

Τὸ εἶδωλον ὅμως τῆς φυσικῆς δὲν εἶναι τὸ χαθ' αὐτὸ ἀντικείμενόν της, ὁ πραγματικὸς φυσικὸς κόσμος. Τὸ ἀντικείμενόν της εἶναι ἡ φύσις, ἣτις δὲν εἶναι δυνατόν νὰ κυβερνηθῇ μόνον ἀπὸ τὸν νόμον τῆς αἰτιότητος. Ἡ ἐσωτέρα ὕψις τῆς φύσεως κείται πέραν τῆς ἰσχύος τοῦ νόμου τούτου. Ἡ ἀδυναμία αὕτη, ἡ ὁποία καθιστᾷ ἀνίκανον τὸν νόμον τῆς αἰτιότητος νὰ κυβερνήσῃ σύμπασαν τὴν φύσιν, παρουσιάζεται εἰς τὸν μαθηματικὸν λογισμὸν ὡς μία σταθερὰ ποσότης, ἣτις λέγεται $\sigma\tau\alpha\theta\epsilon\rho\acute{\alpha}\tau\omicron\upsilon$ $P l a n c k$, δηλαδή ἡ καταστάσα περιήμους h , ἣτις λέγεται καὶ παγκοσμία σταθερὰ ἢ κβάντουμ δόσεως. Ὁ Max Planck

τακτοποιεῖ τὴν ἀναστάτωση αὐτὴν εἰς τὴν φυσικὴν ἐπιστήμην, διὰ τῆς παραδοχῆς Ἰδεώδους Πνεύματος, τὸ ὁποῖον εἶναι ὅλως ἀνεξάρτητον ἀπὸ τοὺς φυσικοὺς νόμους^(*): Ἡ ἔρευνα τῶν θεμελίων τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν ὠδήγησεν εἰς τὰς ἡμέρας μας τοὺς ἐπιστήμονας εἰς τὴν ἀναγνώρισιν, ὅτι $\chi\omega\rho\acute{\iota}\varsigma$ τὴν παραδοχὴν κυβερνωῶντος Νοῦ τὰ βεβαιὰ ἐπιστημονικὰ προβλήματα μένουσιν ἄλυτα.

Δ. Φ.

(6) M. Planck: Die Kausalität im Naturgeschehen. εἰς «Scientia» 1933 No 3.

ΑΝΑΠΛΩΤΙΚΟ

ΠΙΣΤΙΣ

Ὅν τρόπον ἐπιποθεῖ ἡ ἑλᾶφος ἐπὶ τὰς πηγὰς τῶν ὑδάτων.
οὕτως ἐπιποθεῖ ἡ ψυχὴ μου πρὸς σὲ ὁ Θεός...

Ὁ Θεός, ὁ Θεός μας.
Ὁ Θεός τοῦ σπιτιοῦ μας· ὁ δικός μας.
Ὁ Θεός «τοῦ πατρὸς καὶ τῆς μη-
[τρὸς μας]»
Τὴν παλῆά τὴν πίστιν δός' μας·
Τὴν παλῆά πίστιν, τὴν πρώτην·
Τὴν παιδιάτικὴν μας πίστιν,
(Ποῦ ἂν σκοτίστη, ἂν κλονίστη, δὲν
[ἐσβύστη])
Τ' «Ἁγίου-Γιώργη τ' Ἀναπλιώτη
—Ἐπὶ Νικαντροῦ Δεσπότη.—
Ὁ Θεός, ὁ Θεός μας·
Ὁ Θεός τοῦ πατρὸς καὶ τῆς μη-
τρὸς μας...

Μεσ' τ' ἀγνά, μικρά μας χέρια,
Καθαρά, λευκά, ἀγιοκέρια,
—Τὰ παιδάκια·
—Ἀγοράκια·
—Κοριτσάκια·
(Τοῦ καιροῦ τ' Ἀναπλιωτάκια·)
Τ' Ἀπριλιοῦ τὰ μπουμπουκάκια·
Τοῦ Μαγιοῦ τὰ λουλουδάκια·
—Τὰ παιδιάτικα χεῖλάκια—
ᾧ ψυχῇ μου, γιὰ θυμήσου·
Μ' ἓνα δάκρυ ἀνακουφίσου·
—Προσευχῆσου·
—Ψέλναμε ὕμνον τῇ ταφῇ Σου...

«Ὡς ἡ ἑλᾶφος ὑδάτων
Τὰς ἀγνάς πηγὰς ποθεῖ»
Καὶ ἡ ψυχὴ τῶν γεραμάτων
Τὴν παιδιάτικὴν τῆς πίστιν,
(Ποῦ ἂν σκοτίστη, δὲν ἐσβύστη)
Προσπαθεῖ νὰ θυμηθῇ....

ANDRÉ M. AMPÈRE

Ο Αμπέρε ανήκει στην κατηγορία των μεγάλων εκείνων σοφών που τ' όνομά τους έχει κατακτήσει την ευρύτερη δημοσιότητα. Γενικά είναι η αναγνώριση της δημιουργίας του, σ' όλο τον κόσμο γνωστό τ' όνομά του. Δεν υπάσχει, σ' όλον τον κόσμο, σίτι με κάποιαν ήλεκτρικὴν ἐγκατάσταση, πού νά μὴν ἔχη χαρακτηριζόμεν τ' όνομα αὐτό. Αὐτὴ ἄλλως τὴ παγκόσμια ἐξάπλωση εἶναι ἡ ἀποκορύφωση μιᾶς λαμπρῆς σταδιοδρομίας, πού εἶχαν ὅμως συνοδεύθῃ με σκληρὴ πάλη στὴ ζωῇ.

Ο Αμπέρε γεννήθηκε στὸ Roley-mieux, κοντὰ στὴ Λυόν, τὸ 1775 καὶ πέθανε στὴ Μασσαλία, στὰ 1836. Τὸ 1804 διωρίσθηκε καθηγητὴς τῆς Φυσικῆς καὶ τῆς Χημείας στὴν Πολυτεχνικὴ Σχολὴ τοῦ Bourg. Σὲ λίγα μόλις χρόνια τὸν βρῖσκει γενικό ἐπιθεωρητὴ τοῦ Πανεπιστημίου τῶν Παρισίων, καθηγητὴ τῆς Μαθηματικῆς Ἀναλύσεως στὸ Πολυτεχνεῖο καὶ ἀργότερα καθηγητὴ τῆς Φιλοσοφίας καὶ τῆς Φυσικῆς στὸ Collège de France. Γίνεται μέλος τῆς Ἀκαδημίας τῶν Ἐπιστημῶν τῶν Παρισίων (1814) καὶ ὕστερα ἀπὸ λίγο ἐκλέγεται ἐπίτιμο μέλος καὶ σὲ πολλὲς ἄλλες ξένες Ἀκαδημίες.

Γιὰ τὶς μελέτες του ὁ Αμπέρε πῆρε ἀφορμὴ καὶ ἀπὸ τὴν ἐκπαίδευσίν του ὅπως ἐξέρενες δύο ἄλλων μεγάλων φυσικῶν, τοῦ Volta καὶ τοῦ Oersted. Ὡς τότε, τὰ φαινόμενα τοῦ ἡλεκτρισμοῦ, τὰ στατικά καὶ τὰ δυναμικά ἦσαν μετὰξὺ τῶν ἀνάμικτα καὶ συγκεχυμένα, γιατί δὲν εἶχαν μελετηθῇ βαθύτερα. Γιὰ ὅλα αὐτὰ τὰ φαινόμενα, οἱ φυσικοὶ χρησιμοποιοῦσαν τὴν ἐκφραση «ἡλεκτρικὸ ρεῦμα» ἢ «ἡλεκτρικὴ σύγκρουσις», χωρὶς ὅμως καὶ οἱ ἴδιοι καλὰ-καλὰ νὰ μποροῦν νὰ ξεχωρίζουν τὰ φαινόμενα αὐτά.

Πρώτος ὁ Αμπέρε⁽¹⁾ κατόρθωσε νὰ μᾶς προσφέρει σαφὴ παράσταση τοῦ «ἡ-

λεκτρικοῦ ρεύματος», παράσταση πού ἰσχύει μέχρι σήμερον στὴν ἐπιστήμη, καὶ ἔτσι ἔδωσε μεγάλῃ ὠθησὴ στὴν ἐρευνα τοῦ ἡλεκτρισμοῦ.

Ἐκτὸς ὅμως ἀπ' τὶς ἐργασίες καὶ ἐφευρέσεις του αὐτές, πρῶτος ὁ Αμπέρε ἔλαβε σαφὴ χωρισμὸ καὶ διάκριση ἀνάμεσα στὴν ἡλεκτροστατική (δηλαδή στὸν κλάδο ἐκεῖνο τῆς μελέτης τοῦ ἡλεκτρισμοῦ πού ἐξετάζει τὸν ἡλεκτρισμὸ ὅταν παρμένη στάσιμος) καὶ στὴν ἡλεκτροδυναμική. Ἀκόμα μελέτησε τὶς μαγνητικὲς ἐκδηλώσεις πού ἀκολουθοῦν τὸ ἡλεκτρικὸ ρεῦμα, ὅχι μονάχα ὅταν τὸ σύρμα ἔχη εὐθύγραμμο σχῆμα, μ' ἀκόμα καὶ ὅταν ἔχουμε πολλὰ σύρματα μαζί, πού σχηματίζουν «σπείρας». (Τὸ γνωστὸ μὲ τ' όνομα «σπυλινωίδες»). Τέλος μᾶς παρουσίασε τὴ θεωρία τοῦ «μαγνητισμοῦ» καὶ τὴ θεωρία τοῦ «ἡλεκτρομαγνητισμοῦ», με τὴν ὁποία προσπάθησε νὰ ἐξηγήσῃ τὰ φαινόμενα τῆς μαγνητισσεως. Κι' οἱ ἐφαρμογές πού βγήκαν ἀπ' τὰ πειράματα αὐτὰ καὶ τὶς ἐργασίες τοῦ Αμπέρε εἶναι ἀνεπλόγιστες. Ἀρκεῖ νὰ ποῦμε ὅτι ὁ «ἡλεκτρομαγνητισμὸς» πού κατεσκεύασε ὁ Αμπέρε τυλίγοντας ἓνα μαλακὸ σίδερο με σύρμα ἀπὸ τὸ ὁποῖο περνᾷ ἡλεκτρικὸ ρεῦμα, εἶναι τὸ πῶς σημαντικὸ μέρος σ' ὁλόκληρη τὴν Τεχνικὴ πού ἀσχολεῖται με τὰ χαμηλὰ ἢ τὰ ὑψηλὰ ρεύματα, ἀπ' τὸ ἡλεκτρικὸ κουδοῦνι τοῦ σπιτοῦ μας, ὡς τὶς μεγαλύτερες ἡλεκτρικὲς σιδηροδρομικὲς μηχανές.

Ο Αμπέρε ἀκόμα ἀσχολήθηκε καὶ με τὰ ἀνώτερα Μαθηματικά καὶ ἰδιαίτερα με τὴ λύση «συστημάτων διαφορικῶν ἐξισώσεων με μερικὰς παραγώγους», με προβλήματα τοῦ «λογισμοῦ τῶν μεταβολῶν» πού ἀναφέρονται στὴ Μηχανικὴ, καὶ με διάφορα Γεωμετρικὰ θέματα. Κι' οἱ ἐργασίες του αὐτές πάνω στὸ Μαγνητισμὸ καὶ στὸν ἡλεκτρισμὸ συνέβαλαν, φυσικά, καὶ στὴν προαγωγή τῆς Χημείας.

(1) Ph. Lenard: A. Ampère München 1941 S. 205-211.

Ένας απ' τους πιο γνωστούς σημερινούς φυσικούς, ο καθηγητής Ph. Lenard, αναφέροντας τις μεγάλες έφευρέσεις του Ampère, γράφει ότι μέχρι τέλους της ζωής του είχε αισθήματα μιά και ψυχική παιδική και σημειώνει, με κάποια άπορία βέβαια, ότι παρά τις αναγνωρίσεις και τις τιμές που βρήκε, είχε τόσες περιπέτειες στη ζωή του, ώστε να μη μπορεί, μόνο με τη λογική, να εξηγηθεί ή επιγραφική που μονάχος του ζήτησε να γραφεί πάνω στον τάφο του: «Tandem felix» (Τελειωτικά, ευτυχισμένος) (2).

Η καθαρή αλήθεια είναι πως ο μεγάλος Ampère ήταν ως το τέλος της ζωής του ένας ευτυχισμένος άνθρωπος, όσο κι' αν δεν μπορούν να νοιώσουν το μυστικό της ευτυχίας του, μετά' ότ' όσες συμφορές, που πέρασε, όλοι οι βιογράφοι του! Το μυστικό της ευτυχίας του Ampère ήταν ή χριστιανική του κοσμοθεωρία και βιοθεωρία.

Τα πρώτα του χρόνια ο Ampère τα πέρασε μέσα σ' ένα πραγματικά χριστιανικό περιβάλλον, στο σπίτι του. Εκεί ή μητέρα του ανίδεψε το μικρό Άνδρέα της με τά νάματα της πίστewς. Άλλά σ' εκείνο το σπίτι ο Ampère έμαθε, μικρό παιδί ακόμα, τον πρόωγο και τραγικό θάνατο του πατέρα του. Και με πένθος στη καρδιά διάβασε στη διαθήκη του τις παρακάτω γραμμές: «Γιά να ευτυχίσετε περισσότερο απ' τον πατέρα σας, πρέπει νάχετε πάντα μπροστά σας το φόβο του Θεού. Αυτή ή παρουσία του Θεού δίνει την αγνότητα στην ψυχή και τη δικαιοσύνη».

Όταν ο Ampère δημιούργησε δική του οικογένεια έχρειάσθηκε να παλαίηη σκληρά για να την συντηρήσει. Μά το σκληρότερο ήταν, πως γρήγορα έχασε τη γυναίκα του, και μόνος του πέρασε μιά μεγάλη μόρα στη ζωή του. Πιο σημαντικά είναι δυό χρόνια (1814-1816) δυστυχίας, που ναι συνάμα δυό χρόνια πνευματικής πάλης. Μέσα στην ψυχή του το ψέμμα, ή απιστία αγωνίζονται να πνίξουν την χριστιανική Πίστη. Δίνει μάχη ο ορθολογισμός της εποχής του, για να ξεθρονιάσει το Θεό

απ' την καρδιά του. Το περιβάλλον εκείνης της εποχής τον σπρώχνει στον κρημό. Τη νεότη την ο Ampère την πέρασε σ' εποχή, που το πνεύμα των άρνητων—έγκυκλοπαιδιστών, Βολταίρων και ορθολογιστών κυριαρχεί—στην πνευματική ατμόσφαιρα της Γαλλίας. Κόμα αδέας (ή «θεϊσμού») απλώνεται γύρω του. Οι εκκλησίες του θείου Λόγου γκρεμίζονται και στη θέση τους χτίζονται θησιαστήρια του «όρθου» λόγου! Ο Ampère έχει λοιπόν να κάνει μεγάλο αγώνα. Ο διαταγμός, ή αμφιβολία, σαν σκορπιός δαγκώνουν την ψυχή του. Απ' τώλλο μέρος έχει και τις καθημερινές δυστυχίες. Ο δεύτερος γάμος του απέτυχε—ή γυναίκα του τον παράτησε μ' έναν έλεινó τρόπο. Ο δυστυχισμένος Ampère δεν σκέπτεται τίποτ' άλλο, παρά το θάνατο! Σ' ένα γράμμα του, της 2 Ιουνίου 1815, έγραφε: «Άν αυτά είναι αλήθεια... πόσο δυστυχισμένος είμαι. Άν όμως είχα κρατήσει άκέρειες τις παλιές μου ιδέες και πεποιθήσεις, δεν θαόμιωνα ριγμένος στο βάραθρο αυτός» (3).

Μέσα στη μεγάλη του αυτή ψυχική αγωνία, ξαναφωνάζει τη Θρησκεία. Άς ακούσουμε καλύτερα την ίδια τη φωνή του, ανάμεσα από ένα γράμμα πουστειλε κείνη την εποχή στο φίλο του Julien Bredin, διάσημο φυσικόλογο και πρόεδρο της Άκαδημίας των Έπιστημών της Lyon: «Προσεύχου για μένα, ζήτησε για μένα τη δύναμη να προσευχηθώ, του γράφει. Ριγμένος σέ μαύρα σκοτιάδια, τώρα που ή πίστη τρεμοσβύνει μέσα τον, παρακαλεί το φίλο του: «Άγαπητέ μου, προσπάθησε να μου δείξης την Άλήθεια. Προσπάθησε να με σηκώσης απ' το βάραθρο όπον πέφτω» (4).

Υστερα λοιπόν από σκληρή πάλη, ο Ampère, στα 1817 περίπου ξαναγυρνάει όριστικά στη χριστιανική πίστη. Απ' τη στιγμή αυτή συνέβη κάτι το θαυμαστό—πούτανε άλλωστε έόμενο να γίνει: 'Απ'

(3) Fr. Arago: Œuvres complètes, Notes biographiques, Paris 1854, Tom. II, page 98.

(4) M. Léwadowski: André-Marie Ampère, Paris 1936 p. 87 και 100.

τὴν ἐποχὴ αὐτὴ ἢ ἐπιστημονικὴ του παραγωγὴ αὐξήθηκε καταπληκτικά. Συνεχίζει τώρα με πότερη διάθεση, με δημιουργικὴ δύναμη, τὶς ἐπιστημονικὲς του μελέτες καὶ σημειώνει μεγάλες καὶ ἀναπάντεχες ἐπιτυχίες στηριγμένος ὅχι μόνο στὸ ἐπιστημονικὸ ἔργο, ἀλλὰ καὶ στὴ χριστιανικὴ πίστη, τῶν μεγάλων φυσικῶν πού ἀναφέραμε παραπάνω, τοῦ Volta καὶ τοῦ Oersted. Στὴ φύση, ὅπου τώρα σκύβει με περισσότερη προσοχή, βλέπει τὸ Θεὸ νὰ τοῦ ἀποκαλύπτεται: «Μέσα στὴ φύση, ἔγραφε, μποροῦμε νὰ βλέπουμε τὰ ἔργα τοῦ Δημιουργοῦ καὶ ἀπ' αὐτὰ νὰ φθάνουμε στὴ γνώση Του καὶ στὶς θεῖες Του ιδιότητες. Ὁ Θεὸς κρύβεται στὰ ἔργα τῶν χειρῶν Του» σὰν τὶς πραγματικὲς κινήσεις τῶν ἀστρον, πού κρύβονται πίσω ἀπ' τὶς φαινομενικέες⁽⁵⁾.

Σὲ τρία χρόνια ὁ Ampère ἔκαμε τὶς ἐκπληκτικὲς ἐκείνες ἀνακαλύψεις του, πού τὸν ἀνεβάζουν στὸ ὕψος τῶν μεγαλύτερων φυσικῶν ὅλων τῶν αἰώνων. Κι' ὅπως μᾶς λέει ὁ βιογράφος του καὶ σύγχρονός μας L. de Launay, ἔπειτα ἀπ' τὰ πειράματα τοῦ Oersted καὶ τὴν ἀμνηστία πού ἐδημιούργησαν στὴν Ἀκαδημία, «τότε ἐπεμβαίνει ὁ Ampère καί, σπειδόμενος σ' αὐτὸν τὸν νεωτερισμό, ὅπως ἔκαμε σ' ὅλη του τὴ ζωὴ με τοὺς κάθε λογῆς ἐπιστημονικοὺς νεωτερισμούς, σὲ διάστημα λίγων ἡμερῶν ἀπὸ ὁκτώ μερὲς παρουσίασε τὴν ἀρχὴ τῆς θεμελιώδους τῶν ἀνακαλύψεως πού ἐπρόκειτο νὰ ἀνατρέψῃ τὴ Φυσικὴ». Ἐταύτισε δηλαδὴ τὸ μαγνητὴ με τὸ ἠλεκτρικὸ ρεῖμα καὶ ἐπροχώρησε στὶς ἀνακαλύψεις του γιὰ τὶς ὁποῖες μιλήσαμε παραπάνω. Καὶ προσθέτει⁽⁶⁾ ὁ ἴδιος Ἀκαδημαϊκός, ὅτι ἔχουν μείνει πιά «ἐνημερώδεις οἱ συνεδριάσεις τῆς Ἀκαδημίας τῶν Παρισίων μετὰ τῶν ἐτῶν 1820 καὶ 1826, οἱ ὁποῖες ἐξασφάλισαν

στὸν Ampère μιὰ παγκόσμια δόξα!».

Στὴ συνεδρία τῆς 18 Σεπτεμβρίου κἀνει τὴν πρώτη του σχετικὴ ἀνακοίνωση. Ἀπὸ τότε τὰ πρακτικὰ κάθε σχεδὸν συνεδριάσεως τῆς Ἀκαδημίας τῶν Ἐπιστημῶν παρουσιάζουν καὶ ἓνα καινούργιο πείραμα ἢ ἓνα νέο μαθηματικὸ τύπο τοῦ Ampère, ποῦδιναν ὡδήγησιν στὴν Ἐπιστὴμὴ καὶ ἀνοίγαν διαρκῶς καινούργιους καὶ πλατύτερους ὁρίζοντες στὴν ἔρευνα τῶν φυσικῶν φαινομένων. Σὲ ἑξὶ χρόνια μέσα, προχωρῶντας ἀπὸ ἀνακάλυψη σὲ ἀνακάλυψη, συμπλήρωσε τὴ μεγάλη του σύλληψη πάνω στὸν ἠλεκτρισμὸ καὶ στὸ μαγνητισμὸ. Σὲ λίγα χρόνια τὸν βρίσκουμε νὰ διδάσκει Φιλοσοφία καὶ Φυσικὴ στὸ Collège de France, καὶ συνάμα νὰ ἐτοιμάζῃ τὸ μεγάλο του ἔργο «Λογικὴ Φιλοσοφίας τῶν Ἐπιστημῶν».

*

Νὰ γιατί ὁ μεγάλος αὐτὸς ἐπιστήμων, μέσα σ' ὅλες τὶς θλίψεις καὶ περιπέτειες πού πέρασε στὴ ζωὴ του κατώρθωσε νὰ διατηρήσῃ τὴ χαρὰ καὶ παραγγέλῃ νὰ γράφουν τὸ «Tandem felix» πάνω στὸ μνήμα του. Ἐξῆσε μιὰ ζωὴ πλούσια σ' ἐπιστημονικὲς ἀνακαλύψεις καὶ φαινομενικὰ βασανισμένη, γιομάτη θυμῶς ἀπὸ ἀνώτερες πράξεις, πράξεις πού ἐμπνέονται μόνο ἀπὸ μιὰ κοσμοθεωρία πού στηρίζεται πάνω στὴ χριστιανικὴ πίστη.

Ὅταν τὸ 1936, ἡ πόλις τῆς Λυὼν ἐόρτασε τὰ ἑκατόχρονα ἀπὸ τὸ θάνατό του, ὁ Ἑρριώ δὲν μπόρεσε νὰ μὴ συγκινηθῇ ἀπὸ τὸ μυστικὸ αὐτὸ τῆς εὐτυχίας μέσα στὴν σκληρὴ πάλη, εὐτυχίας πού ἔδινε καὶ τὴ δύναμη γιὰ τὴν τεράστια ἐπιστημονικὴ δημιουργία πού ἐστεφάνωσε μιὰν τέτοια ζωὴ. Ὁ Ampère ἔδωσε στὴν ὑπηρεσία τοῦ ἀνθρώπου τὴν ἠλεκτρικὴ δύναμη. Ὁ Ampère ἀκόμη φανερόναι στὸν ἄνθρωπο ἐμπρακτὴ τὴν δύναμη πού ἔχει ἡ χριστιανικὴ πίστη. Καί, νομίζω πὼς ἡ ἀνθρωπότης πρόκειται νὰ τὸν τιμᾷ γιὰ τὸ δεύτερο, ὅχι λιγώτερο παρ' ὅτι τὸν τιμᾷ γιὰ τὸ πρῶτο. Ἀλλοστε τὰ δύο αὐτὰ κάθε ἄλλο παρὰ ἀσχετα ἦσαν μετὰξὺ τοῦ!

(5) P. Syjetloff-Παπαμιχαήλ. Ἐπιστήμονες καὶ Θεοσκεῖα, Ἀλεξάνδρεια 1916 σ. 110.

(6) Παρὰ M. Lewandowski, Μμ. ἔργ., Preface par M. le Prof. L. de Launay, de l'Académie de Sciences, p. II.

ΟΙ ΠΟΡΤΕΣ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΣ

(Αλληγορία)

Στὴν Ἀθήνα σήμερα καὶ χτὲς
κράτησαν τὲς πόρτες τοὺς κλειστὲς.
Κι' ἕνας ξένος, ἔρμος καὶ φτωχός,
στέκει σὲ μιὰν ἄκρη μοναχός.

Κάποτε, σὲ χρόνια παρασμένα,
(πόρτες καὶ παράθυρα κλεισμένα)
κάποτε σὲ χρόνια μακρινά,
κίνησε ἀπὸ μέρη ἀλαργινά.

Διάθηκε, κατέθηκε στὴν πόλῃ,
μὰ στὰ λόγια του γελᾶσαν ὅλοι.
Κάποιοι μόνο λίγοι διαλεχτοὶ
χώρισαν καὶ τοῦμειναν πιστοί.

Στὴν Ἀθήνα σήμερα καὶ χτὲς
κράτησαν τὲς πόρτες τοὺς κλειστὲς.
Κι' ὁ διαβάτης μέσ' στὴ σιγαλιά,
στέκει καὶ θυμᾶται τὰ παλιά....

—«Πόρτες σφαλιχτὲς ἀπὸ καιρό,
στ' ἀνοιγιά σας νᾶμπω λαχταρῶ.
Ἄχ, αὐτὸ τὸ πείσμα τὸ μεγάλο,
πὺ πικρὸ γιὰ μένα δὲν εἶν' ἄλλο!

Πόρτες σφαλιχτὲς πού με κυτᾶτε,
σὺν τὸ σάπιο πρᾶμα πού πετᾶτε,
ἄχ, αὐτὸ τὸ κρῖμα τὸ βαρὺ.
ποιοὶ θὰ σᾶς τὸ σβύσουνε καιροί!

Στὴν Ἀθήνα τώρα ἔχουν γιορτές,
π' ἀνοῖξαν οἱ πόρτες οἱ κλειστὲς.
Ἀνοῖξε ἢ Ἀθήνα τὴν καρδιά της,
γιὰ γὰ μπῆ ὁ καλόγνωμος Διαβάτης.

Σπίτια πού με διώξατε στὰ ξένα,
μέσ' στὴν ἄρνησή σας κλειδωμένα,
γιὰ σᾶς ἔχω χύσει πικρὸ δάκρυ.
ἔρημος, σκυφτός, σὲ κάποιαν ἄκρη.

Ἦταν ἕνα βράδυ, χτὲς τὸ βράδυ,
πού σᾶς σκέπαζε ἄγρια τὸ σκοτάδι.
Κι' ὡς τὰ βάθῃ μ' ἐσφιξεν ὁ πόνος,
πούημιον τόσο μόνος, τόσο μόνος...

Κάποιες πόρτες ἀνοῖξαν θαίλεις,
μέσ' στὲς γειτονιὲς τὲς σιωπηλές.
Κάποιες πόρτες, σὺν θερμὲς ἀγκάλες,
κι' ὕστερα μαζί τους κι' ἄλλες κι' ἄλλες.

Ἕνα φῶς γελᾷ μέσ' στὸ σκοτάδι
κι' ἄστρα ξαναγέμισαν τὸ βράδυ.
Μουσικὲς ξυπνοὺν τὴ σιγαλιά,
σὺν ἀπὸ παράξενα πουλιά.

Κι' ἀρχινᾷ τὸ δεῖπνο τῆς ἀγάπης.
Λάμπει ὁ τρισταρούμενος διαβάτης!
Φέγγουν καὶ τὰ σπίτια γιορτερά,
μέσ' στὴν ἀνεπάντεχη χαρά.

Λάμπουν οἱ ψυχὰς εὐτυχισμένες
π' ἀνοῖξαν τὲς πόρτες τὲς κλεισμένες.
Τῆς ἀλήθειας τ' ἄκρατο ποτήρι,
τοῦχαμε διπλὸ τὸ πανηγύρι.

τὸ θέλτρο τῆς ζωῆς

ΤΟ ΜΥΣΤΙΚΟ...

Στὸ ἴδρυμα τῶν ὁρφανῶν κοριτσιῶν ἡ προϋσταμένη κυρία κάνει ἐπιθεώρηση. Δηλαδή ἐπιθεωρεῖ ἕνα κομμάτι ἀπὸ τὴν καρδιά της. Δὲν εἶναι μιὰ συνηθισμένη ἐπαγγελματίας στὴ δουλειά αὐτή. Τὸ ἴδρυμα εἶναι δημοσιονομία δική της. Μερικά μέσα χρηματικά ποὺ διέθετε, τῆς ἐξασφάλισαν εἰδικὲς παιδαγωγικὲς σπουδές. Καὶ ἐκεῖνη τὶς ἀφιέρωσε μὲ ἀγάπη καὶ αὐταπάλη στὴν ὑπηρεσία τῆς κοινωνίας.

Καὶ νὰ τὴν τώρα κάνει ἐπιθεώρηση στὸ ἀγαπημένο της ἴδρυμα. Ἀφοῦ πέρασε πρῶτα ἀπὸ τὸ μαγειρεῖο καὶ τὶς αἰθουσὲς διδασκαλίας ἐργοχείρου καὶ ψυχαγωγίας, φθάνει τώρα στὸν θάλαμο τῶν κοριτσιῶν. Τὴν περιμένουν, ὀρθιές, καθεμιὰ κοντὰ στὸ κρεβάτι της. Ἀπὸ τὸν μεγάλο κοινὸ θάλαμο, κάθε κορίτσι ἔχει ἕνα κομμάτι ποὺ εἶναι «δικό» του. Ἐκεῖ εἶναι μιὰ μικρὴ ντουλάπα βαμμένη μὲ γαλάζιο λακέ, ἕνα κομποδίνιο καὶ τὸ κρεβάτι. Αὐτὰ τὰ τρία ἔπιπλα, ποὺ φιλοξενοῦν τὴν «προϊκία» ποὺ ἔχουν στὸ ἴδρυμα οἱ ὁρφανές, μὲ τὸν καιρὸ σὰν νὰ πέρνουν κάτι ἀπὸ τὶς ξεχωριστὲς προσωπικότητες ποὺ ἀναπτύσσονται σιγά-σιγά κάτω ἀπὸ τὴν ὁμοιόμορφη ποδιά καὶ τὸ κοινὸ πρόγραμμα. Μάλιστα τὸ σφυαῖρο τοῦ μικροῦ κομποδίνου ἐπιτρέπει στὸ ἑλπιερό ματι τῆς ἔξυπνης διευθύντριας μιὰ ψυχολογικὴ βυθόμετροση τῆς οἰκοτρόφου. Ἐκεῖ μέσα μαζεύονται τὰ ποικίλα μικροπράγματα τῆς συνηθέστερης ἢ τῆς πρὸ ἀγαπημένης ἀπασχολήσεως τῶν κοριτσιῶν.

Ἡ κυρία προϋσταμένη κοιτάζει σήμερον αὐτὰ τὰ σφυαῖρα.

— Ἐλένη, παιδί μου, εἶσαι βλέπω πάλι ἀκατάστατη. Τί βλέπω ἐδῶ;... Ἀνὸ μῆλα, τὸ κύπελλό σου, μιὰ κάλσα καί... ἡ γεωγραφία σου!

Τὰ ἄλλα κορίτσια ξεκαρδίζονται στὰ γέλια.

....Καὶ μέσα στὸ βιβλίο σου μιὰ συλλογὴ ἀπὸ φωτογραφίες κινηματογραφικῶν «ἀστέρων»!, συνεχίζει ἡ κυρία. Εἶπα κι' ἐγώ... Τόση ἐπιμέλεια γιὰ τὴ γεωγραφία!... Ὡστε ἐτοιμάζεσαι γιὰ τὸ Χόλλυγουντ;

Ἡ οἰκοτρόφος γίνεται κατακκόκκινη. Τὸ σφυαῖρό της ἀποκαλύπτει τὶς ὄνειροπολήσεις της. Ἡ ἐπιθεώρησις συνεχίζεται.

Ἐπὶ Καλλιόπῃ ποὺ βόηκες αὐτὸ τὸ ψαλλιδάκι καὶ τὶς βουρτσίστες; Εἶναι τώρα ἡ ἡλικία σου παιδί μου γιὰ νὰ κάνης μακρύ; Καλλιτέρα θὰ ἦταν νὰ πρόσεχες περισσότερο στὸ ἐργόχειρο, ποὺ μένεις τόσο λίγο.

Ἡ προϋσταμένη σημειώνει προσεκτικὰ στὸ νοῦ της κάθε λεπτομέρεια τοῦ χαλαστικῆρά της. Προσέχει κάθε ἕνα ἀπὸ τὰ «παιδιά» της αὐτά—ἔτσι τὶς λέει—ὅπως ὁ καλλιτέχνης τὸν ἀμορφο πηλὸ ποὺ μαλάζοντάς τον ἐπάνω στὸν ὀκρίδαντα μὲ ὑπομονὴ θέλει νὰ τὸν ζωντανέη σιγά-σιγά δίνοντάς του τὴν ὥραία μορφή ποὺ συνέλαβε ἡ φαντασία του.

—Προσέξτε, κορίτσια! Σὰς θέλω καὶ πρέπει νὰ γίνετε καλὲς μαθήτριες, νὰ γίνετε καλὲς νοικοκυρές... Χαρακτήρες!

Τοὺς κάνει ἕνα μικρὸ μάθημα κοινωνικῆς ἀγωγῆς «ἐπάνω στὰ πράγματα» καὶ ἡ ἐπιθεώρησις ἐξακολουθεῖ.

Τώρα ἔχει φθάσει στὴ γωνία τοῦ θαλάμου, μπροστὰ σ' ἕνα ψηλὸ μελαχροινὸ κορίτσι μὲ ζωηρὰ ἔξυπνα μάτια.

Ἡ Ἄννα δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ ἔχη καὶ τὸ σφυαῖρό της ἐν τάξει, ὅπως εἶναι σὲ ὅλα της δὴ πρότυπο κορίτσι, λέει ἡ διευθύντρια μὲ πελοῖθησι. Ἀλλά, γιὰ νὰ ἰδοῦμε, συμπληρώνει μὲ κάποια περιέργεια τώρα. Καὶ κοιτάζει τὸ σφυαῖρό ὅχι σὰν διευθύντρια αὐτὴ τὴ φορά ἀλλὰ μὲ προσωπικὸ ἐνδιαφέρον. Σ' αὐτὸ τὸ γεμάτο ζωὴ καὶ δύναμη κορίτσι, ποὺ ξεχώριζε ἀπὸ τὰ ἄλλα, ἐννοιοθε πὼς γινότανε περιττὴ ἡ παιδαγωγικὴ της κι' ἡ διαπίστωση αὐτὴ τὴν στενοχωροῦσε λίγο.

Ἀπὸ τὸν ὑπόλοιπο θάλαμο οἱ ἄλλες, περιγεγραμμένες κίτπως ἀπὸ τὸν ἔπαινο, τεντώνουν τοὺς λαμπούς τους μὲ περιέργεια γιὰ νὰ ἰδοῦν κι' αὐτές.

—Χμ! ἔκανε ἡ διευθύντρια, κυττάζοντας τὸ περιεχόμενο τοῦ συρταριοῦ καὶ σκέπτεται γιὰ λίγο.

Ἡ οἰκότροφος εἶχε ὄμορφα σιγυρισμένα στὴ μιὰ πλευρὰ διάφορα μικροπράγματα καὶ στὴν ἄλλη—πρόχειρη βιβλιοθήκη γιὰ τίς ἡσυχές ὥρες—μιὰ μικρὴ χρυσόδετη Κανὴ Διαθήκη, καὶ δυό-τρία ἄλλα κομψὰ βιβλιαράκια ποὺ φαινόntonσαν ὅτι εἶχαν σχετικὸ θέμα.

Καὶ τὸ μάθημα τῆς ἀγωγῆς συνεχίζεται, ὅπως ἀκριβῶς τὸ εἶχε μάθει κάποτε ἡ διευθύντρια στὶς παιδαγωγικὲς τῆς σπουδὲς στὸ Παρίσι, τὸ Παρίσι ἐκείνου τοῦ καιροῦ! Νευριασμένη δείχνει τὸ περιεχόμενο τοῦ συρταριοῦ:

—Μὲ αὐτὰ παιδί μου ἓνα νέο κορίτσι δὲν μπορεῖ νὰ πᾶ μπροστά. Πολὺ ἀπεροφημένη πὲ βλέπω μὲ τὸ Εὐαγγέλιο. Γιὰ πρόσθεξε... Τὸ ἴδιον αὖς παρέχει ὅλα τὰ μέσα γιὰ νὰ γίνετε ὅπως πρέπει. Νά...

Τὰ ἔξυπνα, ἀνήσυχα μάτια τῆς Ἄννας τὰ γεμίει μιὰ πικρὴ ἀπορία. Στὶς ἄλλες οἰκότροφους μεγάλῃ ἀνακούρτσει: οἱ τετρωμένοι λαοὶ κοντένουν, σκύβουν καὶ ἀρχίζουν κρυφομυλήματα καὶ κοροϊδευτικὰ γελάκια.

Πολὺ προχώρησα, σκέπτεται ἡ διευθύντρια.

—Σὲ ὅλα τὰ ἄλλα ὅμως, λέει κάπως ἀσθηρὰ γυρίζοντας στὸν ὑπόλοιπο θάλαμο, θέλω γὰ μνησθῆτε ὅλες σας τὴν Ἄννα.

Μὰ τὰ ἀνήσυχα κεφαλάκια μὲ τίς τυλιγμένες ἀφίχτες κοιτίδες—δὲν εἶναι δὰ καὶ τόσο μικρὲς—βγαίνουν ἀσυνείδητα μιὰ ἄφογη συνέπεια. Τὴν Ἄννα τὴν ἐννοοῦν μαζί μὲ τὸ συρτάρι τῆς αὐτό, δηλαδὴ μ' αὐτὲς τίς ἰδέες τῆς. Τώρα πού τὸ δεσμευτικὸ, τὸ στενόχωρο καὶ γι' αὐτὲς συρτάρι τῆς Ἄννας καταδικάζεται ἐπίσημα γιατί νὰ τὴν μνησθῶν στὰ ἄλλα, ἀφοῦ αὐτὰ ἐπ' αὐτῶν ποὺ κάνουν τὴν Ἄννα ὑποδειγματικὴ δὲν φαίνονται ἄσχετα μὲ τὸ καταδικασμένο τώρα περιεχόμενο τοῦ συρταριοῦ τῆς.

Τὰ κορίτσια μένουν τώρα ἐλεύθερα νὰ πᾶνε στὸ γήπεδο τῶν ἀθλοπαιδιῶν. Καὶ ἡ διευθύντρια, μέσα ἀπὸ τὸ τζαμιωτὸ χῶλλ, ποὺ τὸ στολίζουν μιὰ σειρά γλαστράκια μὲ

κάκτους, τὰ κυττάζει μὲ καμάρη καὶ σκέπτεται.

—Ἐγὼ ἐξασφαλίσαι στὶς ψυχὰς τῶν κοριτσιῶν αὐτῶν ὅ,τι χρειάζεται γιὰ νὰ γίνουν χρήσιμοι ἄνθρωποι καὶ εὐεργετικά στοιχεῖα στὴν Κοινωνία: ὑγιεινὲς συνθῆκες ζωῆς, διανοητικὴ ἀνάπτυξη, χαρούμενη ἐργασία καὶ τὴν ἀκοίμητη φροντίδα μου. Τί τοὺς λείπει;

Εἶναι ἡσυχὴ καὶ βέβαιη γιὰ τὴν ἐπιτυχία τῆς.

*

Μιὰ ἄλλη ἐπιθεώρησις τώρα. Ἀπροσδόκητη, ἀσπληκτη. Μπαίνει στὸ ἴδιο τζαμιωτὸ χῶλλ μὲ τοὺς κάκτους ἓνας σοβαρὸς καὶ καλοντυμένος κύριος. Τὸν ὑποδέχεται ἡ προϊσταμένη τοῦ ἰδρύματος. Ἡ ὁρμὴ τῆς εἶναι ἀλλαγμένη. Τὰ ματόφυλλά τῆς χτυποῦνε γρήγορα καὶ νευρικά. Στὸ πρόσωπο, τὰ ἔξη μιὰς βαθύτατης πικρίας.

Ἡ «ἐπιθεώρησις» πρέπει ν' ἀφορᾷ αὐτὴν—ὁ κύριος ποὺ ἤλθε εἶναι ἀπὸ τὸ Ὑπουργεῖο ποὺ ἐποπτεῖ τὸ ἴδιον. Μετὰ τὴν ἐπιθεώρησιν τῶν βιβλίων ὁ ἐλεγκτὴς δὲν μπορεῖ νὰ κρατήσῃ τὴν ἀγανάκτησίν του:

—Ἀκοῦς ἐκεῖ, (τὰ παληοκόριτσα... Τὰ παληοκόριτσα). Εἶναι ἀπίστευτο αὐτό! Μὰ πῶς ἔγινε; Ἦθελα νὰ μάθω πῶς ἔγινε, πῶς μπόρεσε νὰ γίνῃ τέτοιο πρᾶγμα!

—Πόσο μοῦ κάνει καλὸ ἡ συμπάθειά σας, ψευθύνει μὲ τὴν ἡχὴ ἐνὸς λυγμοῦ στὰ λόγια τῆς. Ἀκοῦτε λοιπόν...

Ἐπρεπε νὰ ἀπολογῆται τώρα, γιὰ τὴν θυσία μιᾶς ὁλόκληρης ζωῆς.

Ἀλλὰ οἱ ἀναγνώστες μας δὲν μποροῦν βέβαια νὰ παρακολονηθοῦν ὅλη αὐτὴ τὴν ἀπολογία. Δὲν ἔχει ἄλλωστε καὶ ξεχωριστὸ ἐνδιαφέρον! Κοινὴ ἱστορία ποὺ συχνὰ ἐπαναλαμβάνεται στὴ ζωὴ. Ἐνὰς δάσκαλος τοῦ ἰδρύματος ποὺ θέλει νὰ πάρῃ τὴν διευθύνσιν διώχοντας ἐκείνην ποὺ ἔβαλε ὅλη τῆς τὴν ἐπόπτασιν στὸ ἔργο αὐτό (αὐνεπιθυμητὲς εἶπαμε ἱστορίες) βόηκε τὸν τρόπο νὰ δείξῃ στὴν «ἀνθρωπότητα» μας τί εἶδους καλλιέργεια εἶχε κάμει στὶς ψυχὰς τῶν κοριτσιῶν αὐτῶν. Ἀπ' τὴ μιὰ μεριά λοιπὸν ὁ ἀρριβιστὴς μας ποὺ ἤθελε μὲ κάθε τρόπο νὰ πετάξῃ (νὰ διαφύγῃ μᾶλλον) τὴν διευθύντρια. Ἀπ' τὴν ἄλλη δυό-τρία κορίτσια ποὺ ἡ διαγωγή τους ἦταν ἐπιμεμπτὴ

καὶ ἐπρόκειτο νὰ διωχτοῦν, ἐκτός (ἔλεγε ὁ συμπαθητικὸς δάσκαλος) ἂν ἐδιωχνόταν ἡ διευθύντρια. Κι' ἀκόμα, τὰ ὑποήφηια ἀστέ-
ρια τοῦ Χόλλυγουντ, ποὺ ἔβλεπαν τὴν κα-
ρία αὐτὴ παιδαγωγὸ νὰ στέκεται, τοῖχος ἀ-
διαπέραστος, ἀνάμεσα Χόλλυγουντ καὶ ὁ-
φραντροφείου. Μιὰ πίεσις ἀπὸ δῶ, μιὰ ὑ-
πόσχεση ἀπὸ κεῖ, μιὰ μικροδωροδοξία πα-
ρατέτα (λίγο λαϊθαῖο ρούζ ἀρκοῦσε σὲ
μιὰ-δύο περιπτώσεις). Καὶ νά, τὸ σατα-
νικὸ συκοφαντικὸ ἔγγραφο ποὺ θὰ ἔδινε στὸν
ἀρρηβιστὴ συντάκτη του τὴν ἐκπλήρωση
τῶν ὀνείρων του, γέμιζε μὲ ὑπογραφές. Τὰ
χορίτσια ποὺ ἡ διευθύντρια τὰ ἔλεγε καὶ
τὰ ἔννοιοθε «παιδιά» της, κοπέλλες ἀπ' αὐ-
τὴν ἀναστημένες, βουτοῦσαν στὸ φαρμάκι
μιᾶς ἀληθινᾶ ἀπίστευτης ἀγνωμοσύνης τὴν
πέννα ποὺ ἐκείνη τοὺς εἶχε διδάξει πὼς
νὰ κρατοῦν καὶ ὑπέγραφαν τὴν καταγγελ-
λία: Ἡ σεβαστὴ αὐτὴ γυναῖκα ποὺ ἐθυ-
σιάστηκε γιὰ νὰ τὶς κάνει ἀνθρώπους ἐγί-
νονταν τώρα... κλέφτρα!

—Δὲν εἶναι ὅμως αὐτὸ τὸ τραγικώτερο,
συμπληρώνει σιγὰ καὶ τὰ μάτια της κυρίας
βουρκώνουν. Δὲν με πόνεσε τόσο αὐτὴ ἡ
ἱστορία τῆς συκοφαντίας. Αὐτὸ ποὺ με σκο-
τώνει εἶναι ἡ ἀχαριστία, ἡ ἀποκάλυψη ἐνὸς
τέτοιου μαύρου χαρακτῆρα...

Καὶ προσθέτει μὲ πραγματικὴ συντριβή:
...Ἡ ἀντιροφὴ αὐτῶν τῶν χορίτσιων
ποὺ δὲν εἶχαν μίαν καὶ πατέρα, ἓνα ἔργο
ποὺ τὸ ἀγάπησα, ποὺ τοῦ ἔδωσα τὸν ἑαυ-
τό μου, ποὺ τὸ ἔκανα σκοπὸ τῆς ζωῆς μου...
γρεμισμένο τώρα σὲ ἑρείπια. Ἡ τραγικὴ
αὐτὴ ἀποτυχία. Αὐτὸ εἶναι γιὰ μένα ὁ πιὸ
βαθὺς πόνος...

—Μὰ καὶ μιὰ δὲν βρέθηκε νὰ πάρῃ τὸ
μέρος σας; ῥωτᾷ μὲ ἀπορία ὁ ἐπισκέπτης.

—Ναί... Μὰ τί σημασία ἔχει. Εἶναι ἀ-
λήθεια πὼς μέσα σ' αὐτὸ τὸ ρεῖμα βρέθηκε
μιὰ. Μιὰ μόνον ποὺ ἀρνήθηκε νὰ υπογρά-
ψῃ τὸ συκοφαντικὸ ἔγγραφο.

Ἦταν ἡ Ἄννα...

Καὶ μίλησαν τότε ἀρχετὰ γι' αὐτὸ τὸ κο-
ρίτσι.

Ἔλεται ἀπὸ μικρὴ παῦσι:

—Τ' ὄνειρό σας ἦταν ὥραιο, συνεχίζει
ὁ συνομιλητὴς τῆς ἡσυχᾶ, χαμηλόφωνα ἀν-
νὰ μπαίνει σὲ ἱερὸ χῶρο. Νὰ μαζέξη κα-

νεὶς ἀπ' τὴν παγωνιά τῆς ὁρφάνειας μέσα
σ' ἓνα πρότυπο ἱδριμα ὁρφανῆς Ἑλληνο-
ποῦλης! Νὰ τοὺς φρυσήξῃ ζωὴ καὶ δύναμη...
Τὶς ὀνειρευτήκατε νὰ μεταφτείνονται κά-
ποτε ἀπ' τὸ φυτόρό σας στὸν ἀγρὸ τῆς
κοινωνίας—ρωμαλέα φυτὰ—ἄξιος γιὰ τὴν
ἀποστολὴ τοὺς γυναῖκες, ἀφέντρες τοῦ σπι-
τιοῦ ποὺ γίνεται σκιερὴ ὅσιν μέσα στὸ λιο-
πῦρ τῆς ζωῆς, μάνες μεγάλων ἀνδρῶν, ἐμ-
πνεύστριες πετυχημένων συζύγων... Ἄν-
θρωποι ζωντανοὶ κι' ἔχῃ κοῦκλες χωρὶς ψυ-
χὴ. Νὰ νοιώθουν τὴ χαρὰ τῆς ζωῆς πέρα
ἀπὸ τὴν ψεύτικη γυαλάδα τῆς ἀμαρτίας
καὶ νὰ μεταδίδουν τὴ χαρὰ αὐτὴ στὴν κοι-
νωνία.

—Ὡ... Μὲ ἀγγίζετε στὴν καρδιά... ψι-
θυρίζει ἐκείνη.

—Γιατί νοιώθω τὸν πόνο σας! Εἰμαι κι'
ἐγὼ παιδαγωγός. Κι' ἔχω τὴν συνείδηση
ὅτι χραστῶ κι' ἐγώ—ὅπως ὁ καθένας—νὰ
δουλέψω γιὰ τὸν τόπο μας...

Ἐκείνη τὸν κυττάζει σιωπηλῇ.

Ξέρω ὅμως καὶ κάτι ἄλλο ποὺ μοῦ δί-
νει τὴ δύναμη νὰ σὰς παρηγορήσω. Κυ-
ρία μου, ὑπάρχει γιὰ ὅλ' αὐτὰ τὰ ὄνειρα
τὸ μυστικὸ τῆς ἐπιτυχίας. Κι' ὅποιος τῶχῃ
βρῇ, σὰν στέκεται στὸ δρόμο του καὶ ξα-
γναντεύει πίσω του ὅ,τι διάβηκε, βλέπει
πὼς ὁ κόπος του δὲν πῆγε χαμένος. Βλέ-
πει δέντρα γιομάτα καρπῶν, ὡμορφους
καρπῶν, γερούς, χαρὰ Θεοῦ! Καὶ προχω-
ρεῖ. Στὰ στήθια του ἐπάνω ξαναπέφτει ὁ
ἥλιος τῆς δημιουργίας καὶ τὰ θεωμαίνει
πάντα νέος παλμός. Νὰ τὸ ξέρατε τότε κι'
ἐσεῖς... Χωρὶς τὸ μυστικὸ αὐτὸ δὲν πλά-
θονται ἄνθρωποι, δὲν χτίζεται στέρεο ἔρ-
γο στὴν κοινωνία.

Ὁ συντριμένος ἄνθρωπος ποὺ στέκει ἀν-
τίκρυ του τὸν κυττάζει ἐρωτηματικά, βου-
δά, μὲ λαχτάρα.

Ἐκεῖνος στέλνει τὸ βλέμμα του μέσα ἀπ'
τὰ τζάμια, νὰ σταθῇ πέρα στοὺς ἀνοιξιὰ-
τικους ἀγρούς ποὺ τοὺς στολίζει ἡ δύση μὲ
νέα χρώματα καὶ ὥσπαίνει.

—Πέστε μου, ξαναρωτᾷ ἡ ἀποτυχημένη
κυρία. Πῶς λοιπόν...

—Μά... σὰς τὸ εἶπε ἡ Ἄννα... ἀπιά-
τησε ἐκεῖνος ἥρεμα.

Ο ΚΟΣΜΟΣ ΤΩΝ ΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

ΑΠΟΨΕΙΣ

ΚΕΙΜΕΝΟ ΚΑΙ ΠΕΡΙΛΗΨΕΙΣ

Με την επανάληψη της πνευματικής επικοινωνίας μεταξύ των λαών, δίδεται μία ευκαιρία και στη στήλη αυτή να ξαναρχίσουμε πάλι σιγά σιγά, την προσπάθεια για να ενημερώσουμε τους αναγνώστες των «Ακτινών», πάνω στην εξέλιξη της πνευματικής ζωής στις διάφορες χώρες.

Με πολλή ευχαρίστηση αρχίζουμε από ένα τέτοιο δείγμα πνευματικής ζωής, στη νεώτερη επιστήμη. Μας το παρουσίασε μία διάλεξη που έγινε τον περασμένο μήνα εδώ στην Αθήνα, στη μεγάλη αίθουσα των τελετών του Πανεπιστημίου. Ομιλητής ήταν ο καθηγητής του Διεθνούς Δικαίου στο Πανεπιστήμιο του Λονδίνου κ. Smith. Στον νομικό μας κόσμο οι διαλέξεις του διαπρεπούς διεθνολόγου έκαναν εξαιρετική εντύπωση, ήταν πραγματικά ένα επιστημονικό γεγονός. Για τους αναγνώστες των «Ακτινών» θα έχει εξαιρετικό ενδιαφέρον ο τρόπος που ο Άγγλος καθηγητής έχρησιμοποίησε για να δείξει την ιστορική και δυναμική θεμελίωση του Διεθνούς Δικαίου. Αφού διεπίστωσε πως η διαμόρφωση του Διεθνούς Δικαίου εξαρτάται από παράγοντες υλικούς και πνευματικούς, έτόνισε πως η πραγματικότητα δείχνει, ότι οι πνευματικοί παράγοντες έχουν πολύ μεγαλύτερη σπουδαιότητα από τους υλικούς. Και ακριβώς την απόδειξη της υπεροχής των πνευματικών παραγόντων—είπε ο κ. Smith—μας έδωσε ο Χριστιανισμός. Ο Χριστιανισμός, είπε, αποτελεί για τον ανθρώπινο πολιτισμό μία επανάσταση, που έχει τουτό το ξεχωριστό: Πώς συντελείται με μία βαθμιαία εξέλιξη, πως εισδύει σιγά-σιγά και διαμορφώνει τον πολιτισμό μας. Έτσι ο Χριστιανισμός γίνεται η βάση του νεώτερου πολιτισμού σ' όλες του τις εκφάνσεις και—αυτό ενδιέφερε τον ομιλητή ειδικότερα—αποτελεί το θεμέλιο του Διεθνούς Δικαίου. Το νεώτερο Διεθνές Δίκαιον είναι δημιούργημα της προσπάθειας να εφαρμοσθούν οι αρχές του Ευαγγελίου στις σχέσεις μεταξύ των λαών. Η Χριστιανική Πίστις και η Χριστιανική ήθικη διδασκαλία απέτελεσαν την αφορμή για να δημιουργηθεί το Διεθνές Δίκαιον του νεώτερου πολιτισμού.

Μά ο διακεκριμένος ομιλητής δεν σταματά εδώ. Αφού επεξήγησε κάπως αναλυτικότερα την σκέψη του αυτή, ήλθε και στο ζήτημα που αφορά στο μέλλον του Διεθνούς Δικαίου. Καί, συνδυάζοντας την βαθυστόχαστη έρευνα της ιστορίας με τη ρεαλιστική αντιμετώπιση του

παρόντος και του μέλλοντος, κατέληξε στο συμπέρασμα, πως το Διεθνές Δίκαιον δεν θα μπορέσει να ζήσει, παρά μόνο στην ίδια Χριστιανική βάση που του έδωσε τη γένεση. Κι' άκομα, ότι για να έχουμε Διεθνές Δίκαιον, πρέπει εκείνοι που κυβερνούν τους λαούς, είτε είναι οι ίδιοι προσωπικά πιστοί είτε όχι, να έχουν κανόνα για την διεθνή τους κατεύθυνση και πολιτική, τον σεβασμό προς την Χριστιανική Πίστη και τις Χριστιανικές αρχές.

Δεν περιμένει, βέβαια, ο αναγνώστης να σχολιάσω εδώ τόσα σοφά λόγια που θα τα άκουσε κάθε δικό μου σχόλιο. Θέλω μόνο να προσθέσω, δεύτερο στοιχείο για την εξέλιξη της πνευματικής μας ζωής, τουτό το γεγονός σχετικό με την υποδοχή που έκαμε το άκροσπτήριο της διαλέξεως στην τόσο βαρυσήμαντη και αρμοδια επιστημονική αυτή διακήρυξη. Μόλις ο μεταφραστής που κατά τμήματα μετέφραξε στα ελληνικά την διάλεξη, έτελειώσε την απόδοση του μέρους που ήταν σχετικά με τον Χριστιανισμό, το άκροσπτήριο ξέσπασε σε χειροκροτήματα, που, αλήθεια, ήταν δεύτερη έκπληξη για μερικούς, άκατατόπιστους ακόμα στη νέα εξέλιξη που παίρνει η πνευματική μας ζωή.

Μά υπήρξε και ένα τρίτο, άναποδο αυτό. Θα το αναφέρω, γιατί μάς δείχνει ότι μένει ακόμη πολλή δουλειά να γίνει για τον πνευματικό μας συγχρονισμό. Στις εφημερίδες έδημοσιεύθη, όπως ήταν φυσικό, ευρεία περίληψη της διαλέξεως. Έ, λοιπόν! Από την περικοπή περί Χριστιανισμού, δεν έμπηκε ούτε λέξη στη περίληψη, μολοντί η σχετική περικοπή ήταν, και από άποψη εκτάσεως, μεγάλο μέρος στην όλη διάλεξη και «αί ένθουσιώδεις έπνευμημαί» για τις οποίες έγινε λόγος και στις περίληψεις, άπάνω στην περικοπή ακριβώς αυτή έγιναν!

Μά ας αφήσουμε τις περιλήψεις! Η ζωή δεν είναι η περιληψη. Είναι το κείμενο! Και το κείμενο μιλά με τόση εύγλωττία, και δίνει τόση ένθάρρυνση!

Π. Δαλμ.

ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ

ΜΙΑ ΟΜΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΑΓ'ΙΝΣΤΑΓ'Ν

Κύριε Διευθυντά,

Στο άρθρο που δημοσίευσαν οι «Ακτίνες» (αριθ. φύλλον 49, σ. 84-87) με τον τίτλο «επιστήμη και ελευθερία», που απέδεικνυν ότι μόνο η πίστις είναι εκείνη που δημιουργεί αληθινά ελεύθερους ανθρώπους, θα μου επιτρέψετε να προσθέσω μία δηλογία του Αίν-

σταίν, που είναι σχετική με αυτό το θέμα. Η μαρτυρία αυτή έχει ακόμη μεγαλύτερη σημασία γιατί ο Άϊνσταϊν, όπως είναι γνωστό, δεν είναι χριστιανός: αλλά εβραϊός. Μάλιστα, λέγει, περιμένα από το Πανεπιστήμιο της Γερμανίας να διαμαρτυρηθούν κατά του χιλιετισμού. Και αυτά και ο τόπος εσιώτησαν. «Μινο ή Έκκλησία έσθωσε το ανάστημά της στον άγώνα του Χίτλερ κατά της αλήθειας. Ποτέ δεν είχα αισθανθή, εξακολουθεί ο Άϊνσταϊν, ένδυσφρον για την Έκκλησία» τώρα όμως αισθανομαι μεγάλη αντίη και ελλεικινή θαυμασμό, γιατί μονη αυτή είχε το θάρρος να διαμαρτυρηθή με σταθερότητα την αλήθεια του πνεύματος και την ήθική ελευθερία. Έτσι αναγκάζονται να όμολογήσω, ότι έλκίνο που άλλοτε περιφρονάσα, τώρα το εκτιμώ άνεπιφύλακτα».

Δέν θα έπρεπε την όμολογία αυτή να την προσυπογράφουν μερικοί ίδιοι μας σοφοί, θαυμασται του Άϊνσταϊν κλπ.;

Δικός σας
Ν. Παπανικολάου

Η ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ
ΚΙΝΗΣΗ ΣΤΟ ΕΞΩΓΕΡΙΚΟ

HENRI GHÉON

Συμπληρώνεται ένας χρόνος από τότε που (στις 14 Ιουνίου 1944) πέθανε στο Παρίσι σε ηλικία 69 ετών ο ποιητής και θεατρικός συγγραφέας Henri Ghéon. Ίσως το όνομα και το έργο του Ghéon νάναι άγνωστο στην Ελλάδα. Μά στη Γαλλία έχει πιά επιβληθή και είναι γνωστός σαν ένας άπ' τους σημαντικώτερους, στο είδος του, συγγραφέας. Άρκει να αναφέρη κανείς πώς έγραψε σε 8 χρόνια περισσότερα από 30 έργα. Δέν είναι όμως μόνο ή γονιμότη. Στο έργο του Ghéon «τίποτα δέν θυσιάζεται στην εύκολία» γιατί ο Ghéon «είναι καλλιτέχνης και φίλος της καλής γλώσσας και του ώραιου στίχου», όπως έχει γράφη γι' αυτόν ο Calvet.

Ο Ghéon γεννήθηκε στα 1875 κι' έζησε τα πρώτα του χρόνια στην έπαρχα. Άργότερα το λυκειο του Sans τον είχε στα γυμνασιακά του θρανία και μετά από λίγο το Παρίσι τον δεχόταν στο Πανεπιστήμιό του φοιτητή της Ιατρικής. Άπ' τα 1896 άρχισε τη συγγραφική του δράση δίνοντας συνεργασία στο «Ermitage» και στον «Mercure».

Πνεύμα τολμηρό και δυνατό ο Ghéon, είχε τις άνησιχίες του. Άπ' το 1896 έως το 1915 δέχτηκε όλες τις επιδράσεις του περασμένου αιώνας. Συνδυασμένα τον επηρέασαν ο Ft. Jammes, ο André Gide, ο Nietzsche, Réguy, ο Claudel. Και που τον ώδηγησαν όλες αυτές οι άλληλοσυγκρουόμενες επιδράσεις; Σε ποιο λιμάνι ή σε ποιο πέλαγος τον άφησαν;... Με-

τά από δραματικό, μακρύ ταξίδι, ή ευγενικά ψυχή του Ghéon, ταλαιπωρημένη, άδιασμ.νη «άπ' το ψέμμα και την κατωτερότητα της ύλιστικής ζωής» εγκατέλειψε όριστικά όλες τις παλιές ιδέες. Κι' έρχόταν ταπεινά να γονατίσει στα πόδια του Έσταυρωμένου με μετανοια και συντριβή. «Έξω, τα τηλεδολα του πρώτου πολέμου κροτούσαν, σκορπώντας φωτιά και θάνατο όταν ή ψυχή του Ghéon εύρισκε τη ζωή, στο μέτωπο του Artois άνήμερα τα Χριστούγεννα του 1915. Σαν τέτοια μέρα και κάποιος άλλος ποιητής είχε βρή τη ζωή και τη σωτηρία. Χριστούγεννα ήταν, όταν κι' ο Claudel γνώριζε την Πίστη. Η Βηθλεέμ σκορπούσε φώς, και δροσιά στις ποιητικές ψυχές των δυο συγγραφέων! Ήταν μήπως σύμπτωσης;...

Το πρώτο ποίημα που έγραψε ο Ghéon την επομένη της έπιστροφής του μάς δείχνει καθαρά το φώς που βρήκε.

Μέσα σ' ένα νέο φώς
το δικό Σου, Κύριε, βλέπω
Τά θαυμάσια της γής
που ύπήρξαν όλη μου ή χαρά.

Άνοιγουν τώρα οι όρίζοντες κάτω άπ' το νέο φώς και πλουτίζεται ή ψυχή του:

Ή καρδιά μου πλάτυνε,
και το πεδίο των άρμονιών της
δέν φτάνει καθόλου.

Ο έσωτερικός ούρανός
που ανέκάλυψε
με τη χάρι Σου και τα δάκρυά μου,
μου δε χνει τα φύλλα πιο πράσινα,

Τά κύματα να ύπακούουν
πιο γλυκά στο φώς της σελήνης,
τά πρωινά πιο ένθουσιαστικά,
πιο ήσυχα τα δειλινά.

Το ανθρώπινο σώμα πιο περήφανο,
Πιο άγαπητή τη φιλία του,
αγιώτερους τους δεσμούς της σαρκός,
και ευγενέστερη την πατρίδα μου.

Άφου βρήκε την αλήθεια ο Ghéon, άπεφάσισε να δώση και στους άλλους αυτό που ο ίδιος τόσα χρόνια στερήθηκε. Άν πούμε πώς ρίχτηκε με τα μούτρα στη δουλειά, ή έκφρασις δέν θάναι υπερβολική. Το έργο του είναι πολύ μεγάλο. Σαν ποιητής έγραψε συλλογές πλούσιες σε μοήματα και λυρισμό. «Ο στίχος του έχει μια ταπεινή απλότητα και μια σοβαρή μεγαλοπρέπεια». Έγραψε γι' αυτόν στο περιοδικό Comœdia (24 Ιουνίου 1944) ο Alain Messiaen, «Είναι έλαστικός, σχεδόν έξαυλώνεται, για να έκφράση το πιο πνευματικό και το πιο λεπτό που ύπάρχει μέσα στις καρδιές» προσθέτει ο Calvet. Τά καλύτερα του ποιήματα βρίσκονται σ' αυτά τα δυο βιβλία: Ο καθρέφτης του Χριστού (1918) και τα τρα-

γούδια τῆς Ζωῆς καὶ τῆς Πίστewς (1937). Ἀκόμη καλλιέργησε τὸ μυθιστόρημα μὲ ἔργα ποὺ τράβηξαν πολὺ τὴν προσοχὴ τῶν κριτικῶν καὶ τοῦ κοινού.

Ἐκεῖ, ὅμως, ὅπου ὁ Ghéon ἔρριξε ὅλες του τὶς δυνάμεις, εἶναι τὸ θέατρο. Ἰδρυσε στὰ 1924 τοὺς «Compagnons de N. Dames» καὶ ἀνέστησε τὸ Χριστιανικὸ καὶ λαϊκὸ θέατρο τοῦ μεσαίωνα—τὸ «θέατρο τῶν πιστῶν», ὅπως ὠνομάσθηκε. Τὸ 1920 ὁ Ghéon ἔλεγε σχετικὰ μ' αὐτὸ τὸ θέατρο: «Ποιὸ θὰ εἶναι αὐτὸ τὸ Χριστιανικὸ θέατρο καὶ εἰδικώτερα τὸ λαϊκὸ Χριστιανικὸ θέατρο; Μὰ ἡ ἐπιστροφή στὶς πηγὲς τῆς χριστιανικῆς πίστεως καὶ τῆς χριστιανικῆς ζωῆς». Πράγματι, μὲ τὸν φλογερὸ του ζήλο ἔκαμε νὰ ξαναπαίχθουν τὰ παραγνωρισμένα ἀριστουργήματα τῶν μεγάλων μεσαιωνικῶν δραματουργῶν, ποὺ τὰ θεατρικὰ τοὺς ἔργα τόσο πολὺ τραβοῦν σήμερα τὴν ἐκτίμησιν τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς κριτικῆς.

Δὲν ἀρκέσθηκε ὅμως σ' αὐτὸ. Ἐγραψε κι' ὁ ἴδιος ἕνα πλῆθος θεατρικὰ ἔργα. Ὅλα ἐμπνευσμένα ἀπὸ τὴν ἀλήθειαν ποὺ τὸν πλημμυροῦσε. Κι' ἐπειδὴ κανεὶς δὲν τολμοῦσε νὰ προχωρήσῃ στὸ δρόμῳ ὁ Ghéon ἀποφασιστικὰ ἐξικινῶντας ἔλεγε: «Πρέπει κάποιοι ν' ἀρχίσῃ. Γιὰ νὰ κουνήσω μετὰ ἀπὸ μένα τοὺς δραματικούς συγγραφεῖς, ποὺ εἶναι ἄξιοι τῶν ἐλπίδων, ἀρχισά ἐγὼ ὁ ἴδιος, χωρὶς ψευτικὴ ταπεινοφροσύνη, μὲ φρόνησιν». Τὰ ἔργα του ἀρχίζουν ν' ἀνεβάζωνται μὲ ἐξαιρετικὴ ἐπιτυχία. Ἀκούραστος ὁ Ghéon, γράφει, γράφει. Ξέρει πὼς ἡ ἀνάγκη γιὰ Χριστιανικὸ θέατρο εἶναι μεγάλη καὶ συνεχίζει: «Ἄλλα ἔργα θ' ἀκολουθήσουν, μὲ τὸν ἴδιο ἐνθουσιασμό: ἔχω κι' ἄλλα χρειάζονται πολλά». Καὶ ὁ Ghéon παρήγαγε. Ἀπὸ τὴν ἄσπῃν δραματικὴν του παραγωγὴν ἄλλα ἔργα του παίχθηκαν στὸ θέατρο Vieux-Colombier μὲ μεγάλῃ ἐπιτυχίᾳ, ἄλλα στὸ Οδέον, ἄλλα στὸ θέατρο Balzac. Ἄλλα δὲν ἀργεῖ ὁ Ghéon νὰ κατακτήσῃ καὶ διὰσχες σκηνῆς ἔξω ἀπ' τὴν πατρίδα του. Ἐταί, στὰ 1927, ὁ διευθυντὴς τοῦ Δημοτ. Θεάτρου τῆς Πράγας Hiller μὲ ὑπερφάνειαν εἶχε ἀναγγελεῖ ὅτι θ' ἀν'βαζε στὴν Δημοτ. σκηνὴ ἔργα τοῦ Claudel καὶ τοῦ Ghéon. Θεωροῦσε τὰ ἔργα του ἄξια νὰ δημιουργήσουν μιὰ ἐξέλιξιν πνευματικὴ, νὰ φέρουν κατὰ σὰν ἕνα δοχὸ τοῦ ὅπου γίνεται ἡ κατεργασία τῶν πολυτιμοτέρων ἀγαθῶν τῆς ἀνθρωπότητος, τῆς εὐδαιμονίας, τῆς ἠθικῆς, τῆς ἐλευθερίας. Χειριστὴς καλῶς τῆς πέννας ὁ Ghéon δὲν ξεχνοῦσε ποτὲ καὶ κατὰ ἄλλο σπουδαιότερο: πὼς ἦταν ἕνας συγγραφέας Χριστιανός, πὼς σὰν τέτοιος εἶχε εὐθύνες.

Κι' αὐτὸ ὁ Ghéon τὸ ἤξερε πολὺ καλά. Μὲ τὴν συναισθησὴν τοῦ λειτουργήματος δούλεψε ὁ Ghéon σ' ὅλην του τὴν ζωὴ. Γινώριζε πὼς τὸ ταλέντο του ἐπέβαλλε ὑποχρεώσεις, πὼς τὸ καθήκον ἦταν βαρὺ. Μὰ ἡ καρδιά του κοίταζε μονάχα τὸ σκοπὸ τῆς. Γι' αὐτὸν θὰ θυσίαζε τὰ πάντα. Γι' αὐτὸν τὸ καθήκον γινόταν ἐλαφρό. Ἦξερε πὼς μονάχα ἡ πίστις στὸ Χριστὸ θὰ

σώσῃ τὴν ἀνθρωπότητα. Δούλευε μὲ φόβον μὰ καὶ χαρὰ.

Ἐνθρῶπος προσευχῆς καὶ ἐργασίας ἀκαταπόνητος ἦταν ἀπὸ τὶς σπάνιες ἐκεῖνες ψυχῆς, τὶς εὐγενεῖς καὶ ἀγνές, ποὺ στέκονται ἀνάμεσα στὰ σταυροδρόμια τῶν εὐρωπαϊκῶν δυστυχιῶν καὶ τῆς παγκοσμίου ἀγωνίας, εὐτυχισμένοι αὐτοὶ μέσα στὴ φωλῆ τῆς ὑπομονῆς των» ὅπως ἔγραψε γι' αὐτὸν ὁ Α. Mesiaen.

Τὸ ἔργο ποὺ μᾶς ἄφησε εἶναι πολὺ μεγάλο. Οἱ κριτικοὶ παρωμοίωσαν τὴν γονιμότητά του μὲ τὴν γονιμότητα τοῦ Lope du Vega. Δὲν ξέρω ἀν' ἡ σύγκρισιν εἶναι ὑπερβολικὴ. Τὸ βέβαιον εἶναι πὼς ὁ Ghéon ὑπῆρξε ἕνας σημαντικὸς πνευματικὸς τροφοδότης τοῦ λαοῦ του στὰ δύσκολα χρόνια ποὺ περάσαμε. Ἦταν πνευματικὸς ἡγέτης ὁ H. Ghéon. Βαδίζοντας σὰν πρωτοπόρος μαζὺ μὲ ἄλλους μεγάλους δημιουργοὺς Χριστιανικὸ θέατρο. Σήμερα, μέσα στὴν ταραχμὴν καὶ γεμάτῃ ἀπὸ ἀναζητήσεως ἐποχὴν μας, τὸ Χριστιανικὸ θέατρο εἶναι ἤδη μιὰ πραγματικότητα, καὶ γεμίζει τῶν μορφωμένων τὶς ψυχὰς μὲ ἐλπίδα. Καὶ μαζὺ του ξεπετιέται ἀπ' τὰ στῆθεα τῶν Ἑλλήνων ποὺ ποθοῦν τὴν πνευματικὴν ἀναγέννησιν τῆς χώρας μας, μὰ εὐχὴ: Νάναι κοντὰ ἡ στιγμή ποὺ καὶ μεῖς θὰ δοῦμε καὶ στὸν τόπο μας τὴ δημιουργίαν ἐνὸς νέου θεάτρου: τοῦ Χριστιανικοῦ Ἑλληνικοῦ Θεάτρου!

Α. ΤΥΧΙΚΟΣ

ΤΑ ΒΙΒΛΙΑ

Ἐννέα ἐργάται τῆς ἐπιστήμης τοῦ οὐρανοῦ.

Εἰς ἕνα ὀλιγοσέλδον τεύχος(*), τὸ ὁποῖον ἐξεδόθη τελευταίως, ὁ Sir, Harold Spencer Jones, διευθυντὴς τοῦ Ἀστεροσκοπεῖου τοῦ Greenwich, παρέχει σύντομον μὲν, ἀλλὰ γεμάτην ἀπὸ ἐπὶ στημονικὸν ἐνδιαφέρον ἀνασκόπῃσιν τῆς ἐξελιξέως τοῦ ὑπ' αὐτὸν περιωνύμου ἰδρύματος. Μέσα εἰς ὀλίγας σελίδας ὁ ἀναγνώστης βλ. πει ἀναπτυσσομένην ὑπὸ τοῦ συγγραφέως τὴν ἱστορίαν ἐνὸς ἐκ τῶν σημαντικωτέρων μεταξὺ τῶν συγχρόνων κέντρων καλλιέργειας τῆς ἐπιστήμης τοῦ οὐρανοῦ, ἱστορίαν, ἡ ὁποία δύναται ἀνεκδοιάσως νὰ θεωρηθῇ ταυτιζομένη πρὸς αὐτὴν ταύτην τὴν ἱστορίαν τῆς Ἀστρονομίας κατὰ τὰς τρεῖς περίπτου τελευταίας ἑκατονταετίας.

Τὸ ὅλον τεύχος θὰ ἠδύνατο νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς εὐραδὴς, ὅσον καὶ πιστὸς συνήγορος τῆς μεγίστης χρησιμότητος τῆς Ἀστρονομίας καὶ τῆς ἀνεκτιμήτου ὠφελείας αὐτῆς εἰς τὴν ἐξυπηρέτησιν τῶν πρακτικῶν ἀναγκῶν τῆς

(*) Sir H. Spencer Jones, The Royal Observatory of Greenwich, 1943.

άνθρωπότητας. 'Ο διεξερχόμενος αυτό, όσον και αν δεν έχη καμμίαν απολύτως σχέσηιν προς την 'Επιστήμην ταύτην, ή οποία θεωρείται γενικώς ως κατ' έξοχην θεωρητική και τελείως άσχετος προς την καθημερινήν ζωήν, αντίλαμβάνεται άμέσως από της εισαγωγής και των πρώτων σελίδων του βιβλίου ότι ή σπουδή των άστρων όχι μόνον δεν δύναται να χαρακτηρησθ ή μάταια άπασχόλησις άγροσκόλων ή καθαρώς πνευματικών εντρύφημα, άλλ' όλως τούναντίον αποτελεί άνέκαθεν έπιτακτικήν ανάγκην και πολύτιμον βοήθημα διά την πρόοδον του άνθρώπινου πολιτισμού.

'Υπαγόρευσις έπιτακτικής ανάγκης υπήρξεν ή ίδρυσις τόσοις του 'Αστεροσκοπείου των Παρισίων κατά το 1667, όσον και του 'Αστεροσκοπείου του Γκρήνουιτς κατά το 1675. 'Αμφότερα ως κύριον σκοπόν είχαν την εφαρμογήν της 'Αστρονομίας εις την εξυπηρέτησιν της ναυτίας διά της χρήσεως μεθόδων, παρεχούσης τας γεωγραφικάς συντεταγμένας του «στίγματος», ήτοι της επί του γεωγραφικού χάρτου θέσεως του πλοίου κατά δοθείσαν στιγμήν διαρκούντος του ταξειδίου. Καί περί μόν του γεωγραφικού πλάτους το πρόβλημα ήτο από πολλόν λελυμένον, διότι από της αρχαιότητος ήτο γνωστόν ότι 'τούτο ίσούται προς το υπέρ τόν όρίζοντα έξαρμα του πλόου εν έκάστω τόπω. Προκειμένου όμως περί του γεωγραφικού μήκους οί κατά καιρούς σοφοί ματαίως ήγωνίζοντο να εύρωσιν ικανοποιητικόν τρόπον προσδιορισμού αυτού. Δοθέντος ότι τό στοιχείον τούτο δεν δύναται να προσδιορισθ ή άλλως, είμή διά της εύρέσεως της διαφοράς των τοπικών χρόνων μεταξύ του πρώτου μεσημβρινού και της έκάστοτε θέσεως του πλοίου, ήτο ανάγκη να εύρεθ ή τρόπος, ώστε ο ναυτικός, προσδιορίζων διά παρατηρήσεων των άστρων τόν τοπικόν χρόνον του σημείου, εις ό εύρίσκεται τό πλοίον του, να ήδύνατο συγχρόνως να γνωρίζη πόσος ήτο κατά την αήτην στιγμήν και ο χρόνος του πρώτου μεσημβρινού.

'Εξ όλων των λύσεων του προβλήματος, αίτινες είχαν προταθ ή κατά καιρούς, ή πρακτικώτερα υπήρξεν ή γνωστή υπό τό όνομα «μέθοδος των σεληνιακών άποστάσεων». 'Η μέθοδος όμως αήτη προϋποθέτει την γνώσιν των επί της ούρανιου σφαίρας ακριδών θέσεων της Σελήνης και των άπλανών. 'Αλλά τά στοιχεία γευστά μέχρι του τέλους περίπου του 17ου αιώνος δεν ήσαν γνωστά μετ' ακριδείας έπαρκούς διά την έπωφελή χρήσιν της εν λόγω μεθόδου. Λόγω της μεγάλης σπουδαιοτήτος, την οποίαν είχε διά τόν 'Αγγλικόν στόλον τό ζήτημα του εν πλώ μετ' εύχερείας και έπαρκούς ακριδείας προσδιορισμού των γεωγραφικών μήκων, ήχηθ μέχρι του βασιλέως της 'Αγγλίας Καρόλου Β', όστις τελικώς ανέθεσεν εις τόν τότε περιώνυμον διά τας άστρονομικάς γνώσεις του 'Ιωάννην Φλάμστηντ (1646-1720) την ίδρυσιν άστεροσκοπείου με την ρητήν έντολήν όπως «εϋτός επιδοθ ή πάραυτα εις την μετά με-

γίστης ακριδείας και έπιμελείας διόρθωσιν των πινάκων των κινήσεων του ούρανού και των θέσεων των άπλανών εις τρόπον ώστε να δύναται να εύρεθ ή το πολύπλοκον μήκος των τόπων επί τώ σκοπώ της τελειοποιήσεως της τέχνης της ναυτιλίας».

Πόση υπήρξεν ή έπιτυχία του Φλάμστηντ εν τη εκπληρώσει της ανατεθείσης αϋτψ έντολής και πόσον μεγάλη ή άξ α, ήτις απέδοθ εις τό μνημειώδες έργον του, καταφαίνεται συν τοίς άλλαις και έκ των περιφήμων έρίδων, αίτινες ανεφύησαν όλγα έτη βραδύτερον μεταξύ του πρώτου διευθυντού του 'Αστεροσκοπείου και του Νευτώνος εξ άφορμής του ζητήματος της κυριότητος και του δικαιώματος της χρησιμοποίησεως των εν τό άστεροσκοπείω τούτω γενομένων παρατηρήσεων, όστινες έλλείπει χημάτων παρίμενον άδημοσίευτοι. 'Αλλ' ή οικονομική στενωχωρία δεν έδασάνιζε τόν Φλάμστηντ μόνον εις τό κεφάλαιον τούτο, είς τό διορισθείς «Βασιλικός 'Αστρονόμος» έγκατελείφθη μετ' ολίγον άνευ υποστηρίξεως, ως έκ τούτου δ ήτο ήναγκασμένος να δαπανά συνεχώς εξ ίδίων διά την μισθοδοσίαν ενός βοηθού, διά την κατασκευήν ή έπισκευήν των όργάνων και των κτιρίων κλπ. 'Εν ενί λόγω αντί πάσης άμοιβής διά τό άθάνατον έργον του ο άτυχός ιδρυτής του 'Αστεροσκοπείου έδοκίμασε πολλάς από τας πικρίας και τας άπογοητεύσεις, τας όπο'ας συναντούν κατά κανόνα εις τόν δρόμον των όλοι οί πρωτεργάται μεγάλων έργων.

Παρόμοια δυσχέρεια δεν έλειψαν και από τους διαδόχους του Φλάμστηντ. Ούτως ο διάδοχος αϋτού 'Εδμόνδος Χάλλεϋ (1656-1742), ο όποιος κατέστη διάσημος έκ του όμνυμου κομήτου, έλλείπει βοηθού ήτο ήναγκασμένος, παρά τό προκεχωρημένον της ηλικίας του, να έκτελ ή μόνος του επί 17 έτη παρατηρήσεις της Σελήνης κατά την μεσουράνησιν αήτης. Λέγεται μάλιστα ότι σπανίως εύρίθ εις την ανάγκην να παραλείψη την παρατήρησιν αήτης μεσουρανούσης εν ώρα αίθρίας ήμέρας ή και νυκτός. Καί αϋτός ο Μπράντλεϋ, όστις διεδεχθείς τόν Χάλλεϋ εις την θέσιν του Βασ. 'Αστρονόμου προσέθηκε νέας σελίδας δόξης εις την ιστορίαν της 'Αγγλικής 'Επιστήμης διά της ανακαλύψεως δύο θεμελιωδών φαινομένων, ήτοι της αποπλανήσεως του φωτός και της κλονήσεως του άξονος της Γης, δεν έμεινεν άγευστά δυσχερή εν εξ έλλείψεως οικονομικής εύεξίας του υπ' αϋτόν ιδρύματος και ως έκ τούτου ήναγκάζετο συχνάκις να δαπανά εξ ίδίων προς αντιμετώπισιν των παρουσιαζομένων πολλαπλών αναγκών. Χαρακτηριστικόν είνε τό γεγονός ότι ο διάδοχος αϋτού Μάσκελαϊν έντός των 46 έτών, καθ' ό διετέλεσε Βασ. 'Αστρονόμος, ήλλαξεν 26 βοηθούς, λόγω του γλιίσχου των αποδοχών των, τας όποιας επί τήλους ήναγκάσθη να αύξηση, προσθέτων και εξ ίδίων μέχρις οϋ επέτυχεν όριστικήν διευθέτησιν του ζητήματος της αντιμισθίας του προσωπικού καϋτήν ενεργού έπεμοδύσεως του

Συμβουλίου τοῦ Ἀστεροσκοπείου παρὰ τῇ Κυβερνήσει.

Ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Μάσκελαϊν τὸ Ἀστεροσκοπεῖον τοῦ Γκρήνουϊτς ἔλαβε μεγάλην ἀνάπτυξιν. Ἡ ἀνακάλυψις τοῦ ἐξάντος ὑπὸ τοῦ Godfrey τὸ 1730 καὶ τοῦ ναυτικοῦ χρονόμετρον ὑπὸ τοῦ Harrison περὶ τὰ 1760 προήγαγον σημαντικώτατα τὴν ἀκρίβειαν ἐν τῷ προσδιορισμῷ τοῦ γεωγρ. μήκους ὑπὸ τῶν ναυτικῶν, χάριν τῶν ὁποίων ὁ Μάσκελαϊν ἐξέδωκε διὰ πρώτην φοράν τὸ 1767 τὴν πρώτην ἀστρονομικὴν ἡμερηΐδα ὑπὸ τὸν τίτλον «The Nautical Almanac». Ἐπιδείξας ἐξαιρετικὴν ἐπίδοσιν εἰς τὰς παρατηρήσεις τῆς Σελήνης, τοῦ Ἡλίου τῶν πλανητῶν καὶ τῶν ἀπλανῶν, εἰσήγαγε διὰ πολλοῦς βελτιώσεις εἰς τὰ ὄργανα καὶ τοὺς ὑπολογισμούς, ἐυστατηματοποίησε τὴν δημοσίευσιν τῶν παρατηρήσεων καὶ προσδιώρισε τὴν μέσιν πυκνότητά τῆς Γῆς (1774).

Ἐπὶ τοῦ διαδόχου τοῦ Ἰωάννου Πόντ (1767-1836) τὸ Ἀστεροσκοπεῖον ὑπῆχθη ὑπὸ τὸν διοικητικὸν ἑλεγχον τοῦ Βρετανικοῦ Ναυαρχείου. Ὁ νέος διευθυντὴς αὐτοῦ εἰσήγαγε διαφόρους νέας βελτιώσεις εἰς τὴν ἐν γίνει λειτουργίαν τοῦ Ἰδρύματος, περὶ τὰ τέλη ὧρας τοῦ βίου του, ἀναγκασθεὶς διὰ λόγους υγείας νὰ ἀπόσχη τῆς ἐνεργοῦ ὑπηρεσίας, ἐθεωρήθη ὑπαίτιος τῆς παρακμῆς τοῦ Ἀστεροσκοπείου καὶ ἠναγκάσθη νὰ παραιτηθῇ τῆς θέσεώς του τὸ 1835.

Ἐχρειάζετο ὁ κατάλληλος ἄνθρωπος διὰ τὴν ἀναδιοργάνωσιν τοῦ Ἀστεροσκοπείου καὶ αὗτος ὑπῆρξεν ὁ Γεώργιος Αἰῖν (1801-1892). Οὗτος συνεκέντρωνεν ὅλα τὰ προσόντα τῶν προκατόχων του, ἦτοι τὴν μεθοδικότητα τοῦ Φλάμστηντ, τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ Χάλλεϋ διὰ τὴν θεωρίαν τῆς Σελήνης, τὴν ἐπίδοσιν τοῦ Μπράντλεϋ εἰς τὴν σύνταξιν καταλόγων τῶν ἀπλανῶν, τὴν ταχύτητα τοῦ Μάσκελαϊν περὶ τὴν δημοσίευσιν τῶν παρατηρήσεων καὶ τὸ ἐνδιαφέρον του διὰ τὴν καλλιὰν καὶ τέλωρ τὴν ἐπιτηδεϊότητα τοῦ Πόντ ἐν τῇ ἐπεξεργασίᾳ τῶν παρατηρήσεων. Ἐπὶ πλέον εἶχε καὶ τὸ χάρισμα τῆς μηχανουργικῆς ἐπιδεξιότητος, χάρις εἰς τὴν ὁποίαν τὸ Ἀστεροσκοπεῖον ἀπέκτησε διάφορα νέα ὄργανα, κατασκευασθέντα συμφώνως πρὸς τὰς ὑποδείξεις του.

Ὁ Αἰῖν ὠργάνωνεν ἐν τῷ Ἀστεροσκοπεῖῳ τὴν ἐκτέλεσιν μετεωρολογικῶν καὶ μαγνητικῶν παρατηρήσεων, λαβὼν δὲ ἀφορμὴν ἐκ τῶν τελευταίων τούτων, ἐνεκαίνισσε τὴν ὑπηρεσίαν παρατηρήσεων τοῦ Ἡλίου πρὸς καθημερινὴν σπουδὴν τῶν ἡλιακῶν κηλίδων, εἰσήγαγε τὸν μέσον χρόνον Γκρήνουϊτς ὡς ἐπίσημον χρόνον ἐν Μ. Βρετανίᾳ (1880) καὶ ὠργάνωσε τὴν τηλεγραφικὴν μετάδοσιν τῆς ἀκριβοῦς ὥρας.

Τὸν Αἰῖν ἀποθανόντα διεδέχθη ὁ Οὐίλλιαμ Κρίστι (1845-1922). Ἐπ’ αὐτοῦ εἰσῆλθη εἰς τὸ Ἀστεροσκοπεῖον τοῦ Γκρήνουϊτς ἡ φωτογραφία ὡς μέσον ἐρεύνης τοῦ οὐρανοῦ καὶ ὠρίσθη ὁ Μεσημβρινὸς τοῦ Γκρήνουϊτς ὡς πρῶτος μεσημβρινός. Ἀντιθέτως πρὸς τὰς ἀντι-

λήψεις τοῦ Αἰῖν, ὅστις ἐφρόνει ὅτι τὸ Ἀστεροσκοπεῖον ὤφειλε νὰ μὴ ἀπομακρυνθῇ τοῦ ἀρχικοῦ σκοποῦ αὐτοῦ, ἦτοι τῆς σπουδῆς τῆς Ἀστρονομίας θέσεως, τὸσον ὁ Κρίστι, ὅσον καὶ οἱ διάδοχοι αὐτοῦ, ἦτοι ὁ Sir Frank Dyson (1868-1939) καὶ ὁ σήμερον διευθύνων τὸ Ἀστεροσκοπεῖον τοῦ Γκρήνουϊτς Sir H. Spencer Jones ἔδωσαν μεγάλῃ προσοχὴν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῶν ἐν αὐτῷ διεξαγομένων ἀστροφυσικῶν ἐρευνῶν εἰς βαθμὸν ὥστε σήμερον τὸ ἐν λόγω Ἰδρυμα νὰ ἀποτελῇ ἐν ἐκ τῶν σπουδαιωτάτων διὰ τὰς ταιαύτας ἐρεῖνας ἐπιστημονικῶν κέντρων τῆς ὑψηλῆς.

Ἄξιον ἰδιαιτέρας μνείας ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ Ἀστεροσκοπείου τοῦ Γκρήνουϊτς εἶνε καὶ τὸ γεγονός ὅτι μετὰ τῶν ἐνέκτα εἰσαγωγῶν φυσιογνωμιῶν, αἱ ὁποῖαι ἐντὸς τῶν τριῶν τελευταίων αἰώνων παρήλασαν ἀπὸ τὴν θέσιν τοῦ Διευθυντοῦ τοῦ Ἰδρύματος τούτου οἱ τέσσαρες, ἦτοι, ὁ Φλάμστηντ, ὁ Μπράντλεϋ, ὁ Μπλῆς καὶ ὁ Μάσκελαϊν ἦσαν κληρικοί. Ἡ σύμπτωσις αὕτη θὰ ἤδυνάτο νὰ χρησιμεύσῃ ὡς μία ἀκόμη ἀποδείξις τῆς ἀρμονίας μετὰ τὴν θρησκείας καὶ ἐπιστήμης. Καὶ οἱ τέσσαρες οὗτοι κορυφαῖοι μύσται τῆς Ἐπιστήμης τῶν Ἀστρον. ἦσαν συγχρόνως καὶ λειτουργοὶ τοῦ Ὑψίστου. Ὅπισω ἀπὸ τὰ θαυμασία τοῦ οὐρανοῦ ἔβλεπον τὴν ὑπαρξιν τοῦ Ὑψάτου τῶν κόσμων Ρυθμιστοῦ.

Ἡ τοιαύτη ἐν τῷ αὐτῷ προσώπῳ ἀρμονικὴ συνύφανσις τοῦ θρησκευτικοῦ συναισθήματος μετὰ τῆς ἐπιστημονικῆς γνώσεως δὲν εἶνε βεβαίως γεγονός πρωτοφανὲς ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος. Ὅλοι οἱ πραγματικοὶ γίγαντες τῆς ἐπιστήμης ὑπῆρξαν συγχρόνως καὶ εὐσεβεῖς ὁμολογηταὶ τῆς εἰς Θεὸν πίστεως καθ’ ἅπαντας τοὺς αἰῶνας. Ἄν ἀφήσουμε κατὰ μέρος τί συνέβαιναν εἰς τὴν Ἀνατολὴν κατὰ τοὺς Βυζαντινούς χρόνους, δὲν δύναμεθα νὰ παρῶμεν ὅτι συνέβαιναν εἰς τὴν Δύσιν, ὅπου μαζὺ μὲ τὸν Χριστιανισμὸν μετεδόθησαν καὶ τὰ Γράμματα. Ὁ Κοπέρνικος, ὁ Γαλιλαῖος, ὁ Κέπλερος, ὁ Νεύτων, ὁ Λαπλάς, διὰ νὰ ἀναφῶμεν τοὺς γνωστότερους θεμελιωτὰς τῆς Ἀστρονομίας, εἶνε ἐπίσης γνωστότατοι καὶ διὰ τὰς θρησκευτικὰς τῶν πεποιθήσεις.

Ὅτι ὅμως ἔχει εἰς τὸ κεφάλαιον αὐτὸ νὰ ἐπιδείξῃ ἡ Δύσις δὲν ἀπολείπει καὶ εἰς τὴν Ἀνατολὴν, ἀκόμη καὶ κατὰ τὸν 18ον αἰῶνα, καθ’ ὃν ἡμετέρα Ἐκκλησία ἔχει νὰ παρουσιάσῃ ἀρίστην μετὰ τῶν κληρικῶν αὐτῆς, ὁποῖοι ἦσαν ὁ Χρυσάνθος Νοταρὰς, ὁ Εὐγένιος Βούλγαρης, ὁ Νικηφόρος Θεοτόκης, ὁ Βενιαμὶν ὁ Λέσδιος, καλλιεργούντες ἐπιτυχῶς καὶ καρποφόρως τὴν σπουδὴν τῆς Ἀστρονομίας καὶ τῶν θετικῶν Ἐπιστημῶν ἐν γένει.

Τελευταῖον θὰ πύχονην ὅπως ἐν εὐθ’ ῳ χρόνῳ ἀξιώθῃ νὰ ἴδῃ τὸ φῶς σύμπονον δημοσίευσμα, ἀνάλογον πρὸς τὸ προμνημονευθὲν ὀλιγοσέλιδον τεύχος περὶ τοῦ «Ἀστεροσκοπείου τοῦ Γκρήνουϊτς», συνοψίζον τὰ τῆς ἱστορίας καὶ τοῦ ἔργου τοῦ Ἐθνικοῦ ἡμῶν Ἀστεροσκοπείου, τὸ ὁποῖον παρὰ τὰ πτωχὰ του μέσα ἔχει νὰ

παρουσίαση βίον μιάς ολοκληρώου εκατονταετίας και κατά τὸ διάστημα αὐτῆς ἀξιόλογον συμβολὴν εἰς τὴν παραγωγὴν τῆς κατ' ἐξοχὴν ἐλληνικῆς ἐπιστήμης τῶν Ἀστρον.

Στ. Π.

*

Georges Bernanos. «Écrits de Combat» Beyrouth 1944. Στὸ μὲν αὐτὸ βιβλίο ὁ διαπρεπὴς Γάλλος διανοούμενος συνειννόησε διάφορα γραψίματα καὶ ὁμιλίες ραδιοφωνικὰς, ποὺ ἔκανε στὰ χρόνια τῆς κατοχῆς πρὸς τοὺς συμπατριῶτες του ἀπὸ ἐλευθερῶν γῶντες οὐοὺ εἶχε καταφύγει. Εἶναι γνωστὸ πόσο ἡ φωνὴ τοῦ Μπερνανός ἔθεσε θάμβος καὶ ἐνέτεινε αἰσιοδοξία καὶ στήριξε τὴν ἐλπίδα τοῦ Γαλλικοῦ λαοῦ. Καὶ τοῦτο, γιατί ἦταν φωνὴ πίστεως.

Ἀντίθετα πρὸς πολλοὺς δικούς μας διανοουμένους, ποὺ, εἴτε στάθηκαν τελειῶς ἀδιάφοροι μπροστὰ στὴ δοκιμασία τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ, εἴτε δοκίμασαν νὰ τοῦ ἀναπερῶσουν τὸ ἥρικό του μὲ κοῦφια μεγαλόστομα λόγια, ἢ μὲ διηγήσεις γιὰ τὴν Ἀθήνητρα, τὸν Ἀπόλλωνα, τὴς Μῆρες καὶ ἄλλα παραμύθια, ὁ Μπερνανός διακήρυξε πὼς μόνο ἡ χριστιανικὴ πίστη θὰ ἀναστήσῃ τὴν Γαλλίαν. Τὸ ἔγραψε καὶ ἀπὸ ἄλλα γραψίματά του, τὸ βραχέστατο καὶ τώρα στὰ «Écrits de Combat». «Ὅσο περνᾶνε τὰ χρόνια μου—γράφει ὁ Μπερνανός—τόσο πιὸ πολὺ μοῦ γίνεται καταμάρτυρο πὼς ὁ Χριστιανὸς δὲν εἶναι τίποτα χωρὶς τὸ Χριστό. Περιφρονῶντας αὐτὸ τὸ ἀνεκτίμητο δῶρο τῆς πίστεως στὸ Χριστό, πέφτομε πιο κάτω καὶ ἀπ' τοὺς μετριοτέρους ἀνθρώπους, καταντώντες τέρατα μὲ ὅλη τὴν κυριολεξίαν. Καὶ εἶναι πολὺ ἔντονη ἡ ἔκκλησή του πρὸ τοῦ πᾶντος χριστιανοῦ τῆς Γαλλίας, νὰ ἐκπνεύσῃ, νὰ σταθοῦν ἐπὶ τοῦ θῆος τοῦ ἀποστόλου τους, ἐκεῖ ποὺ τοὺς καλεῖ ἡ ἐποχὴ μας καὶ ἡ σοβαρότητα τῶν στιγμῶν. Κάνει ἀδόμη πρὸς τοὺς συμπατριῶτες του θερμὴ προτροπὴ νὰ ἐνασχέσωντο τὸ «Μέτωπο τῆς Χριστιανοσύνης». Καὶ διατυπώνει κάπου αὐτὴ τὴν εὐχή, ποὺ θὰ μπορούσε νὰ τὴν πῇ καὶ κάθε Ἑλληνας, γιατί τόσο ταιριάζει στὴν ἐλληνικὴ πραγματικότητα:

«Εἶθε τὸ χριστιανικὸ Μέτωπο νὰ ἀνασυγκροτηθῇ μιά μέρα, μὲ τὴ βοήθεια τῶν ἡρώων καὶ τῶν ἁγίων τῆς φυλῆς μου, στὴ γῶρα μου τὴν κατενιωμένη!».

Γ. Β.

*

James Jeans: Τὸ μυστηριώδες Σύμπαν. Μετάφραση Λ. Λιώκη. Ἀθήνα 1945. Εἶναι γνωστὸ Βέβαια τὸ πολὺκροτο αὐτὸ βιβλίο (The Mysterious Universe), ποὺ ἔχει γραφῇ ἀπ' τὸν παγκοσμίου φήμης Ἀγγλο-Ἀστρονόμο Sir J. Jeans. Μὰ ἀπ' τὴς διαπρεπέστερες ἐπιστημονικῆς κορυφῆς τῆς σύγχρονης Ἀστρονομίας, ὁ Jeans ἔρχεται μὲ τὸ βιβλίο του αὐτὸ νὰ μᾶς φέρῃ σ' ἐπαφὴ μὲ τὰ

μυστήρια ποὺ ἐμφανίζει ὁ κόσμος στὸν ἐπιστήμονα, δίνοντας μὲ τὴν εὐκαιρία αὐτὴ ἐνῆς ἀκόμα χτύπημα στὸν ὕλισμό. «Τὸ μυστηριώδες Σύμπαν» ἐσημείωσε ἕξα ρετικὴ ἐπιτυχία καὶ κατέκτησεν εὐθὺς ἀπ' τὴν ἀρχὴ τὴν γενικὴ ἐκτίμηση. Μέχρι σήμερα ἔχει κυκλοφορήσει σὲ 15 ἐκδόσεις. Αἱ «Ἀκτίνες» ἔχουν ἀπασχοληθῇ καὶ ἄλλοτε μὲ τὸ πλούσιο περιεχόμενον τοῦ βιβλίου («Ἀκτίνες» 1938 σ. 80). Ἐν τούτῳ σ' ἐμ' ἰδιαίτερη χαρὰ χρησιμοποιοῦμε τὴν εὐκαιρία, ποὺ μᾶς δίδεται μὲ τὴν μετάφραση τοῦ κ. Λ. Λιώκη, γιὰ νὰ ἀφιερῶσωμεν ἀκόμη ὀλίγα λόγια στὸ βιβλίο αὐτό, γιὰ τὸ ὅποιον ἄλλωστε ὅσα καὶ γὰ πῇ κανεὶς πάντοτε θὰ εἶναι λίγα.

«Τὸ μυστηριώδες Σύμπαν» περιέχει μίαν εὐρύτερη ἀνάπτυξη τῆς ὁμιλίας ποὺ ἔκαμε ὁ διαπρεπὴς ἀστρονόμος στὸ Πανεπιστήμιον τοῦ Cambridge τὸ Νοέμβριον τοῦ 1930. Ὁ Jeans εἶχε τὴ γνώμη, ὅτι, πρὶν μιλήσουν οἱ φιλόσοφοι ἐπάνω στὰ νέα διδάγματα τῆς ἀστρονομίας καὶ τῆς φυσικῆς, πρέπει πρῶτῃ νὰ ἐρωτηθῇ ἡ ἐπιστήμη, γιὰ νὰ πῇ ὅλα ὅσα γνωρίζει σχετικὰ, τόσο μὲ τὰ ἐξακριβωμένα γεγονότα, ὅσο καὶ μὲ τὴς προσωρινὰς ὑποθέσεις. Νὰ ἡ βασικὴ σκέψις, ποὺ τὸν ἔκαμε νὰ μᾶς χαρίσῃ τὸ βιβλίο του αὐτό. «Ἐνα βιβλίο μὲ δυνατό ἐπιστημονικὸ καὶ φιλοσοφικὸ περιεχόμενον, ποὺ ὁμως μπορεῖ ὁ ἀναγνώστης νὰ τὸ διαβάσῃ μὲ ἀνίση, χωρὶς ν' ἀπαιτοῦνται πολλὰς εἰδικὰς γνώσεις. Καὶ τοῦτο χάρις στὴν ἐξαιρετικὴ τέχνη τοῦ συγγραφέα, ποὺ μὲ ἀξιοσημειωτὴ ἐπιτυχία κατορθῶσε νὰ τὸν ἀποδώσῃ ὁ κ. Λιώκης στὴ μετάφρασή του.

Τὸ βιβλίο αὐτὸ καθὼς μᾶς ὁμιλεῖ γιὰ «τὸν ἥλιον, ποὺ πεθαίνει», γιὰ «τὸν νέο κόσμον τῆς σύγχρονης φυσικῆς» γιὰ τὴν ὕλη, τὴν ἀκτινοβολία, τὴ θεωρίαν τῆς σχετικότητος κλπ. κάνει πολὺ πετυχημένους παρομοιώσεις, ποὺ καθιστοῦν τὸ διαβάσμα του, ὅχι μόνον καταληπτό, ἀλλὰ συγχρόνως ἐξουράστο καὶ τερπνόν. Πολὺ σπάνια ἐπιστημονικὸ θέμα ἀποδίδεται μὲ τόσῃ ἀπλότητι καὶ σαφήνεια, ὥστε νὰ εἶναι προσιτὸ καὶ ἔξω ἀπὸ τὸν κύκλο τῶν εἰδικῶν. Στὰ πρῶτα τέσσερα κεφάλαια, ποὺ ἀποτελοῦν καὶ τὸ κύριον μέρος τοῦ βιβλίου, ὁ συγγραφεὺς βάσει τὴν ἐπιστήμην νὰ μιλήσῃ. Στὸ τελευταῖον παρῶν ἀξίει τὴ φιλοσοφικὴ ἀποψη, δεικνύοντα τὴ χρεωκοπία τῆς μηχανοκρατικῆς ἐρμηνείας ποὺ «δὲν κατορθώνει νὰ ἐξηγήσῃ τὰ ἀπλούστερα φαινόμενα, τὴ μετάδοσιν μιᾶς ἡλιακῆς ἀκτίνης, τὴ σύστασιν τῆς ἀκτινοβολίας, τὸ πέσιμο ἑνὸς μῆλου ἢ τὴν περιδίνηση τῶν ἡλεκτρονίων μέσα στὸ ἄτομον» (σ. 102), στὸν τρόπο, μὲ τὸν ὅποιο ἀντιμετωπίζονται σήμερα τὰ μεγάλα προβλήματα ἀπ' τὴν ἐπιστήμην. Ἡ σύγχρονη ἐπιστημονικὴ θεωρία, γράφει, μᾶς ἀναγκάζει νὰ δεχθῶμε ὅτι ὁ Δημιουργὸς τοῦ Σύμπαντος ἐργάζεται ἐκτός χρόνου καὶ χώρου, ποὺ εἶναι μέρη τῆς δημιουργίας του, ἀκριβῶς ὅπως ὁ ζωγράφος εἶναι ἔξω ἀπ' τὸ μουσαμὰ του» (σ. 120). Ἀναγνωρίζει ὁμως ὅτι

τά δύσκολα αυτά ζητήματα «ίσως βρίσκονται γ.α πάντα έξω απ' την ανθρώπινη κατανόηση» σ. 123).

Τό βιβλίο αυτό πρέπει να διαβασθῇ από τό διανοούμενο κοινό μας. Καί νά διαβασθῇ μέ προσοχή. Τά νεώτερα πορίσματα τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν, πού ἀπέδειξαν τήν πλήρη χρεωκοπία τοῦ ὕλ.σμου, εἶναι δυστυχῶς ἄγνωστα ὀχι μόνον στό λαό μας, πού περιμένει καθοδήγηση, ἀλλά καί σέ πολλούς πού κατέχουν ἐπίσημες διδακτικές ἔδρες. Καί τό βιβλίο τοῦ Jeans εἶναι ὅ,τι χρεάζεται γιά τὰ θ.ματα αὐτά. Ὁ κ. Λ. Λιώκης μεταφράζοντας «Τό Μυστηριῶδες Σύμπαν» τοῦ Jeans προσφέρει μιᾷ μεγάλῃ ἐξυμνήτση. Ἡ ἐργασία του ἀξίζει κάθε ἐπαινο, γιὰτί ἀποτελεῖ μιᾷ μεταφραστικῇ ἐπιτυχία, ἀπό κάθε ἀποψη. Θά ἦταν δέ εὐχῆς ἐργον γιά τόν τόπο μας νά μεταφράζωνται συχνά τέτοι.ας ἀξίας ἐργα, γραμμένα ἀπό συγχρόνους κορυφαίους ἐπιστήμονας. Θά μάς βοηθοῦσαν νά ἴδουμε τήν ἐντελῶς καινούργια στάση, πού παίρνει ἡ σύγχρονη ἐπιστημονική σκέψη, ἀπέναντι στό βασικό προβλήματα τῆς Μεταφυσικῆς καί τῆς Θρησκείας, ἀντί τῶν περιμένουμε νά φωτισθοῦμε ἀπ' τίς φυλλάδες τοῦ περασ.μου αἰῶνα, μέ τίς ὁποῖες ἐξακολουθοῦν νά ἀσχολοῦνται ἀκόμα μερικοί.—ἀσυγχρόνιστα τέκνα ἐποχῆς γερασμένης. Καί ἡ βοήθεια αὕτη θά ἦταν πολύ σημαντική, ὥστε νά δικαιολογηται κάθε τίτλος τιμῆς σέ κε.νους, πού, προικισμένοι μέ τὰ ἀπαραίτητα πνευματικά ἐφόδια, θά ἀπέφασζαν νά μάς τήν προσφέρουν.

Δ. Κατ.

Ε. Σ. Σταμάτη. Τό Ἐκπαιδευτικόν Πρόβλημα τῆς Ἑλλάδος. Ἀθήναι 1945.

Πολλή συζήτηση ἄρχισε νά γίνεται τώρα τελευταία γύρω ἀπό τό ἐκπαιδευτικό πρόβλημα τῆς Ἑλλάδος. Κι' εἶναι ἀλήθεια πῶς καμμιᾷ ἄλλῃ ἐποχῇ δέν ἔχει νά παρουσιάσῃ τόση σύγχυση καί ἀσυναρτησία στήν κατεύθυνση, στό πο.ὸν καί στόν τρόπο τῆς ἐκπαιδεύσεως ὅση τὰ εἴκοσι τελευταία χρόνια. Ὁ κ. Σταμάτης ἀφήνει νά μ.λήσουν τὰ πράγματα καί νά μάς πληροφορήσουν γιά τήν πολυμορφία τῶν σχολείων μας ἀπό ἀπόψεως κατευθύνσεως, διαρκείας φοιτήσεως καί ἐξαρτήσεως—ἐπτά ὑπουργεῖα ἐντελῶς ἀνεξάρτητα ἔχουν ὑπό τήν ἐξουσία τους διάφορα σχολεῖα. Ν.λ. μάς πληροφορήσουν γιά τήν ἔλλειψη ἀρκετῶν καταλλήλων καί ὑγιεινῶν διδασκ.ρίων—31% ἀπό τὰ διδασκ.ρια τῶν Γυμνασίων εἶναι ἀνθυγιεινά 30% ἀπό τὰ Δημοτικά καί 67% ἀπό τὰ Νηπιαγωγεῖα. Γιά τήν ἀγραμματώσυνη μεγάλου μέρους τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ—42 περίπου ἐπὶ τοῖς ἑκατό—ὥστε νά βρισκόμαστε ἀπ' αὐτῆς τῆς ἀπόψεως σέ κατώτερη μοῖρα ἀπό πολλές ἄλλες χώρες. Γιά τὰ χάγια τῶν διδασκ.κῶν μας βιβλίων καί μάλιστα τῶν ἱστορίων μας. Ὑ.πάρχει καί μία ἀνθρωπολογία ἡ ὁπο.α μάς πληροφορεῖ ὅτι καταγόμαστε ἀπό τούς... γερ-

μανούς καί παραβέτει μάλιστα τήν εἰκόνα ἐνός γερμανοῦ ναῦτη ὡς γνησίου ἐκπροσώπου τῆς προγονικῆς φυλῆς μας! Μᾶς μιλάει ἀκόμη γ.α τό κλασσ.κό γυμνάσι.ο, γιά τήν ἐπαγγελματικὴ ἐκπαίδευση, γ.α τήν ἴδρυση λαϊκῶν σχολείων χάριν τῶν ἐργατῶν καί τῶν ἐπαγγελματ.ῶν.

Μέ πολύ ἐνδιαφέρον καί στοργή ἐξετάζει τό ἐκπαιδευτικό ζήτημα ὁ σ. καί μέ πολλή εὐστοχία κάνει τίς παρατηρήσεις του στό παραπάνω ζήτηματα. Σάν κάτι ὁμως νά λείπη ἀπό τήν παιδεία μας, ἐκτός ἀπὸ κείνα πού ἀναφ.ρονται στό β.βλίο, πού τήν κάνει νά μορζελώνη καί νά μὴ φέρνῃ καρπούς. Κι' αὐτό τό κάτι εἶναι μιᾷ ἀνώτερη πνοή. Εἶναι καρ.ός π.α νά αὐτρωθῇ ἡ παιδεία μας ἀπὸ τήν ἀρτηριοσκληρώση κι' ἀπὸ τήν ἔλλειψη ἐνός ἀνώτερου, πνευματικοῦ προσανατολισμοῦ.

Ι. Θ. Κ.

Δημητ. Ν. Ἀλμπράντη. Ἰδεολογικαί μελέται. Ἀθήναι 1945.

Βιβλίο γραμμένο κυρίως διὰ τοὺς νέους ἀλλὰ καί διὰ τὸν καθένα πού θέλει γ.α ἴδῃ νά χωρᾷ καὶ διὰ τὸν ἑαυτὸν του καὶ διὰ τὴν ζωὴν του μιᾷ νέα ζωῇ εὐγενεστέρα, πλουσιωτέρα, περισσότερον πολιτισμῇ ἢ μέ τὴν γνησίαν ἐννοίαν τοῦ ἄρου. Νισ. ὁ συγγραφεὺς—ὅπως ἐποδηλῶνεται ἀπὸ τὰ γεωφ.όμενα του—θέλει νά μεταδώσῃ καί νά συντο.ίῃ πρὸς τὰς καρδί.ας τῶν ἁλλων νέων τὰς εὐγενεῖς ἀποτιήσεις του καὶ τὸν ἁλ.ον ἀνώτερον πνευματικὸν του πλοῦτον, ὥστε νά μορζωθῇ μιᾷ νεωτέρα γενεὰ εἰς τὴν Ἑλλάδα γεματὴ πίστιν, ζωὴν καὶ δράσιν. Ὁ Χριστιανισμός, λέγει, εἶναι ἡ μὴν ἀπὸ Θεοῦ ἀληθ.ῆς θρησκεία. Καὶ αὕτη προσφέρει εἰς τὸν πιστὸν ἀπλὴν καὶ φωτεινὴν τὴν ἀλήθειαν. Ἰκανοποιητικὴν διὰ τοὺς σοφοὺς καὶ ἀντιληπτὴν εἰς τοὺς ὀσ.όφους. Ἀναλ.νει καὶ φωτίζει ὅλα εἴδη τὰ προβλήματα τῆς ζωῇ, τὰ ὁποῖα ἔξω αὐτῆς καλύπτει σκότος καὶ σύγχυσις. Εἶναι τὸ ὑπαρ.αίτητον θεμέλιον τοῦ ἀ ἠθικοῦ πολιτισμοῦ, ἡ ἀσπειρευτὴ πηγὴ πού δυνάμει εἰ καὶ ἐνισχύει τοὺς λαούς. Ἡ ἀπιστία ὁδηγεῖ τοὺς λαούς πρὸς τὰς μαρτυρικάς συγκρούσεις καὶ τὰς τραγικάς καταστροφάς.

«Ἡ περὶπαχία καὶ τὸ καθήκον», «ἡ δημιουργικὴ δύναμις τῆς ἐργασίας», «κοινωνικὴ καὶ ἔθνικὴ ἀλληλεγγύη», «πρὸς ἕνα ἀνώτερον πνευματικὸν κόρημον» καὶ οἱ ἄλλαι μελέται τοῦ βιβλίου πρέπει νά διαβασθ.ν μέ προσοχὴν ἀπὸ τοὺς νέους. Εἶναι ἄλλως τε τόσον καλογραμμένα ἀπὸ ἀπόψεως ὕψους καὶ νοημάτων, ὥστε νά κρατοῦν ζωηρὸν καὶ συνεχ.ς τὸ ἐνδιαφέρον. Μερικαὶ λεπτομερειακαὶ παρατηρήσεις πού θά ἦτο δυνατόν νά διατυπωθ.ν δὲν μειώνουν τὴν ἀξίαν τοῦ βιβλίου.

Κ.

Ἐλ.φ.θ.σαν εἰς τὰ γραμμά.α μας τὰ ἑξῆς βιβλία: 1) Γ. Θ. Κελεποῦρη «Ἑλληνικά σελήσια». 2) Εὐχ. Φωτάκη «Κρητικὴς κοιδάντας». 3) Δ. Σπ. Εὐσταθιοῦ «Ὁ πόνος τῆς μύνας».

ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ

Κ. Σαφ. Δὲν ἔχετε καὶ τόσο δίκιο. Κάποιος λόγος ἔχει γίνει: στοὺς φιλολογικούς μας κύκλους καὶ γιὰ τὸν Patrice de la Tour Du Pin καὶ παλαιότερα καὶ τώρα. Μόνο πὺν ἐπιμελῶς ἀποκρύπτεται ἡ χριστιανικὴ τοῦ ἰδιότητος καὶ δηλογοῦνται μόνον πῶς εἶναι ὁ λυρικότατος ἀπὸ τοὺς νέους ποιητὰς τῆς συγχρόνου Γαλλίας. Τοῦς «Psaumes» τοῦ εὐχαριστοῦς τοῦς θέτει στὴν διάθεσίν σας ὁ συνεργάτης μας.—**Τ. Μπουρβ.** Καὶ βέβαια σ' ἕνα σημαντικό μέρος τῆς διηγηματικῆς ἐργασίας τοῦ 'Αλ. Μωραϊτίδη ὑπάρχει «ὁ πλούσιος κόσμος τῆς χριστιανικῆς ἐλπίδας» καὶ ἰδία στὰ πάντα διηγηματὰ πὺν ἀναφέρεται. Ἀλλὰ, τί θέλανε, μπροστὰ στὴ μορφή τοῦ ἄλλου Σκιαθίτη 'Αλεξάνδρου—τοῦ Παπαδιαμαντῆ—σκιάζεται ὁ Μωραϊτίδης. Ἡ συμβολή σας δὲν εἶναι ἀξιοκαταφρόνητη, καὶ ὅχι ἄλλο. Μόνο πὺν χρειάζεται νὰ δουλέψετε ἀκόμα. Δουλεῖα καὶ πάλι δουλεῖα.—**Α. Κ. α. γ. δ.** Τὸ γεγονός πὺν ἀναφέρεται γιὰ τὰ γαλλικὰ περιοδικὰ δὲν εἶναι μεμονωμένο. Ἐπόμενο νὰ μὴν λάβω καὶ ἀπὸ τὰ πρὸ ἀδιάφορα φύλλα ἡ χριστιανικὴ συνεργασία. Αἴγνη ὑπομονή καὶ θὰ δοῦμε πάλι τὰ σοβαρὰ φύλλα νάναι γεμάτα ἀπὸ τὴν ὅλη παλὰ σύγχρονη χριστιανικὴ διανοήση τῆς Γαλλίας. —**Μ. α. ν. Ρουσ.** Σὲ τριάντα τριαντάνα στίχους δὲν μπορείτε νὰ κλείσετε ἕνα τόσο μεγάλο θέμα. Ἐπειτα χρειάζεται καὶ κάποια καλλιέργεια τοῦ στίχου. Δὲν πρέπει νὰ σὰς ξεφεύγουν μερικὰ στοιχειώδη. Προσοχὴ λοιπὸν καὶ μὴν βιάζεσθε.—**Ὁ λ. υ. μ. Φ. α. ρ.** Ῥωαία ἴδεια κλείνει τὸ ποίημά σας. Μόνο, δὲν νομίζετε πῶς εἶναι πολὺ συμπτυκνόμενο; Μὴν βιάζεστε. Διαβάσατε ποίηση καὶ προσπάθησε νὰ καλλιεργήσετε τὸν ἐσωτερικὸ σας κόσμο. Ἡ πρώτη προσπάθεια κατὰ ἔθνος. Προσπαθεῖτε λοιπὸν! —**Φ. ω. τ. Γ. λ. α. ρ.** Δὲν μὰς ἐνοχλεῖτε καθόλου. Τουναντίον θὰ θέλαμε νὰ μὰς στέλνατε συχνότερα δικὰ σας, ἀπὸ μάλιστα ἡ ἐπικυρήτης δὲν μὰς ἐπρόλαβε. —**Δ. η. μ. ἡ. τ. ρ. Κ. α. ἡ. ρ.** Εἶναι ἀναμφισβήτητο πῶς τὸ ποίημά σας ἔχει μιὰ ἀβολὴ συγκίνηση. Κι' ὁρισμένα τετράστιχα εἶναι γιομάτα ἀπὸ ἐνθουσιασμό καὶ Πίστη. Μόνο πὺν θὰ πρῆπ νὰ μὴν στασιάζετε σὲ μιὰ καλὴ περιγραφή. Τὴν ἀπλότητά σας χρησιμοποιοῦστε γιὰ νὰ βγάλετε ἀπὸ μέσα σας ὅτι ἡ πίστις ἔχει θερμάνει καὶ ὅτι ἔχετε οὕτως ζήσει. Ἐνὰς νέος πρέπει νὰ ἐκφράζῃ τοὺς πόθους τ' οὐ καὶ τὰ προ-

σωπικὰ τοῦ ὄντος.—**Ν. ι. κ. Α. ε. μ. π. ε. σ.** Λάβαμε τὸ γράμμα σας μαζί μὲ τὸ τραγοῦδι σας τῆς 4. 4. 45 καθὼς καὶ τὸ κομμάτι τῆς 12. 4. 45. Σὰς παρακαλοῦμε νὰ συγχωρήσετε τὴν καθυστέρηση στὴν ἀπάντησιν καὶ νὰ μὰς ἐπιτρέψετε τοῦτη τὴν παρατήρησιν: Ὅτι μὰς ἐστεῖλατε εἶναι δύο διαφορετικὰ κομμάτια, πὺν νομίζει κανεὶς πῶς δὲν τάχει γράφει ὁ ἴδιος ἀνὴρ ποίη. Γιὰτὶ σὲ μιὰ ἐβδομάδα ἀπὸ ἀπόφαισις τεχνικῆς δύο τόσο διαφορετικὰ κομμάτια; Καὶ τὰ δύο σας θέματα ἔχουν μέσα ἰδέας καὶ ἐμπνευσθ, μόνον πὺν χρειάζονται ἐπεξεργασία, ὅπως κι' ἐσὶς ὁ ἴδιος χρειάζεσθε νὰ γίνετε περισσότερο ἀπλὸς καὶ πηγαῖος. Οἱ ποιηταὶ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, πὺν καθὼς φαίνεται διαβάστε, ἔχουν μέσα τους περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλον τὸ πηγαῖο. Γιὰτὶ λοιπὸν ἐσὶς στὴν «καθαρὴ ὥρα» τόσο κολλάτε στὴν κυνηγημένη λέξη καὶ τὰ μεπερθεύετε; Περιμένετε κατὶ πρὸ ἀπλὸ μὲ περισσότερο, ἀτομικὴ συγκίνηση γιὰ νὰ δημοσιεύσουμε.—**κ. Γ. Δ. Κ. ο. κ.** Ἀσωνίδιον. Τεῖχη τοῦ μνήους Σειπταμέριον δὲν ὑπάρχουν πλὺν παρὰ μόνον εἰς τέρμους (βιβλιοδοτεῖμνους) τοῦ 1914. Ἡμπορεῖτε νὰ τοὺς ζητήσατε εἰς τὰ γραφεῖα μας.—**κ. Θ.** Τσορ. α. π. Ἀ. ῥ. ι. σ. α. ν. Σὰς εὐχαριστοῦμε καὶ σὰς συγχάρισμα. Τὸ ποίημά σας πλουσιότερον ἀπ' τὰ προηγούμενα. Ἐχει ὅμως ἀνάγκην ἀκόμη ἀπὸ γλωσσικὴ καὶ τεχνικὴ ἐπεξεργασία.—**κ. Ἰ. Θ. α. ν. Χ. α. λ. ἄ. ν. δ. ρ. ι.** Ὁρθότερες οἱ ἀποφαισις σας. Ἐλπίζουμε νὰ μὰς δοθῇ ἐνκαιρία νὰ συζητήσουμε μαζί σας καὶ προσφορικῶς ἀπάνω σ' αὐτὰ τὰ φλέγοντα ζητήματα.—**κ. Ἰ. Σ. ε. ρ. Π. ἄ. τ. ρ. α. ρ.** Ὁρθὴ στὴ βάση ἡ σκέψις, μὰ ἡ πραγματικοποίησις προϋποθέτει μεγάλη πνευματικὰ ἐφόδια καὶ γερὰς ἐγγυήσεις γιὰ καὶνον πὺν θὰ καταπιασθῇ μὲ μὴν ἀποστολή, ὅπου τόσο φυσικὸ εἶναι ὡ ἀνακατεῦσθ ὁ ἐγνώριμος καὶ τὸ συμφέρον καὶ νὰ καταπνίξῃ (ἢ νὰ διαβάλλῃ) τὴν Πίστην. Βέβαια καὶ ὁ Χριστιανός, σὺν πολιτῆς, μπορεῖ νάχη εἰς πολιτικὰς τοὺς πεποιθήσεις (ποιῆς εἶναι οἱ πεποιθήσεις αὐτὰς εἶναι ἀτομικὸ τοῦ ζήτημα) καὶ ἀκόμα, ἂν κρίνῃ, ὡ ἀνακατεῦσθαι στὴν ἐνεργὸ πολιτικὴ, καὶ εἶναι φυσικὸ πῶς ἡ ἥθικὴ ποιότης τῆς πολιτικῆς τοῦ δραστηριότητος θὰ ἐπηρεάζεται ἀπὸ τὴν χριστιανικὴν τοῦ Πίστη. Μὰ νὰ ἐμφανίζονται ὑποψήφιοι βουλευταὶ ἐν ὀνόματι τοῦ Χριστιανισμοῦ, προβάλλοντας τὴν Πίστην τοὺς σὺν ἐκλογικὸ τίτλο: Ἐπικίνδυνα πράγματα! Μήπως ἀντὶ νὰ ἐξυγιάνωμε ἔτσι τὴν κοινωνία, νοθεύουμε τὴν Χριστιανισμὸν; Κατὰ τὰ λοιπὰ, ἴσως δοθῇ ἐνκαιρία νὰ ἐπανέλθωμε εἰς σκέψεις σας.

Περιοδικὸν «Α. κ. τ. ν. ε. ρ.», ἔργων τῆς «Χριστιανικῆς Ἐνώσεως Ἐπιστημόνων»—Γραφεῖα: ἑδρὸς Καρύστη 14. Ἀθήνα: (1) Τηλ. 35 023. — Τραπεζοῦχος, ἐπιτολὰ καὶ χρηματικὰ ἐμβόματα: Δ. Γ. Σταράτης. — Προστέμνος τυπογραφεῖον: Δ. Παπακωνσταντίνου, Μακρομηχάλη 176. — Χαίρομεν, δημοσιεύματα ἢ μὴ, δὲν ἐπιτρέπονται.